

Міністерство освіти і науки України
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
філологічний факультет
кафедра журналістики

Ярослава Шебештян, Галина Шаповалова

**СТУДЕНТСЬКІ НАУКОВІ СТУДІЇ:
СОЦІОКОМУНІКАЦІЙНИЙ І
МЕДІАЛІНГВІСТИЧНИЙ ВИМІРИ**

Ужгород 2024

УДК 378-057.87(076):001.89

Ш 36

Шебештян Я., Шаповалова Г.

Студентські наукові студії: соціокомунікаційний і медіалінгвістичний виміри. Ужгород, 2024.141 с.

Рецензенти:

Доктор наук із соціальних комунікацій, професор **Ю. М. Бідзіля**
(Ужгородський національний університет)

Кандидат наук із соціальних комунікацій, доцент **Н. В. Толочко**

Рекомендовано до друку навчально-методичною комісією вченої ради філологічного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет» (протокол № 7 від 19 травня 2023 р.).

У запропонованому виданні розглянуто основні аспекти діяльності у сфері соціальних комунікацій. Висвітлено обов'язкові складові наукової роботи: від пошуку ідеї до її втілення. З'ясовано специфіку типових форм розвідок, проаналізовано принципи і методи наукового осмислення медіареалій у двох основних вимірах, обґрунтовано засади опрацювання теоретичних джерел та емпіричного матеріалу. Подано рекомендації щодо написання тексту студентської наукової роботи, зосереджено увагу на окремих традиціях культуромовного й етикетного рівнів наукової діяльності.

Рекомендовано молодим науковцям, котрі цікавляться питаннями особливостей журналістичнознавчих досліджень.

© Шебештян Я. М., Шаповалова Г. В., 2024
© ДВНЗ «Ужгородський національний університет», 2024

ЗМІСТ

Передмова	5
Розділ 1. Зміст наукового дослідження	7
1.1. Вибір проблеми і теми роботи	7
1.2. Принципи наукових досліджень	12
1.3. Методи наукових розвідок	14
1.4. Опрацювання наукових теоретичних джерел	21
1.5. Підбір та систематизація інвентарю фактів	24
1.6. Визначення наукових пріоритетів, окреслення аспектів дослідження, структурування теоретико-практичної бази	25
Розділ 2. Види студентських наукових робіт	27
2.1. Курсова робота	28
2.2. Бакалаврська кваліфікаційна робота	29
2.3. Магістерська кваліфікаційна робота	29
2.4. Наукове обґрунтування (супровідна записка)	30
2.5. Різновиди компресії наукового тексту	30
2.6. Наукові заходи	34
Розділ 3. Написання тексту наукової роботи	36
3.1. Узгодження наукової концепції з планом роботи	36
3.2. Структура дослідження	36
3.3. Стил ь студентської наукової роботи	41
3.4. Особливості оформлення наукового дослідження	47
Розділ 4. Захист наукового дослідження	49
4.1. Підготовка й оприлюднення наукового виступу	49

4.2. Процедура захисту	50
Розділ 5. Культура наукового мовлення й етикет.....	52
5.1. Комунікативні якості культури наукової мови	52
5.2. Науковий спілкувальний етикет	60
5.3. Рідномовні обов'язки науковця	72
Термінологічний словник	75
Список використаних джерел	102
Додатки.....	106
1. Словник-мінімум загальноприйнятих скорочень, уживаних у медіамовленні	106
2. Орієнтовна соціокомунікаційна та медіалінгвістична проблематика студентських досліджень	135

Передмова

*Cogito, ergo sum –
Я мислю, отже, існую*
(Рене Декарт)

Наукова робота є обов'язковою та суттєвою складовою сучасної медіаосвіти і здійснюється у процесі підготовки спеціалістів упродовж усього навчання. Соціокомунікаційні студії відіграють важливу роль у формуванні майбутньої професійної компетенції фахівця. Вони втілюються на загальнонаукових засадах із залученням теоретичної та методологічної баз наук переважно гуманітарного напрямку. Наукова діяльність не тільки підвищує професійний рівень медійника, а й гармонійно розвиває особистість, вчить мислити, бачити широкий спектр проблем, виокремлювати серед них найбільш актуальні, виробляти алгоритм їхнього пізнання, тобто чітко ставити мету, накреслювати комплекс завдань її досягнення. Отже, опанування основ наукової діяльності необхідне і фахівцям, котрі в перспективі бачать себе науковцями, і майбутнім практикаам.

Сподіваємося, що запропоноване видання зорієнтує молодих дослідників у стрижневих аспектах наукової сфери: від змісту і форм досліджень до їх апробації. Студентам корисно буде докладніше дізнатися про сутність наукової діяльності, її теоретичне підґрунтя й специфіку опрацювання емпіричного матеріалу (розділ 1); про особливості видів і форм наукових робіт, що виконуються на різних етапах навчання (розділ 2); про написання наукового тексту й стандартів оформлення розвідок (розділ 3); про оприлюднення результатів наукової студентської роботи та їх захист (розділ 4); про культуру наукового мовлення й науковий етикет (розділ 5). Ефективності досліджень науковця сприятиме залучення інформації, включеної у додатки, зокрема термінологічного словника-мінімуму, орієнтовної журналістичкознавчої проблематики, рекомендованої наукової літератури, потенційних джерел фактичного матеріалу тощо.

Видання укладене з урахуванням того, що усяка наукова робота ґрунтується на принципах гносеології, є творчою, свідомо прогностичною і синтезуючою діяльністю, котра втілюється у різних формах і засобах пізнання, тобто на рівні ідеї, проблеми, гіпотези, концепції, теорії, а також на підставі розуміння тісного взаємозв'язку понять «культура мислення» – «культура мовлення». З огляду на це особливу увагу приділено культурі оформлення наукової думки. Українські наукові традиції мають давню історію, сягають часів Київської Русі, формувалися у контексті різних соціополітичних умов під впливом світоглядних позицій видатних вітчизняних мислителів – Г. Сковороди, Ф. Прокоповича, М. Драгоманова, М. Грушевського, О. Потебні, В. Вернадського та багатьох інших – становлять надійне підґрунтя для плідної роботи сучасних дослідників різних галузей, є відкритою продуктивною системою, яку можна і варто розвивати й доповнювати.

Не забуваймо, що наука – це завжди творчість, котра потребує індивідуального зацікавленого ставлення, небайдужості, а тому й не завжди вписується у готові схеми і рамки.

Викладене у цьому виданні варто сприймати як орієнтир у пізнанні багатоманітності реалій соціокомунікаційної сфери, пов'язаної з усіма іншими, як інструмент вивчення явищ дійсності, як імпульс до активних наукових творчих пошуків.

Переконані, молодий науковець має керуватися порадою видатного українського вченого-філолога, педагога і церковно-громадського діяча Івана Огієнка (митрополита Іларіона) про те, що «кожний учений мусить якнайкраще знати свою соборну літературну мову...» та «...бути зразком доброго знання своєї літературної мови». Пам'ятаймо: «студентство вищих шкіл – то найкращий цвіт нації, то найміцніший її ґрунт, на якому вона зростає», а тому «мусить бути одним із найсильніших двигунів розвою й консервації своєї соборної літературної мови» (проф. д-р Іван Огієнко «Наука про рідномовні обов'язки: Рідномовний катехизис для вчителів, робітників пера, духовенства, адвокатів, учнів і широкого громадянства», 1936 р., с. 51-52, 47).

Розділ 1. Зміст наукового дослідження

1.1. Вибір проблеми і теми роботи

Вибір проблеми й теми наукового дослідження зумовлений і сучасним рівнем журналістикознавчих розвідок, і самою особистістю студента, тобто його уподобаннями, рівнем знань, потребою виконати одну з форм наукової роботи (курсова, бакалаврська, магістерська). Отже, бажано, щоб студент-журналіст самостійно визначився з майбутнім напрямом своїх наукових досліджень і заздалегідь (на початку навчального року) звернувся на кафедру та висловив свої побажання щодо предмета, об'єкта аналізу і джерел фактичного матеріалу.

Традиційно викладачі кафедри пропонують перелік наукових тем, які відображають актуальну журналістикознавчу проблематику і можуть зорієнтувати студента у виборі журналістикознавчих пріоритетів (див. дод. 3).

Усяка наукова робота спирається на принципи наукового пізнання, на діалектичну єдність чуттєвого та раціонального, де визначальна роль належить раціональному мисленню. Кожен науковець повинен спиратися на основні форми та засоби пізнання – *ідею, проблему, гіпотезу, концепцію, теорію* [48, с. 264].

Ідея – форма наукового пізнання, що відображає зв'язки, закономірності дійсності і спрямована на її перетворення. У науці ідея, крім усього іншого, спрямовує пошук нових шляхів вирішення проблем, включає усвідомлення мети та прогнозування подальшого розвитку пізнання і практичного перетворення світу. «Ідея не просто відображає дійсність такою, як вона існує тут і тепер, але і її розвиток в можливості, в тенденції, вона фіксує не лише суще, але і належне, спрямовує пізнавальну діяльність людини на практичне перетворення дійсності» [48, с. 264].

Проблема – форма наукового пізнання у єдності двох змістових елементів: знання про незнання і передбачення можливості наукового відкриття. Як суб'єктивна форма вираження необхідності розвитку знання проблема є

одночасно засобом і методом пошуку нових знань. Отже, постановка проблеми є виходом зі сфери уже вивченого у сферу того, що належить вивчити. Необхідно завжди враховувати: постановка проблеми – момент зародження нових знань, який має активний пошуковий характер і визначається як початковий етап становлення наукової теорії. Загалом розвиток пізнання тлумачать як перехід від постановки одних проблем до їхнього розв'язання, а потім до постановки нових проблем і подальшого вирішення їх.

Для процесу й успішного результату наукових досліджень важливо, щоб студент-журналіст вдумливо і відповідально поставився до вибору й окреслення проблематики своїх розвідок.

Гіпотеза – форма та засіб наукового пізнання, за допомогою яких створюється один із варіантів вирішення проблеми, істинність якої ще не встановлена і не доведена. Як форма розвитку наукового пізнання, як засіб переходу від невідомого до відомого, від неточного до точного знання, гіпотеза спрямована на перетворення в наукову теорію або на заміну новою гіпотезою.

Наявність гіпотези є передумовою переходу до концепції як обґрунтування основної ідеї теорії.

Концепція – форма та засіб наукового пізнання, яка є способом розуміння, пояснення, тлумачення основної ідеї теорії, а також науково аргументований і здебільшого доведений основний зміст теорії (хоча, на відміну від теорії, він не втілений у струнку логічну систему).

Теорія – «найбільш адекватна форма наукового пізнання, система достовірних, глибоких та конкретних знань про дійсність, яка має струнку логічну структуру і дає цілісне, синтетичне уявлення про закономірності та суттєві характеристики об'єкта» [48, с. 264]. Теорія уможлиблює розуміння об'єкта пізнання в його внутрішніх зв'язках і цілісності, багатоманітності наявних фактів і дає змогу передбачати і прогнозувати нове.

На підставі особливостей вирішуваних проблем, об'єктів пізнання, методів і засобів їх вивчення розрізняють три види наукових досліджень:

1. *Фундаментальні теоретичні дослідження* – спрямовані на пошук принципово нових ідей, шляхів і методів пізнання та пояснення. Вони передбачають поглиблений аналіз наявних теорій, законів, гіпотез, їх критичне осмислення і науково-творче застосування.
2. *Цілеспрямовані теоретичні дослідження* – орієнтовані на критичне вивчення раніше запропонованих рішень теоретичних проблем, емпіричну перевірку відомих наукових законів, теорій, гіпотез, на розмежування перевірених і гіпотетичних знань.
3. *Прикладні наукові дослідження* – зосереджені на пошуках методів практичного застосування теоретично сформульованих законів і теорій. Хоча вони спрямовані на сферу практичного використання, однак ведуть до наукових відкриттів.

У науковому пізнанні, а отже, і в наукових дослідженнях різних форм виокремлюють *емпіричний* і *теоретичний* рівні, котрі розрізняються глибиною, повнотою, комплексністю осягнення об'єкта, цілями, методами і способами втілення знань, ступенем значущості, співвідношенням чуттєвого та раціонального.

На *емпіричному* (< *емпіричний* < *емпіризм* < грец. *empeiria* – досвід) рівні науковець спостерігає факти, фіксує їх, проводить експерименти, встановлює емпіричні співвідношення і зв'язки між окремими явищами. У дослідженнях студентів ця форма наукового пізнання виявляється вже на початковому етапі розвідок (наприклад, підбір джерел інвентарю фактів; виокремлення одиниць, що стосуються предмета; попередня оцінка явища тощо) і є необхідною передумовою створення системи знань і теорій, тобто *теоретичного* рівня. Він передбачає відображення внутрішніх зв'язків та закономірностей об'єкта на основі раціонального осягнення даних емпіричного пізнання. Суб'єкт наукової діяльності, таким чином, виходить за межі свого безпосереднього досвіду і за рахунок абстрактного мислення досягає вищого рівня ідеалізованих понять, котрі не мають емпіричних корелятивів. Студент-дослідник повинен усвідомлювати, що теоретичний рівень наукового пізнання спирається на широку, багатоманітну

емпіричну базу і ґрунтується на осмисленні та розвитку вже відомих теорій. Емпіричний і теоретичний рівні становлять нерозривну єдність.

Фундаментальною основою діяльності (у т. ч. наукової) людини є *творчість*. Вона спрямована на синтез різних діяльнісних форм в соціальній, природній, духовній сферах і створення нових якостей матеріального та духовного буття. Суттєва ознака творчості – її цілеспрямований, свідомо прогностичний і синтезуючий характер. Отже, усякий продукт творчості є наслідком синтезу, хоча творчий синтез у кожному конкретному випадку особливий. Творчість – складова будь-якої галузі діяльності людини, а вид цієї діяльності зумовлює належність творчості до однієї з форм: повсякденно-побутової (опредметнення у продуктах праці), наукової (мисленнєвої), технічної (єдність мисленнєвої і предметної), художньої (чуттєвої) тощо. Таким чином, як аксіому слід сприймати те, що наукова діяльність, як, наприклад, і журналістська, завжди є творчою діяльністю і потребує відповідних підходів.

Виокремлюють різні типи творчості.

Раціоналістична творчість ґрунтується на розсудково-раціональному мисленні. Тут основною ознакою є свідоме цілепокладання, осмисленість, цілеспрямованість діяльності. Вона втілюється як практико-емпірична та науково-теоретична.

Інтуїтивна (позасвідома) творчість – логічний наслідок попереднього обдумування проблеми, ідеї, творчого задуму і значної підготовчої роботи.

Раціонально-інтуїтивна творчість є результатом поєднання раціоналістичної та інтуїтивної.

Хоча є й інші типи творчості – *духовно-космологічна* (характерна для культурної традиції Сходу), *догматична* (ґрунтується на застарілих, спотворених поняттях і світоглядних парадигмах про форми буття) тощо – визначальними для журналістикознавчої і журналістської діяльності все ж є перші три.

За особливостями предмета розрізняють різні форми творчості. *Предметно-практична* форма пов'язана з життєдіяльністю людини, забезпеченням засобів виробництва та споживання і вважається основоположною щодо інших видів

діяльності (духовної, моральної, релігійної та ін.); *духовно-практична* форма (технічна, художня, соціальна творчість); *духовно-теоретична* форма (наука, філософія). Духовно-теоретично синтез є найбільш пізнім і вищим феноменом, вираженням найбільш абстрактних смислів та здійснюється на основі ідеалізованих (абстрактних) об'єктів, що існують як смисли понять (категорії) теоретичної мови, а не як конкретна предметна реальність.

Наука як тип творчого синтезу і різновид діяльності стосується усіх виявів соціального і духовного життя і є базисом культурно-історичного процесу та соціального буття людини. Важливою особливістю науки є те, що її досягнення мають усезагальний характер і локально та культурно не обмежені, що зумовлено її амбівалентною природою (упливає як на світ речей, так і на суб'єкти діяльності). Наукова ідея має інтегративну дію і слугує розгортанню теоретичного синтезу в систему: ідея – гіпотеза – теорія (закон). Основою для творення нових ідей є відомі теоретичні положення, які в процесі творчого наукового синтезу трансформуються в одну зі сторін чи аспектів інших, більш фундаментальних наукових теорій. Творчий синтез у науці виявляється через аналіз (виділення та визначення проблем, суттєвих аспектів і тенденцій) та завершується синтезом (встановлення загального взаємозв'язку сутностей у законі). Кожен журналістикознавець у науковій діяльності повинен враховувати, що саме філософське знання забезпечує осмислення й обґрунтування категоріального методологічного апарату всіх наук. Тому аналіз різноманітних явищ у різних наукових формах (курсова, дипломна робота тощо) має здійснюватися з урахуванням і розумінням принципів, закономірностей і категорій філософії, які є базисом системи фундаментальних принципів, ідей, понять.

Усі вияви творчості (предметно-практичне виробництво, ремесло і мистецтво, технічна і наукова діяльність тощо) історично та соціокультурно взаємопов'язані, взаємозумовлені, взаємодоповнювані у великому цілісному творчому синтезі.

Враховуючи суб'єкт творчості, визначають *індивідуальну, колективну й індивідуально-колективну* творчість. Колективна творчість актуальна і в

мистецтві, і в науці, де часто розробляється спільний задум, ідея та докладається різноякісний інтелектуальний і чуттєвий потенціал. Однак колективна творчість не знецінює творчу особистість, і тут суб'єкт зберігає творче «я». Формально студентські наукові роботи, як правило, індивідуальні (одноосібні), оскільки вимагають оцінювання особистого внеску науковця у вивчення проблеми.

1.2. Принципи наукових досліджень

Сучасна наукова гносеологія визначає базові принципи, методи, способи, засоби пізнання, які є основою наукової діяльності незалежно від галузей і напрямів. Отже, журналістикознавець, як і усякий науковець, має свідомо спиратися на основоположні принципи гносеології [Філ., с. 240].

Принцип об'єктивності – визнання об'єктивного існування дійсності як об'єкта пізнання, її незалежності від свідомості та волі суб'єкта.

Принцип пізнаваності – визнання того факту, що людські знання у принципі здатні давати адекватне відображення дійсності, її об'єктивно істинну картину; що пізнанню людини у принципі немає меж, хоч на кожному історичному етапі воно обмежене рівнем розвитку практичної діяльності людства.

Принцип активного творчого відображення – визнання того, що процес пізнання є цілеспрямованим творчим відображенням дійсності у свідомості людини. Пізнання виявляє об'єктивний зміст реальності як діалектичної єдності дійсності і можливості, відображаючи не тільки справді існуючі предмети та явища, а й усі їхні можливі модифікації.

Принцип діалектики – визнання необхідності застосування до процесу пізнання основних принципів, законів, категорій діалектики.

Принцип практики – визнання суспільно-історичної предметно-чуттєвої діяльності людини, спрямованої на перетворення природи, суспільства та самої себе, основою, рушійною силою, метою пізнання та критерієм істини.

Принцип історизму вимагає розглядати усі предмети та явища в їх історичному виникненні і становленні, а також крізь призму історичних перспектив їхнього розвитку, крізь генетичний зв'язок з іншими явищами та

предметами дійсності, тобто, іншими словами, з'ясовувати, як явище виникло, яких змін зазнало і чим воно є зараз.

Принцип конкретності істини ґрунтується на тому, що абстрактної істини не може бути, істина завжди конкретна, кожне положення наукового пізнання слід розглядати в конкретних умовах місця та часу.

Пізнання як процес активного творчого відтворення дійсності у свідомості людини осмислюється у гносеології крізь категорії «суб'єкт» – «об'єкт». *Суб'єкт* пізнання – реальна людина, суспільна істота, наділена свідомістю (мислення, чуття, розум, воля), яка засвоїла історично вироблені форми та методи пізнавальної діяльності, чим і розвинула свої пізнавальні здібності, оволоділа конкретними здатностями до цілеспрямованої пізнавальної діяльності. Суспільство також є суб'єктом пізнання, однак опосередковано, тобто через пізнавальну діяльність окремих людей. Отже, суб'єктом пізнання є людина не як біологічна істота, а як продукт суспільно-історичної практики, і кожна людина реалізує себе в пізнанні як суспільна істота. Розуміючи це, журналіст-науковець, ґрунтуючись на власному соціальному досвіді, повинен уміти абстрагуватися від своїх уподобань, стереотипів, емоцій, тобто прагнути максимально неупереджено осмислити обране явище. Пізнавальна діяльність суб'єкта спрямована на *об'єкт*, що становить не всю об'єктивну реальність, а лише ту її частину, котра уже введена у практику людства і входить у коло пізнавальних інтересів. Це не лише явища природи, суспільства, а й сама людина, відносини між людьми, а також свідомість, пам'ять, воля, почуття, духовна діяльність у всіх її проявах. Об'єкт пізнання не обмежений об'єктивною реальністю, а стосується й ідеального світу (ідеальні об'єкти – ідеальні образи об'єктивно існуючих предметів, які окреслюються у результаті абстрагування та ідеалізації). Властивості, окремі аспекти та специфічні риси об'єкта, котрі виокремлюються науковцем для аналізу, окреслюють у науковому процесі як *предмет* дослідження. Об'єкт і предмет дослідження співвідносяться як загальне і часткове

Отже, наукові підходи повинні демонструвати розуміння дослідником об'єкта як частини об'єктивної і суб'єктивної реальності, усвідомлення того, що

він не є творцем об'єктивного світу та його законів. Активність суб'єкта у пізнанні витлумачують у зв'язку з творчим характером осмислення явищ мовою науки, у формуванні та розвитку засобів, методів пізнавальної діяльності. Таким чином, процес наукового пізнання передбачає наявність взаємодії суб'єкта і об'єкта, де суб'єкт є носієм діяльності, а об'єкт – предметом, на який вона спрямована. Суб'єктивний образ дійсності як діалектична єдність суб'єктивного та об'єктивного – результат процесу пізнання [48, с. 242].

1.3. Методи наукових досліджень

Наукове пізнання неможливе без застосування відповідних способів побудови та обґрунтування систем знань, послідовності прийомів і операцій, що сприяють формуванню знань – наукових методів. **Метод** (< гр. *methodos* – спосіб пізнання) – спосіб пізнання, дослідження явищ природи і суспільного життя; спосіб, прийом, що спрямований на осмислення дійсності. Сукупність методів, прийомів виконання дослідження, які утворюють відповідну систему правил, окреслюють поняттям **методика**.

У наукових дослідженнях широко застосовуються різноманітні **методи** пізнання дійсності. Журналістикознавчі розвідки, як і будь-які інші, передбачають застосування методів на усіх етапах реалізації: накопичення матеріалу, збір інформації (первинні методи); обробка дібраних фактів, їх кількісний і якісний аналіз, систематизація, класифікація тощо (вторинні методи); перевірка отриманих результатів, виявлення постійних і змінних характеристик та ін. (верифікаційні методи).

Спостереження – система фіксування та реєстрації властивостей і зв'язків досліджуваного об'єкта в природних умовах. Спостереження як метод застосовується з урахуванням мотивації науковця, особливостей об'єкта, обраних засобів і допомагає зафіксувати його певні властивості і зв'язки, хоча й не дозволяє повністю розкрити їх природу, сутність, еволюцію.

Вимірювання – метод, який спрямований на фіксацію та реєстрацію кількісних особливостей об'єкта і здійснюється переважно інструментально, тобто за допомогою приладів.

Експеримент – метод емпіричного рівня, за допомогою якого об'єкт вивчають у спеціально створених умовах, які уможливають з'ясування специфіки і закономірностей явища. Експеримент передбачає здійснення таких операцій, як визначення мети і завдань; обґрунтування умов і принципів його проведення; вибір технічних засобів; спостереження, вимірювання, фіксація отриманих даних; статистична обробка результатів; класифікація. Спостереження, порівняння, вимірювання у процесі експерименту можуть бути багаторазовими, повторюваними стільки, скільки необхідно для одержання достовірних результатів.

Аналіз (< грец. *analysis* – розкладання) – процес уявного або фактичного поділу предмета на складові частини (аспекти, ознаки, властивості, відношення) з метою ґрунтовного вивчення їх і об'єкта в цілому. Розклад (аналіз) предмета дозволяє встановити його будову, виокремити суттєве і несуттєве. Метою цього методу є пізнання окремого як елемента єдиного складного утворення.

Синтез (< грец. *synthesis* – з'єднання, складання) – дослідження предмета шляхом пізнання його як єдиного цілого, у єдності і взаємозв'язку його частин; процес поєднання складових предмета, розчленованих під час аналізу. Аналіз і синтез – взаємопов'язані логічні прийоми мислення за допомогою абстрактних понять.

Мета і завдання пізнання об'єкта зумовлює застосування різних видів аналізу та синтезу. *Емпіричний* (прямий) аналіз і синтез використовують на ознайомчому етапі, який передбачає виділення частин об'єкта, з'ясування диференційних ознак і властивостей. Дослідити сутність об'єкта дозволяє *елементарно-теоретичний* (зворотний) аналіз і синтез, що ґрунтується на припущеннях, розумінні причиново-наслідкових зв'язків, тобто на теоретичних міркуваннях. *Структурно-генетичний* аналіз і синтез уможлиблює поглиблене пізнання сутності об'єкта за рахунок вичерпного вивчення причиново-

наслідкових зв'язків елементів і компонентів явища, а також чинників, що впливають на його формування і функціонування.

Абстрагування – відволікання від окремих властивостей предмета та зосередження уваги на тих характеристиках, які безпосередньо стосуються предмета дослідження. Дозволяє виявити сутність явищ і схематизує динамічну дійсність, чим і забезпечує вивчення певних особливостей предмета в чистому вигляді. Абстрагування лише доповнює аналіз, синтез та інші методи гносеології.

Узагальнення – метод наукового пізнання, з'ясування загальних характеристик і властивостей об'єкта, перехід від часткового до загального, від менш до більш загального.

Індукція – метод наукового пізнання, спосіб міркування від окремого до загального, що дозволяє обґрунтувати певну гіпотезу або припущення.

Дедукція – метод наукового пізнання, який виступає в єдності з індукцією та спрямований на пошук істинного знання про окреме на основі загальних принципу та закономірностей. Аксиома про те, що все стверджуване або заперечуване відносно всього класу предметів є стверджуваним або заперечуваним відносно кожного предмета цього класу, – це і є логічним підґрунтям дедуктивного методу.

Моделювання – опосередкований метод дослідження, зміст якого у створенні і вивченні копії об'єкта наукового інтересу (моделі). Виокремлюють дві групи моделей: матеріальні (тіла, процеси, що функціонують під впливом природних закономірностей) та ідеальні (знаки і знакові системи, котрі функціонують за законами логіки, як-от: логіко-математичні, інформаційні тощо). Способом логічного моделювання, за рахунок якого створюються ідеалізовані об'єкти, є *ідеалізація*. Її результати тісно пов'язані з емпіричним рівнем наукового пізнання, оскільки з гіпотетичного мінімуму ознак об'єктів виводяться й узагальнюються закони їхнього функціонування.

Аксиоматичний метод спрямований на побудову наукової теорії, деякі з тверджень якої сприймаються як вихідні аксіоми, при цьому вони повинні бути істинними і не суперечити одна одній.

Гіпотетико-дедуктивний метод полягає у висуненні гіпотез про причини досліджуваних явищ і формулюванні шляхом дедукції висновків щодо аналізованого об'єкта. Оскільки цей метод містить всю багатоманітність форм і методів наукового пізнання, орієнтований на виявлення принципів, теорій, законів, його кваліфікують як складний комплексний метод.

Історичний метод спрямований на вивчення об'єктивного розвитку об'єкта, реальної його історії з усією її специфікою. Крім того, це і спосіб мисленнєвого відтворення історичного процесу в його хронологічній послідовності та конкретності.

Логічний метод полягає у мисленнєвому відтворенні реального процесу розвитку об'єкта та сприяє відображенню основних етапів і якісних особливостей еволюції явища. Застосування цього методу дозволяє розкрити роль окремих елементів системи у складі цілого. Діалектика логічного й історичного належить до основних принципів філософії та методології науки.

Усі згадані методи застосовуються у наукових дослідженнях не кожен сам по собі, а комплексно, у сукупності і є знаряддям інтерпретації та перетворення світу. Журналістикознавець повинен враховувати, що необхідність використання кожного методу зумовлена особливостями об'єкта, предмета пізнання і законами їх розвитку. «Метод пізнання має спрямовувати наукову думку відповідно до природи досліджуваного об'єкта, бути адекватним йому» [48, с. 274].

Оскільки предмет журналістикознавчих досліджень може стосуватися різноманітних сфер буття, то його вивчення має інтердисциплінарний характер і часто здійснюється із залученням результатів та за допомогою методів і прийомів соціології, зокрема прикладної соціології як науки про закони становлення, розвитку і функціонування конкретних соціальних систем, процесів, структур тощо.

У журналістикознавчих дослідженнях застосовуються всі загальнонаукові методи, однак, з огляду на об'єкт вивчення, мають специфіку вияву. Так, аналіз як загальнонауковий метод часто виявляється у таких різновидах:

Типологічний аналіз орієнтований на виокремлення стійких ознак і властивостей об'єктів пізнання, результатом застосування якого має стати чітка систематизація у формі класифікації (вона відображає істотні ознаки досліджуваного явища). Класифікація застосовується для з'ясування ознак, зв'язків і закономірностей об'єкта і здійснюється у формі групування, котре «дає змогу поділити цілісну сукупність об'єктів чи даних на однорідні групи так, щоб розходження всередині групи були менші, ніж між групами. Проводячи групування, важливо забезпечити однорідність і порівнюваність ознак, за якими здійснюється розподіл» [37, с. 19-20].

У журналістикознавстві, яке тісно пов'язане з різними розділами лінгвістики (комунікативною, соціо-, психолінгвістикою тощо), активно застосовують розроблені в цій сфері методи, зокрема дискурс-, контент-, транзакційний аналіз та інші.

Аналіз дискурсу (дискурс-аналіз) – комплекс досліджень усього феномена дискурсу як тексту з урахуванням різних конститутивних (істотних, визначальних, таких, що є найвиразнішими) і фонових чинників (соціокультурних, психологічних тощо). Аналіз здійснюється у прагматично-ситуативному, ментальному та інших контекстах. Багато наукових журналістикознавчих проблем передбачають врахування прагматично-ситуативного аспекту, що орієнтований на вивчення зв'язності дискурсу, його комунікативної адекватності, а також ментального аспекту, котрий спрямований на з'ясування впливу етнографічних, соціокультурних, психологічних чинників.

Метою застосування дискурс-аналізу є вияв соціального контексту усного / писемного мовлення, з'ясування взаємозв'язку між мовним кодом (мовними засобами спілкування, що виявляються у різних стандартизованих моделях стосунків людей) і соціальними, психічними, культурними та іншими процесами. Серед методик дискурс-аналізу розглядають конверсаційний аналіз (спрямований на виявлення правил чергування реплік у діалозі, правил переходу «права говорити» та ін.), аналіз суміжних пар (вивчення закономірностей уживання учасниками діалогу послідовностей реплік) тощо. Застосовуючи дискурс-аналіз,

варто пам'ятати, що він передусім спрямований на дослідження мовних аспектів комунікації, «організації засобів мовного коду в спілкуванні особистостей» [2, с. 22].

Контент-аналіз (< англ. *contens* – зміст) – метод квалітативно-квантитативного аналізу змісту текстів, який спрямований на виявлення різноманітних фактів і тенденцій, відображених у цих текстах. У журналістикознавчих дослідженнях може використовуватися як основний або допоміжний метод. Об'єктом контент-аналізу, як правило, стають тексти, котрі дозволяють однозначно і чітко застосувати правило фіксування необхідних характеристик (принцип формалізації) та містять елементи змісту, що мають достатню частотність (принцип статистичної значущості). Тому доцільніше цей метод застосовувати до аудіовізуальних, друкованих медіаторів передусім політичного, культурологічного тощо змісту. Контент-аналіз використовують у дослідженні «формування і функціонування соціальних оцінок, пропаганди, журналістики, психології комунікації, психоаналітичних дослідженнях міжособистісного спілкування» [2, с. 23]. Цей метод особливо дієвий у дослідженні прецедентних і патогенних текстів

Труднощі контент-аналізу полягають у його орієнтації на врахування різних етапів породження і функціонування тексту. Це доводять основні напрямки застосування контент-аналізу, як-от: 1) з'ясування того, що передувало тексту і відобразилося в ньому (текст як індикатор різних аспектів досліджуваного об'єкта – авторського, перцептивного, екстралінгвального); 2) виявлення суто текстових особливостей (врахування усіх рівнів тексту – мовленнєвого, архітектонічного / структурного, жанрового); 3) вивчення посттекстотвірних чинників (упливу на адресата; різних ефектів, спричинених перцепцією тексту). Контент-аналіз передбачає кілька етапів: на основі чітко сформульованих теми, мети, завдань, а також гіпотези дослідження, окреслюють категорії аналізу (загальні, ключові поняття), котрі як система питань визначають те, що має бути виявлено в тексті. Традиційно під час вивчення текстів ЗМІ застосовують категорії *автор, жанр, знак, ідея, тема, цілі, цінності* тощо і ґрунтуються на пардигматичному підході,

розглядаючи ознаки тексту (зміст проблеми, причини її виникнення та шляхи вирішення тощо) як певним чином організовану структуру. Категорії контент-аналізу повинні бути вичерпними, взаємовиключними, надійними і доречними. Після їх формулювання обирають одиницю / одиниці аналізу – лінгвістичну одиницю (напр., слово, речення та ін.) або елемент змісту (судження, тему, проблему тощо), котрі є показниками досліджуваних явищ і застосовуються з урахуванням контексту.

Для здійснення контент-аналізу необхідно визначитися з одиницями підрахунків (кількість рядків, речень, фрагментів; тривалість мовлення та інші просторово-часові параметри). Джерела фактичного матеріалу повинні бути необхідними й достатніми для виконання об'єктивного аналізу, спостереження у межах якого фіксуються у формі таблиць.

Трансакційний аналіз (< лат. *trans* – крізь, акційний < акція < лат. *actio* – дія) – вивчення міжособистісних стосунків з опертям на засоби мовного і паралінгвального кодів; аналіз спілкування із врахуванням психологічних ігор, в яких виявляються «его-стани» мовців, та підсвідомих «сценаріїв» поведінки [2, с. 23]. За допомогою цього аналізу можна визначити ефективність спілкування у зв'язку з інтерактивною складовою комунікації, взаємодією учасників спілкування.

У дослідженні реалій масової комунікації також застосовують *пропагандистський аналіз* як метод вивчення впливу засобів масової інформації на аудиторію. Тут науковці пропонують враховувати такі параметри: ідеологія та мета пропагандистської кампанії; ідентифікація пропагандиста; аудиторія; контекст; структура і засоби пропагандистської кампанії; контрпропаганда (за наявності); ефективність впливу [2, с. 21]. Застосування пропагандистського аналізу не варто обмежувати текстами суто політичної спрямованості, адже мас-медіа задіяні у пропагуванні і морально-етичних, національнокультурних цінностей, і переваг здорового способу життя тощо.

Журналістикознавчі розвідки, які завжди спрямовані на вивчення медіатексту (його породження та функціонування), не можуть здійснюватися без

різних типів лінгвістичного аналізу, як-от: *фонетичний, дериваційний, лексичний, морфологічний, синтаксичний, стилістичний* тощо.

При журналістикознавчому вивченні різноманітних явищ за потреби застосовують і **соціологічні методи дослідження**, які передбачають комплексний, багатоплановий аналіз соціального об'єкта за допомогою спеціальних процедур і бувають двох типів – опитування для з'ясування громадської думки і власне соціологічні дослідження [49, с. 90].

Опитування громадської думки – збір інформації про думку певної групи населення з актуального питання, результати якого часто узагальнюються у формі таблиць (у них враховують запитання анкети чи інтерв'ю, відповіді респондентів, обсяги генеральної та вибіркової сукупностей).

Власне соціологічні дослідження спрямовані на вивчення сутності предмета дослідження у його зв'язках з іншими елементами соціуму і передбачають обов'язкове застосування програми. З урахуванням особливостей аналізованого явища застосовують один із трьох видів соціологічних досліджень:

- розвідувальне (зондувальне) – застосовується до маловивчених або майже не досліджених явищ із використанням анкетного опитування (часто експрес-опитування) чи інтерв'ю, що дають змогу оперативно одержати окремі необхідні у певних умовах відомості;
- описове дослідження спрямоване на одержання більш повних, комплексних даних про об'єкт і передбачає застосування програми та апробованого інструментарію (письмового, усного опитування, аналізу документів тощо);
- аналітичне дослідження є поглибленим вивченням складових об'єкта у зв'язку з причинами його виникнення, формування та умовами функціонування.

1.4. Опрацювання наукових теоретичних джерел

Дослідження всякої наукової проблеми потребує ґрунтовної підготовчої роботи. На цьому етапі, крім збору фактичного матеріалу, студент на основі

опрацювання наукової літератури повинен з'ясувати ступінь дослідженості проблеми, визначитися з науковими пріоритетами та осмислити перспективні напрямки. Принципи наукової роботи передбачають добросовісність у ставленні чужого авторського доробку, тому студент повинен опрацьовувати теоретичні джерела з усвідомленням того, що у власній науковій розвідці він не повинен спотворювати чужих міркувань, ідей, поглядів. Категорично неприпустимий плагіат. Тому все, почерпнуте з наукової літератури, автор повинен точно відтворювати джерела, ретельно оформляти покликання і не привласнювати результати чужої праці.

Для доброї орієнтації в обраній темі автору варто перш за все залучати підручкову літературу. Такі джерела стосуються історії української та зарубіжної журналістики, масової комунікації, теорії та практики журналістської творчості, мови засобів масової інформації, технічні засоби журналістської творчості, медіаправа тощо, а їх залучення у процесі роботи зумовлено самою темою, метою, завданнями. Як правило, журналістикознавчі дослідження потребують комплексного підходу, тому й передбачають використання підручників і посібників із різних дисциплін. У формуванні наукової і теоретичної бази підручкова та посібникова література корисна й тим, що містить вказівки (цітація, посторінкові покликання, списки літератури) на інші дотичні праці. Не слід ігнорувати підручкову літературу різних років видання (навіть радянської доби), оскільки їх послідовне опрацювання дає можливість простежити динаміку вивчення проблеми, з'ясувати основні дискусійні моменти і невирішені питання.

Корисними у науковій роботі є словники різного типу – енциклопедичні та лінгвістичні (філологічні). Енциклопедичні словники можуть застосовуватися під час дослідження проблеми як надійне джерело з'ясування і перевірки різноманітних фактів, що стосуються усіх сфер життя соціуму – історії, культури, політики, економіки тощо. Крім відповідної словникової статті, студент повинен простудіювати і науковий апарат до неї (список інших джерел, котрі стосуються питання). При виконанні роботи варто залучати лінгвістичні словники – тлумачні, правописні, орфоепічні, етимологічні, словники міжслівних зв'язків, перекладні

та інші, – які дають змогу адекватно втілити думку, максимально точно й повно представити результати дослідження, створити належного рівня науковий текст. Для з'ясування стрижневих понять наукового дослідження необхідно застосовувати й термінологічні словники, оскільки сумлінний дослідник повинен спиратися на академічні дефініції, розрізнявати одиниці однієї терміносистеми, оперувати термінами з глибоким розумінням їхнього значення.

Зорієнтувати у ступені вивченості, значущості проблеми дають змогу монографічні джерела (монографії, дисертації та автореферати до них), які допоможуть обрати правильний шлях дослідження, компетентно опрацювати новий емпіричний матеріал, тобто стануть серйозним підґрунтям пошукової роботи студента. Не варто ігнорувати вступні статті, післямови, додатки до наукових праць.

Вивченню проблеми сприятиме залучення розвідок, опублікованих у фахових виданнях. Під час пошуку інформації студент не повинен обмежуватися формулюванням теми власної роботи (воно завжди оригінальне), а враховувати широкій спектр дотичних проблем і напрямків. У процесі опрацювання наукових статей слід зважати на залучений ілюстративний матеріал, висловлені судження, висунуті гіпотези, запропоновані ідеї – усе може стати в нагоді при опрацюванні інвентарю фактів, виробленні наукової концепції, поштовхом до справжньої наукової творчості.

Пошук літератури можна здійснювати безпосередньо в наукових бібліотеках, а також із застосуванням автоматизованих інформаційно-пошукових систем, баз і банків даних інтернету. Яким би не був носій інформації (паперовий чи електронний), студент повинен дотримуватися згаданих принципів наукової діяльності – сумлінно та добросовісно використовувати і вводити в текст знайдену інформацію.

Оформлення цитат ґрунтується на загальноприйнятих у науковій сфері правилах:

- цитовані фрагменти відтворюються в лапках, абсолютно точно і повно, тобто зі збереженням усіх лексичних, граматичних, стилістичних особливостей тощо;
- скорочують авторські висловлювання таким чином, щоб цитований варіант не спотворював думки; на місці пропущених слів у цитаті у круглих дужках ставлять три крапки. До прикл.: «Текст рецензії, огляду преси чи літературно-критичної статті є (...) результатом зіставлення ніби двох начал – відображеної і об'єктивної реальності» [27, с. 221];
- кожна цитата супроводжується посторінковим або наскрізним покликанням на джерело (для студентських робіт найбільш оптимальним є наскрізний спосіб, коли у квадратних дужках вказують номер джерела у списку літератури і сторінку, як-от: [3, с. 29]);
- після виділень у середині цитати окремих слів, словосполучень (курсивом, жирним шрифтом тощо) з метою привернути увагу до важливих положень у дужках зазначають свої ініціали з відповідною ремаркою, напр.: (курсив наш. – Ю. М.), (виділено нами. – Я. Ш.);
- при непрямому цитуванні, себто переказі чужих висловлювань, слід максимально точно відтворювати думку автора, а також обов'язково джерело інформації у формі покликань.

1.5. Підбір і систематизація інвентарю фактів

Журналістичнознавче дослідження спрямоване на вивчення конкретного фрагмента дійсності. Об'єкт дослідження зумовлює і підходи в опрацюванні та накопиченні фактичного матеріалу для відповідних наукових узагальнень.

Фактична (емпірична) база як основа всякої дослідницької праці – це система необхідної і достатньої кількості одиниць, вилучених у процесі спостереження певного явища. Джерела, якість і кількість такої бази зумовлена досліджуваною проблемою, метою, завданнями.

Залежно від напрямку досліджень джерелом інвентарю фактів можуть бути результати журналістської діяльності різної форми і часу втілення.

Вивчення явища на синхронному рівні передбачає залучення сучасного емпіричного матеріалу. Зусилля дослідника можуть бути спрямовані на вилучення фактів із друкованих (газетних, журнальних та інших), аудіовізуальних (теле- і радіо-) і синтетичних (із поєднанням друкованих, аудіо- та відеокомпонентів) медіаторів. Діахронний рівень зумовлює добір фактів окремо визначеного періоду. Одиниці для аналізу потрібно виокремлювати послідовно, системно та з урахуванням функціонального контексту.

Дібраний фактичний матеріал слід ретельно фіксувати (каталог у паперовій та електронній формах, записи на електронних носіях із необхідним розшифруванням, архів тощо), зазначаючи джерело вилучення, час актуалізації, необхідний контекст.

На попередньому етапі дослідження інвентар фактів необхідно оцінити за обраними критеріями, систематизувати та класифікувати. А в процесі написання роботи фактичний матеріал треба вводити у текст як аргументацію та ілюстрацію висунутих тез і положень. Ретельно і сумлінно дібрані одиниці для аналізу можуть самостійно мати наукову цінність та бути оформленими як додатки (словники, індекси, переліки найменувань тощо).

1.6. Визначення наукових пріоритетів, окреслення аспектів дослідження

Під час добору фактичного матеріалу й опрацювання науково-теоретичних джерел дослідник має змогу ознайомитися з академічним розумінням проблеми, багатьма цікавими думками як вітчизняних, так і зарубіжних учених, зорієнтуватися у розмаїтті наукових підходів до вивчення проблеми і визначити власні наукові пріоритети. Крім того, що студент виявляє свої наукові уподобання уже на етапі вибору теми дослідження, він і під час розвідок повинен обрати найоптимальніший підхід із багатьох, визначатися з класифікацією як інструментом дослідження (взяти за основу одну з наявних або запропонувати власну), активно долучатися своєю роботою до наукових дискусій, працювати у

напрямку доведення або спростування сучасних гіпотез, які стосуються проблеми, тощо. Молодий науковець має розуміти, що вдало обраний напрямок дослідження, котрий він з інтересом (неформально) фундаментально і послідовно опрацьовує на фактично-теоретичному рівні з року в рік, може втілюватися у різних формах (доповідях на конференціях, наукових публікаціях та ін.) і перерости з курсової у бакалаврську та магістерську роботи.

Серед найпопулярніших напрямків досліджень у сучасному журналістикознавстві – історія, теорія і практика журналістики, масова комунікація, мова засобів масової інформації, технологія журналістської творчості тощо. У межах цих напрямків науковий інтерес викликає широкий спектр проблем, котрі стосуються різних аспектів. Необхідно, щоб автор усвідомлював, що будь-яку тему слід вивчати у контексті проблеми та з урахуванням багатьох чинників (якісних, кількісних, функціональних), важливих для аналізованого явища. Отже, будь-яка проблема багатоаспектна, а це вимагає від студента намагань виокремити під час дослідження щонайменше три найважливіші площини. При цьому слід брати до уваги, що усяке явище має два плани – зовнішній і внутрішній. Оскільки медіадослідження завжди стосуються питань змісту і форми журналістської думки, то у наукових розвідках ці аспекти потребують особливої уваги.

Наприклад, таке популярне й актуальне в сучасному журналістикознавстві явище, як заголовки друкованих медіатворів, можна вивчати з погляду їхньої функціональної специфіки (зв'язок із текстом, роль в архітектоніці твору), формально-змістових особливостей (лексико-граматична структура), частотності використання (типові моделі та регулярність актуалізації), як індикатор авторського осмислення дійсності (стандартність висловлювань, поєднання узуального з оказіональним, оригінальність міркування тощо). Звичайно одну наукову студентську роботу присвячують не всім аспектам одразу, а двом-трьом (усе зумовлено предметом, об'єктом, авторською концепцією, які впливають із формулювання теми дослідження).

Розділ 2. Види (форми) студентських наукових робіт

Серед головних завдань вищого навчального закладу, як зазначено у Законі України «Про вищу освіту», є здійснення наукової діяльності (ст. 22). Упродовж усього навчання студенти-журналісти задіяні у науковій сфері – вони виконують такі види робіт, як реферування, курсові та дипломні дослідження тощо. Проблематика студентських робіт так чи інакше стосується актуальних питань журналістикознавства і пов'язана з комплексною науковою темою кафедри журналістики Ужгородського національного університету.

Звичайно, наукова робота не обмежується студентською діяльністю, а має розгалужену, глибоку структуру. Багатоманітність наукових пошуків забезпечує як інструмент *жанрова палітра* наукового мовлення. Серед типових форм наукових праць – *монографія* (поглиблене вивчення однієї проблеми на основі великої кількості фактичного матеріалу з переконливими висновками), *дисертація* (дослідження, яке позначене актуальністю, новизною постановки проблеми, оригінальністю одержаних результатів і спрямоване на здобуття автором наукового ступеня), *стаття* (відносно невелика за обсягом розвідка, орієнтована на аналіз однієї теми й оприлюднення її у фаховому виданні), *наукова доповідь* (усне розгорнуте повідомлення на спеціальну тему, ефективна форма апробації результатів розвідок у науковій сфері), *наукове повідомлення* (стисла усна презентація окремих аспектів наукової проблеми), *підручник* (грунтовний поступовий і послідовний виклад наукової теорії, спрямований на її засвоєння учнями і студентами; містить увесь обов'язковий зміст відповідного навчального курсу), *посібник* (науково-навчальна праця, у котрій автор не обов'язково висвітлює всі теми курсу, а з'ясовує найважливіші, на його думку, теоретичні питання), а також компресійні форми наукової роботи: *анотація, реферат, тези* тощо (див. відповідний розділ).

Суто студентськими жанрами наукової творчості є *курсова* і підсумкові кваліфікаційні роботи – *бакалаврська* та *магістерська*.

Усі наукові дослідження проходять безкоштовну *перевірку на плагіат* за допомогою програми StrikePlagiarism.com. Процедуру здійснює офіційно призначений викладач кафедри журналістики.

2.1. Курсова робота – самостійне студентське наукове дослідження, виконання якого спрямоване на закріплення, узагальнення, поглиблення знань, набутих за відповідний період навчання, та на вироблення практичних навичок застосування теоретичних фахових засад. Проблематика курсових досліджень тісно пов'язана із завданнями здобуття спеціальності, стосується найбільш актуальних питань журналістської практики й орієнтована, як правило, на ґрунтовне вивчення якогось одного аспекту.

Наприклад, для поглиблення знань у галузі мови засобів масової інформації досліджують окремі лексичні явища (метафора, метонімія, запозичення і под.) на основі опрацювання медіатекстів друкованих ЗМІ. А для закріплення навичок із теорії і практики журналістської творчості приділяють увагу деяким методам збору інформації, способам уведення фактичного матеріалу в журналістський твір тощо.

Курсова робота дає можливість студентам перевірити і систематизувати власні знання, оволодіти принципами, методами проведення наукових досліджень, виявити свій творчий потенціал. Рівень виконання курсових робіт за три роки навчання повинен засвідчувати наукове зростання студента.

Враховуючи освітньо-кваліфікаційний рівень (ст. 8 Закону України «Про вищу освіту»), підсумковим етапом науково-навчальної діяльності студента може бути бакалаврська, магістерська роботи і дослідження на здобуття кваліфікації спеціаліста.

Освітньо-кваліфікаційний рівень бакалавра, крім усього іншого, передбачає фундаментальні та спеціальні уміння і знання щодо узагальненого об'єкта праці, достатні для виконання завдань та обов'язків певного рівня професійної діяльності (ст. 8 Закону України «Про вищу освіту»).

2.2. Бакалаврська кваліфікаційна робота зі спеціальності «журналістика» (напрямок підготовки 0302 – журналістика та інформація) – це самостійне підсумкове наукове дослідження студента-журналіста IV курсу денної і V курсу заочної форми навчання, яке засвідчує належний теоретико-практичний рівень підготовки бакалавра й орієнтоване не тільки на з'ясування здобутих студентом знань, а й на реалізацію його наукового потенціалу. Результат дослідження теми і проблеми, у межах якої виконується бакалаврська робота, повинен мати чітко виражений практичний характер. Тема роботи, безперечно, має бути актуальною, відзначатися новизною, стосуватися важливих питань журналістської діяльності та відповідати усім вимогам щодо змісту і форми таких робіт.

Наприклад, ці вимоги задовольняють такі теми, як «Вербальні засоби інтелектуалізації друкованого медіамовлення (на матеріалі газ. «Дзеркало тижня» 2022-2023 рр.)», «Специфіка вияву категорій суб'єктивного і об'єктивного як основи антиномій медіатексту (на матеріалі журналу «Шо» ... рр.)», «Мовленнєвий етикет віртуального медіапростору Закарпаття».

2.3. Магістерська робота – підсумкове наукове дослідження, що виконується студентами, які мають освітньо-кваліфікаційний рівень бакалавра (або спеціаліста) і навчаються у магістратурі. На відміну від менших за обсягом та інших за науковим рівнем студентських розвідок, магістерське дослідження має кваліфікаційне значення (спрямоване на здобуття академічного ступеня магістра), вимагає залучення значно більшого інвентарю фактів, глибшої наукової аргументації, вищого ступеня узагальнень, значущості результатів як у теоретичному, так і в практичному плані. Магістерська робота засвідчує науковий рівень автора, його глибокі знання, уміння їх застосовувати для осмислення різних явищ журналістикознавства, здатність самостійно опрацьовувати новий емпіричний матеріал, робити належні узагальнення й оригінальні висновки.

Наприклад, зреалізувати свій науковий потенціал мали можливість студенти, котрі виконали дослідження на теми «Особливості актуалізації телеінтерв'ю у зв'язку з ознаками еволюції сучасного українського телемовлення

(на матеріалів продукції каналів... 2021-2022 рр.)», «Специфіка сучасної фотожурналістики як візуального осмислення дійсності (на прикладів журналів «Український тиждень», «News week» 2020-2012)», «Рекламний текст як складова сучасного українського медіапростору: специфіка втілення прагматичної функції (на матеріалі періодичних видань «Український тиждень», «Дзеркало тижня», «Експрес» 2022-2024 рр.)», «Особливості сучасної журналістської інтерпретації проблем свободи слова в Україні крізь призму соціополітичних чинників (на матеріалі видань «Український тиждень», «Дзеркало тижня», «День» 2022-2024 рр.)», «Проблема іншокультурного впливу у сфері сучасного журналістського текстотворення (на основі аналізу загальноукраїнських періодичних видань початку ХХІ ст.)».

2.4. Наукове обґрунтування (супровідна записка) до практичних (творчих) кваліфікаційних досліджень – це не особливий вид студентської роботи, а науковий коментар до створеного випускником журналістського продукту, оформлений за чинним у вищій школі стандартом. Текст наукового обґрунтування хоч і значно стисліший, ніж текст бакалаврської чи магістерської робіт, повинен містити всі архітектонічні складові підсумкової розвідки: вступ, основну частину, висновки.

Так, *наприклад*, намагаючись продемонструвати багатство виражальних засобів фоторепортажу як однієї з форм фотожурналістики, авторка додає до виготовленого продукту (серії фоторепортажів) наукове обґрунтування, що містить вступну частину (де з'ясовано актуальність, новизну, об'єкт, предмет, мету і завдання розвідки, конкретизовано методи, науково-теоретичну базу та можливості практичного застосування результатів), два розділи основного тексту (в яких подано основні теоретичні позиції щодо репортажу як жанру зображальної журналістики, виявлено виражально-змістову домінанту репортажних світлин), висновки (котрі засвідчують досягнення мети і вирішення поставлених завдань), список використаної літератури.

2.5. Різновиди компресії наукового тексту .

У сфері наукової роботи актуальною є і компресія (< лат. *compression* – стискання) мовлення, що виявляється у стислому відтворенні концепцій, гіпотез, тверджень, припущень тощо. Основні види компресії, які застосовуються у студентських дослідженнях, – конспект, реферат, автореферат, тези, анотація.

Конспект (< лат. *conspectus* - огляд) – стислий письмовий виклад змісту наукового тексту (лекції, монографії, посібника, статті та ін.). Будь-який конспект повинен відображати сутність джерела, не спотворювати основні ідеї та міркування автора. Особливості конспектування залежать від першотексту. *Конспект лекції* передбачає фіксування теми, стрижневих питань, рекомендованої лектором літератури. Студентові не варто намагатися буквально відтворювати слова викладача, слід занотовувати основне (визначення, важливі положення, найяскравіші ілюстрації тощо), осмислювати матеріал і лаконічно, із застосуванням загальноприйнятих та авторських скорочень, його записувати, залишаючи поля (для доповнень, ремарок, коментарів). Крім того, необхідно чітко структурувати текст за допомогою абзаців, нумерації, виділень (підкреслень, використання великих літер, спеціальних позначок, як-от: *N.B.* < *nota bene* – «зверни увагу; дуже важливо»; *!* – «повна згода; важливо»; *?* – «сумнів, незгода»; *?!* – «здивування; питання для роздумів»...). *Конспект письмових джерел* (монографії, посібника, статті) слід створювати на основі уважного, вдумливого, за потреби багаторазового прочитання наукового тексту. При цьому студент повинен достовірно відтворити усі інформаційно-сміслові центри, максимально точно передати думку автора, частково переказуючи текст, дослівно фіксуючи найважливіші положення з повною їх паспортизацією. Загалом конспект створюють з метою подальшого використання під час підготовки до практичних, лабораторних, семінарських занять, екзаменаційної сесії, студентської наукової роботи.

Реферат (< лат. *referre* – доповідати, повідомляти) – 1) доповідь на певну тему, яка охоплює огляд відповідних літературних та інших джерел; 2) стислий виклад змісту наукової праці. Як аналітико-синтетичний текст реферат передбачає

комплексне опрацювання відповідної теми, залучення різних джерел, висвітлення основних аспектів, узагальнення спостережень. Як і всяку наукову працю, його чітко структурують, виокремлюючи вступну (постановка проблеми, з'ясування предмета, об'єкта, мети), основну і висновкову частини.

Автореферат (< грец. *autos* – сам + реферат) – короткий виклад наукових результатів самим автором. Цей вид компресії повинен відображати суть і наслідки здійсненого дослідження. В авторефераті точно подають зміст наукової роботи, відтворюють послідовність, фіксують підсумки розвідки. Автореферат створюють за традиційною схемою, яка включає такі структурні компоненти: *загальна характеристика роботи* (актуальність; зв'язок із науковими програмами, планами, темами; мета і завдання дослідження; об'єкт і предмет; методи; наукова новизна проблеми; практичне значення одержаних результатів; особистий внесок здобувача; апробація результатів; публікації; структура роботи), *основний зміст роботи* (стислий структурований за розділами і підрозділами виклад суті дослідження з відтворенням найважливіших теоретичних позицій та найвиразніших ілюстрацій), *висновки* (наукові положення, котрі засвідчують результативність роботи, ступінь вивчення теми і є особистим авторським внеском у дослідження проблеми), *публікації за темою наукової роботи* (перелік праць, що відображають основні положення дослідження), *анотація* (подають наприкінці автореферату як ідентичні тексти українською, англійською / німецькою мовами та в розгорнутому вигляді російською; після кожного варіанту зазначають *ключові слова* – 5 – 8 стрижневих у роботі одиниць, котрі відображають суть праці). Автореферат має узгоджуватися зі змістом наукового дослідження, точно віддзеркалювати послідовність вирішення поставлених завдань і сенс досягнутих результатів.

Обсяг автореферату (без урахування аркушів обкладинки й анотацій) становить 8-10 сторінок для магістерської роботи, 14-16 сторінок для кандидатської і 30-32 сторінок для докторської дисертацій. Текст друкують 12 кеглем з інтервалом 1,5 між рядками, кількість яких на сторінці – 40. Нумерацію сторінок здійснюють у центрі верхнього поля, починаючи зі сторінки «Загальна

характеристика роботи». Автореферат з відповідно оформленою обкладинкою оформляють у вигляді брошури форматом 145 * 215 мм. Усі примірники мають бути підписані автором на титульній сторінці.

Тези (< грец. *thesis* – положення, твердження) – стисло і послідовно сформульовані основні положення наукового тексту (доповіді, статті та ін.). Тезування, тобто вилучення основної інформації з першоджерела, здійснюється після поглибленого, вдумливого читання й аналітико-критичної оцінки наукового твору. Обсяг тез залежить від змісту, виду, авторських індивідуальних рис тощо тексту-джерела. Традиційно тези формують за таким принципом: 1) назва, у якій фіксують ідею першоджерела; 2) вступне слово, де зазначають актуальність, новизну, ступінь дослідженості проблеми; 3) основні положення, котрі мають максимально точно і лаконічно відображати науковий зміст тезованої праці, – кожне з яких розкриває одну мікротему, подається окремим абзацом і не потребує зайвої деталізації (розтлумачень, покликань, цитувань, конкретних прикладів тощо); 4) висновкові положення про результати і перспективи дослідження відповідної проблематики. Слід уникати дублювань у тезах інших форм компресії першоджерела (анотації, резюме, реферату).

Анотація (< лат. *annotatio* – зауваження, примітка) – стисла узагальнювальна характеристика праці (монографії, дисертації, статті тощо), спрямована на розкриття змісту, відображення побудови та інших особливостей. Анотація належить до текстів із високим ступенем стандартизації та передбачає наявність таких складових: інформації про вихідні дані першотвору (автор, назва і вид праці, місце та рік видання, обсяг, мова), лаконічного викладу основних аспектів і результатів дослідження. Обсяг і зміст анотації залежить від специфіки анотованого джерела.

Прикладом анотації, поданої в авторефераті до магістерської роботи, може слугувати така:

Білей О. М. Рекламний текст як складова сучасного українського медіапростору: специфіка втілення прагматичної функції. – Рукопис.

Наукова робота на здобуття кваліфікації магістра зі спеціальності «журналістика» (напрямок підготовки 0302 – журналістика та інформація) – ДВНЗ «Ужгородський національний університет», кафедра журналістики. – Ужгород, 2012.

Магістерська робота містить спробу комплексного вивчення рекламного тексту як складової сучасного українського медіапростору у зв'язку зі специфікою втілення прагматичної функції. Здійснено аналіз сучасних українських рекламних текстів; визначено й осмислено за різними параметрами основні типи рекламних творів, встановлено й системно описано мовні засоби, що сприяють досягненню комунікативно-прагматичної мети тексту. Робота зорієнтована на осмислення рекламних текстів в українських ЗМІ з погляду вербально-комунікативних і формально-стилістичних домінант.

Ключові слова: ЗМІ, лінгвальні та паралінгвальні засоби, прагматична функція, реклама, рекламна комунікація, рекламний текст.

2.6. Наукові заходи

Науковці (викладачі і студенти) мають змогу оприлюднити результати своїх досліджень, здійснити їх апробацію, популяризувати нові ідеї, гіпотези, концепції на наукових зібраннях – *семінарах, конференціях, симпозиумах, конгресах, захистах.*

Науковий семінар (< лат. *seminarium* – розсадник) – особлива форма засідання, присвяченого певній науковій проблематиці. Традиційно на наукових семінарах обговорюють актуальні проблеми журналістикознавства, котрі, як правило, є предметом розвідок студентів-випускників. Цей захід передбачає виголошення підготовленої заздалегідь доповіді, її обговорення, дискусію, полеміку. Висновки про результативність наукового семінару роблять на завершення.

Наукова конференція (< лат. *conferentia* < *confero* – збираю в одне місце) – збори, нарада дослідників з метою обговорення наукових питань. Це одна з ефективних форм, спрямована на активізацію студентських наукових пошуків, засіб перевірки досягнутих у процесі наукової роботи результатів, стимул до наукової творчості. Внутрішньоуніверситетські, загальноукраїнські, міжнародні студентські конференції дають змогу не тільки апробувати наукові досягнення, а й є інструментом у виявленні творчого потенціалу та перспектив молодих учених у

відповідній галузі науки, зокрема і в журналістикознавстві. Конференція відбувається за традиційною схемою: насамперед створюють організаційний комітет, котрий визначає проблематику обговорення, відбирає доповіді до обговорення, формує програму (вказують теми і послідовність виступів, керівників секцій, регламент роботи, час і місце проведення). Учасником студентської наукової конференції можна стати за рекомендацією наукового керівника курсової, бакалаврської чи магістерської роботи, а також із власної ініціативи. Підготовка до такого заходу потребує не тільки гідних результатів наукової роботи, а й неабияких зусиль у написанні виступу, розуміння специфіки усного наукового мовлення, знання правил наукового етикету, уміння підтримувати діалог, вести дискусію, належно презентувати власний доробок.

Менш актуальними у студентському науковому середовищі є такі заходи, як *науковий симпозіум* (< лат. *symposium* < грец. *symposion* – бенкет) – наукова нарада з певного питання; *науковий конгрес* (< нім. *Kongress* < лат. *congressus* – зустріч, збори) – наукове зібрання, що має здебільшого міжнародне значення.

Успішність проведення наукових заходів забезпечує майстерність ведення *наукового діалогу* (< грец. *dialogos* – бесіда, розмова) як способу обміну думками між ученими, метою якого є здобуття нових знань; уміння підтримати *наукову дискусію* (< лат. *discussio* – розгляд, дослідження) як відкритого обговорення проблеми, спірних питань, спрямованого на з'ясування істини; спроможність вести *наукову полеміку* (< франц. *polémique* < грец. *polemikos* – ворожий, войовничий) як процесу захисту й утвердження власного міркування під час зіткнення різних поглядів на певну проблему; навичок проведення *наукового диспуту* (< лат. *disputo* – міркую, сперечаюся) як заздалегідь підготовленої публічної суперечки на наукову тему, де кожна зі сторін обстоює свою думку.

Загалом усі форми наукового спілкування ґрунтуються на засадах толерантності, поваги до думок опонентів, критичної оцінки власних досягнень, інтелектуальної гнучкості, некатегоричності суджень, поміркованості і потребують від учасників наукової комунікації високої культури, у т. ч. культури мовлення.

Розділ 3. Написання тексту студентської наукової роботи

3.1. Узгодження наукової концепції з планом роботи

До написання наукової роботи можна переходити лише після підготовчого етапу, про який уже ішлося: обдумування теми, проблеми, з'ясування аспектів і методів дослідження, формування фактично-теоретичної бази (набір достатньої кількості одиниць для аналізу та наукових джерел), формулювання гіпотези, визначення концепції.

Переходити до вербального втілення дослідження варто на основі власноруч розробленого та узгодженого з науковим керівником плану, в якому зазначають основні архітектонічні компоненти (вступ, основна частина, висновки, необхідність додатків), окреслюють структуру основної частини (кількість розділів, підрозділів, їх зв'язок з аспектами вивчення проблеми), подають робочі формулювання назв розділів із підрозділами, які повинні відображати логіку розкриття теми, спосіб досягнення мети, вирішення завдань. Загалом план роботи має цілком відображати авторську наукову концепцію.

3.2. Структура дослідження

У науковій практиці виробилася традиція структурування наукових студентських робіт, яка передбачає використання таких обов'язкових складових: титульний аркуш із зазначенням теми (що є заголовком усього наукового тексту), автора, керівника, місця і року виконання; зміст, в якому подають назви усіх компонентів, вказують номери початкових сторінок; вступ; мінімум два розділи основної частини; висновки; список використаної літератури. За необхідності до обов'язкових долучають і такі компоненти структури, як перелік скорочень, що використовуються в роботі, самостійний список джерел фактичного матеріалу, індекс, словник, додатки, які можуть уміщувати вербальну і невербальну інформацію (схеми, таблиці, графіки, аудіо- та відеоматеріали, фотоілюстрації тощо).

Важливою частиною студентської наукової роботи є **вступ**, який включає такі смислові складові (подаються окремими рубриками), як *постановка проблеми, її зв'язок із темою роботи; обґрунтування актуальності і новизни дослідження; розкриття стану вивченості проблеми і теми (огляд літератури), окреслення предмета і об'єкта розвідки, визначення мети, завдань та методів, вказівка на джерела фактичного матеріалу, характеристика прикладного значення роботи, стисла інформація про її структуру.*

Оскільки будь-яка тема студентської роботи – це лише частковий, одиничний вияв якоїсь широкої проблеми, пов'язаної з іншими проблемами, то передусім варто стисло з'ясувати такий зв'язок, конкретизувати місце теми у загальному руслі наукової проблематики. Після цього логічним буде обґрунтування *актуальності* (< лат. *actualis* – діяльний), під якою розуміють важливість, істотність, відповідність найважливішим вимогам і потребам сучасності. Отже, актуальність теми визначається і крізь призму сучасних проблем журналістикознавства, і необхідністю та перспективами доповнення наукових знань, і практичною цінністю результатів. Вдале обґрунтування актуальності теми засвідчує співвідношення між уже відомим та новим як результатом дослідження проблеми, а кожна наукова робота орієнтована на одержання нових наукових знань. Внесок у науку, який автор планує здійснити у результаті виконання розвідки, окреслюється у вступі під рубрикою *новизна роботи*. Цей змістовий компонент не слід сплутувати з актуальністю та практичним значенням дослідження, у чомусь близькими, але не тотожними поняттями. Рекомендуємо звернути увагу, що новизна студентських робіт може тлумачитися у зв'язку з переосмисленням, доповненням, уточненням, конкретизацією, новою інтерпретацією відомих даних, застосуванням відомих наукових положень до нового емпіричного матеріалу, у результаті чого можна сформулювати нове теоретичне положення тощо. Студент має усвідомлювати, що наукова новизна його роботи дещо обмежена, бо здобуття абсолютно нових знань у процесі таких розвідок майже неможливе.

Аргументуванням актуальності і новизни теми є стислий огляд *наукової літератури*, який дозволяє схарактеризувати основні теоретичні джерела, з-поміж яких виокремити концептуальні для роботи, продемонструвати ступінь вивченості проблеми, виявити недосліджені питання та аспекти, що стосуються теми. Оскільки журналістичкознавчі дослідження часто мають міждисциплінарний характер, молодому науковцеві, крім власне фахових, варто залучати до аналізу праці різних галузей і напрямків (мовознавчі, історичні, соціологічні, політологічні, культурологічні тощо). Перераховуючи імена науковців та назви їхніх розвідок, слід виокремлювати і детально характеризувати найбільш потрібні, принципові для роботи.

Формулювання *предмета* й *об'єкта* (зміст цих понять з'ясовано у підрозділі *методи наукових розвідок*) дослідження треба прямо узгоджувати з темою і проблемою, подавати окремими рубриками, чітко та лаконічно окреслюючи.

У вступній частині слід точно і ясно визначити мету і завдання, оскільки це є передумовою ефективного виконання наукової роботи.

Стисле формулювання результату (цілі), якого прагне досягти у підсумку науковець, подають під рубрикою *мета* дослідження. Таке формулювання має узгоджуватися з темою і проблемою, не суперечити обраній концепції та науковим підходам. Досягнення кінцевого результату не можливе без поетапної роботи, відображенням якої є *завдання*, тобто часткові і конкретні позиції, аналіз яких уможливить досягнення мети. Хоча кількість і зміст завдань залежить від специфіки наукової розвідки, але їх не може бути менше трьох (див. *аспекти дослідження*). Сутність завдань може зосереджуватися на теоретичному і прикладному рівнях. Послідовність і зміст завдань важливі й тому, що вони втілюються у розділах і підрозділах роботи.

Наприклад, доволі вдало магістрантка, досліджуючи тему «Особливості сучасної журналістської інтерпретації проблем свободи слова в Україні крізь призму соціополітичних чинників», окреслила мету – «дослідити специфіку журналістського вивчення проблем свободи слова в Україні з урахуванням соціополітичних умов творення медіатексту», – та завдання: 1)

з'ясувати сутність проблеми свободи слова в Україні; 2) проаналізувати законодавче забезпечення свободи слова у нашій державі; 3) вилучити із медіатекстів видань «День», «Дзеркало тижня», «Кореспондент», «Український тиждень» (2010-2012 рр.) відповідний інвентар фактів; 4) систематизувати емпіричний матеріал з огляду на соціополітичні фактори, що зумовили його актуалізацію; 5) розглянути змістову специфіку журналістських текстів, присвячених проблемі свободи слова в Україні; 6) мовностилістичні та жанрові засоби висвітлення відповідної проблематики; 7) виявити зумовленість формально-змістової специфіки журналістської інтерпретації проблем свободи слова в Україні соціополітичними умовами.

Обов'язковою складовою вступної частини студентської розвідки є рубрика *методи дослідження*. Тут міститься вказівка на концептуальну основу, світоглядні позиції, на які спирається автор, методологічну базу, конкретні методи (загальнонаукові, спеціальні), прийоми та способи як інструмент досягнення мети (див. *методи дослідження*). Достовірність, переконливість, змістовність та й сенс роботи забезпечуються за рахунок достатньої кількості інвентарю фактів, вилучених із відповідних джерел (див. *підбір та систематизація інвентарю фактів*), перелік яких подається у підрозділі *джерела фактичного матеріалу*.

Розуміння науково-практичної значущості дослідження, потенціалу використання здобутих результатів автор фіксує у рубриці *прикладне значення роботи*. Тут варто розмежувати можливості використання наукового доробку у теоретичній журналістикознавчій та журналістській практичній площинах.

Вступну частину слід завершити короткою інформацією про архітектуру дослідження (наявність частин, загальна кількість сторінок, кількість сторінок основного тексту, позицій у списку літератури) в рубриці *структура роботи*.

Зміст наукової роботи розкривається в **основній частині**, яка повинна відображати логіку дослідження, безпосередньо стосуватися теми і демонструвати поетапне досягнення мети. Ця складова звичайно містить 2-3 розділи з підрозділами (це залежить від особливостей проблеми), кожен із яких як за змістом, так і на рівні заголовків стосується вирішення поставлених завдань, що призведе до здобуття нового наукового результату. Тут варто вдумливо, творчо поєднувати накопичену теоретичну базу з емпіричним матеріалом. Один із

розділів основної частини (як правило, перший) може бути суто теоретичним, якщо тема потребує уточнення нових наукових фактів, додаткового обґрунтування концепцій або окремих положень тощо. Студент не повинен забувати про зібраний одноосібно ілюстративний матеріал, котрий не тільки засвідчує власний науковий доробок автора, а й служить переконливим та надійним підґрунтям висловлених міркувань. Розділи необхідно завершувати короткими змістовними висновками, які впливають із викладеного і підсумовують його. Загалом при рубрикації основної частини на розділи і підрозділи варто враховувати, що вони повинні бути пропорційними (дотримуватися співмірності, уникати надмірності та маломірності), підрозділи одного розділу переважно формуються на підставі однієї ознаки (критерію) і не перебувають в ієрархічній залежності, подаються послідовно, демонструючи логічність аналізу.

Наприклад, автор студентської роботи на тему «Лінгвально-паралінгвальна специфіка організуючої функції сучасного української медіакультури в контексті категорій етики» запропонував таку структуру основної частини:

Розділ I. Етична складова лінгвально-паралінгвального втілення реалій позамовної дійсності.

- 1.1. Медіатекстова функція зацікавлення крізь призму морально-етичних категорій.
- 1.2. Журналістська етика як регулятор діяльності медіа.
- 1.3. Головні принципи та складові професійної етики журналіста.

Розділ II. Мовні та позамовні ресурси функцій-варіантів комунікативного впливу медіа текстів газет «Поступ» і «Україна молода».

- 2.1. Вербальні текстові засоби втілення організуючої функції у друкованому медіатексті.
- 2.2. Паралінгвальні засоби втілення організуючої функції газетного тексту.

Розділ III. Етичні межі (критерії) застосування лінгвальних і паралінгвальних ресурсів контактної та організуючої функцій комунікативної структури журналістського твору.

Етичні порушення у заголовковому комплексі часописів «Поступ» і «Україна молода».

Етичні недоречності у структурі тексту й ілюстративному матеріалі аналізованих видань.

Підсумковою частиною студентської наукової роботи є **висновки** – синтез результатів, викладених в основній частині. Текст висновків повинен бути чітким,

послідовним, добре структурованим (нумерація), безпосередньо стосуватися теми, мети і завдань дослідження, переконливо демонструвати вивчення проблеми та відображати виключно авторський здобуток. Побаження, рекомендації та пропозиції, що виникли під час вивчення проблеми, науковець подає наприкінці висновкової частини. Загалом висновки – не механічне поєднання підсумкових абзаців розділів, а узагальнення всього наукового дослідження.

Обов'язковою складовою наукової роботи є **список використаної літератури** – перелік наукових джерел, що стали теоретичною основою дослідження і подаються відповідно до стандарту (див. дод. б), кількість позицій зумовлена змістом роботи, суворо не регламентована, але повинна демонструвати належний науковий рівень розвідки. Не варто включати у список неопрацьовані джерела та ті, що безпосередньо не стосуються дослідження. Традиційно літературу розташовують в алфавітному порядку і відповідно нумерують. За необхідності окремо формують **список джерел** фактичного матеріалу та оформляють **додатки** (схеми, таблиці, карти тощо – усе, що сприяє розкриттю теми, ілюструє й аргументує твердження науковця), на які покликаються в основному тексті.

3.3. Стил ь студентської наукової роботи

Текст студентського дослідження втілюється засобами одного з функціональних стилів сучасної української мови – наукового, – який забезпечує гносеологічні, когнітивні, інформативні, комунікативні тощо потреби. Основними ознаками, які потрібно враховувати при створенні наукового тексту, є абстрагованість, узагальненість, підкреслена логічність, однозначність, точність, ясність, об'єктивність, доказовість, логізована оцінність, аргументованість тощо. Вони зумовлені такими позамовними *стилетвірними чинниками*, як призначення (пошук ідеї, визначення понять і категорій, формулювання концепцій, доведення теорій, обґрунтування гіпотез, класифікацій, пояснення явищ, систематизація знань), зміст (теоретичні відомості та практичні напрацювання про буття), мета

(повідомлення нового знання про дійсність і доведення його істинності), комунікативне завдання (передавання знань у переконливій формі).

Мовленнєва діяльність науковця здійснюється на засадах **культури наукової мови**, тобто нормативного застосування лінгвальних засобів в усній і писемній, діалогічній і монологічній формах наукової діяльності. Високий рівень мовнокомунікативної культури науковця передбачає стилістичну компетенцію, знання і послідовне втілення основних комунікативних якостей культури мови, як-от: правильність, чистота, точність, логічність, доречність, доцільність, виразність, багатство, естетичність тощо. Крім того, кожен фахівець повинен володіти навичками наукового етикетного спілкування. Як і в інших сферах соціуму, у науковій царині історично склалися певні правила ввічливості й еталон поведінки. Тут традиційним є мовний етикет, що ґрунтується на комплексі засобів, котрі сприяють встановленню і підтриманню контакту між людьми, беруть участь у регулюванні їх взаємин на основі принципів гуманізму. Тому обов'язковим у науковій комунікації є *ввічливість, чемність, пристойність, уважність до співрозмовника, толерантність, неупередженість, інтелектуальна гнучкість* тощо. До структури мовного етикету як елементи комунікативних ситуацій зараховують звертання, привітання, знайомство, прощання, вибачення, подяку, побажання, прохання, запрошення, згоду, відмову, комплімент та ін. За цими ситуаціями закріплені різні мовленнєві формули, котрі, однак, об'єднані спільною ознакою ввічливого контакту.

Студент повинен прагнути створити оригінальний цілісний твір, котрий мав би струнку логічну будову, чітку структуру, формально-змістову та комунікативну довершеність. Досягти цього допоможуть принципи [38, с. 63-64] укладання наукових текстів: змістова насиченість (інформативність, пізнавальна цінність); завершеність (цілісність розкриття завдань); наявність проблематики, яка актуалізується і на рівні архітектоніки; гіпотетичність; наукова новизна; професійна значущість; інтертекстуальність (зв'язок наукового тексту з іншими); об'єктивність. Логічність як ознака наукового тексту формується як результат логічного мислення і мовлення. Досліднику слід прагнути міркувати послідовно,

виявляти причиново-наслідкові зв'язки, обґрунтовувати факти й аргументувати висловлювання, формулювати тези і висувати гіпотези, узагальнювати спостереження і втілювати їх у формі висновків. Цьому сприятиме граматична повнота й адекватність висловлювань, використання складних речень, зокрема сполучникових, як засобів членування і чіткого відтворення смислових зв'язків та найбільш прийнятної форми реалізації системи наукових понять. Логічність забезпечується також за рахунок прямого порядку слів, узагальнювальних слів при однорідних членах речення (родо-видові відношення: *Жанровою основою журналістського текстотворення до цього часу залишаються стаття, замітка, інтерв'ю...*), вставних одиниць (послідовність та увиразнення викладу: *по-перше, по-друге, отже, на нашу думку, як переконуємося*), лексем, що вказують на зв'язок міркувань (*тому, насамперед, передусім*). Логічність наукового тексту вважають відкритою, оскільки він не передбачає латентного змісту.

Важливими комунікативними ознаками будь-якого наукового тексту є також його точність (відповідність змісту позамовній дійсності) та однозначність, котрі як і логічність, тісно пов'язані з дотриманням **законів логіки**. Наприклад, варто уникати порушень **закону тотожності**, відповідно до якого предмет думки у межах одного міркування має лишатися незмінним. Для цього потрібно стежити, щоб у міркуванні всі поняття і судження були однозначними, не викликали різнотлумачень (зокрема вдумливо й уважно використовувати полісемію, синонімію та омонімію), оскільки у протилежному випадку у тексті може виявитися підміна понять. Не слід висловлювати суперечливі твердження щодо одного предмета мовлення, тобто порушувати **закон протиріччя**, за яким не можуть бути одночасно істинними висновки, один із котрих щось стверджує, а інший те ж саме заперечує. **Закон виключеного третього** (із двох суперечливих суджень про той самий предмет одне помилкове, а інше істинне – третього судження бути не може) вимагає послідовного викладу наукових фактів і понять, чіткості та продуманості висловлювань. Істинність положень має бути достатньо обґрунтованою, що фіксує **закон достатньої підстави**. Студент повинен розуміти, що, стверджуючи або заперечуючи щось, слід ретельно доводити

правильність суджень, подавати переконливі аргументи (інші істинні думки, беззаперечні факти тощо), щоб відокремити істинне від неістинного і як результат дійти правильних висновків.

Ефективним інструментом пізнання і втілення його результатів є лексичні, граматичні ресурси наукової мови, серед яких найбільш виразні терміноодиниці (одно- та багатокомпонентні); лексеми з нейтральним емоційним забарвленням; слова з абстрактним значенням; типові словоформули; специфічні скорочення; займенникова категорія множини у значенні однини (*ми – я*); іменники у формі однини на позначення не окремого предмета, а поняття про клас предметів (*заголовок створюється за...; метафора належить до...*); уживання позачасових форм дієслів, зокрема теперішнього та майбутнього абстрактного часу (*журналіст керується принципами..., це призведе до*), конструкцій із дієсловами-зв'язками (*бути, служити, становити*), що надають висловлюванню узагальнено-відстороненого забарвлення; дієслівно-іменні сполуки, де смисловою домінантою є іменник (*здійснювати дослідження, проводити спостереження, виконувати наліз*); аналітичні граматичні конструкції; синтаксеми, де зосереджена увага на дії, а не на суб'єкті, зокрема неозначено-особові, узагальнено-особові, безособові речення (*За рахунок застосування ... одиниць формується перцептивна структура медіатексту*); прості ускладнені та складні синтаксичні моделі; дефініція (та загалом опис); міркування як типи висловлювань; фігури накопичення та інші.

У науковому мовленні традиційно використовують стереотипні формули, специфіка застосування яких зумовлена предметом дослідження, змістом і видом роботи, комунікативними потребами. Отже, доречно послуговуватися різного типу одиницями, як-от:

<i>абсолютний</i>	<i>бачення проблеми</i>
<i>актуальність наукової роботи</i>	<i>без жодних підстав</i>
<i>полягає в...</i>	<i>брати початок</i>
<i>апостеріорі (<лат. a posteriori)</i>	<i>бути винятком (становити виняток)</i>
<i>апріорі (<лат. a priori)</i>	<i>в окремих випадках</i>

в остаточному (кінцевому) підсумку
важливі (принципові) для нашої
роботи праці
ввести у науковий обіг
взяти за основу класифікацію
вибір проблеми не випадковий
вибір теми зумовлений...
вивчити явище у...
визначити риси
викликати цікавість (інтерес,
зацікавленість)
виконаний аналіз дозволяє говорити
про...
вилучити факти
виробити рекомендації щодо...
висувати гіпотезу
висунути гіпотезу про...
вихідні дані
виявити закономірності
враховано гіпотези
всебічне вивчення / всебічний аналіз
дати оцінку
джерельною базою є...
джерельну базу становить...
дискусійна думка,
діаметрально протилежні думки
дібраний фактичний матеріал
доповнити теорію у...
дослідження в галузі
журналістикознавства

досягати мети
досягнення мети передбачає
вирішення (розв'язання) таких
завдань...
з усіх поглядів
з'ясувати специфіку (особливості)
завданнями роботи є...
залежно від...
заповнити прогалини
застосовувати методи
зважити всі за і проти
здійснено аналіз
зіставити факти
значний інтерес становить...
значні (переконливі) результати
зробити висновок / дійти висновку
зупинитися на...
іманентний
істотна відмінність
істотної відмінності немає
квалітативний аналіз
квантитативний аналіз
керуватися концепцією
керуватися методологією
конкретизувати
концептуальна / принципова для
дослідження праця
мати на меті
мати рацію
мета полягає у...

<i>метою роботи є...</i>	<i>порівняти явища</i>
<i>на відміну від</i>	<i>порушити питання</i>
<i>на завершення всього,</i>	<i>практичне значення полягає у...</i>
<i>на закінчення, на наш погляд</i>	<i>превалювати</i>
<i>на нашу думку,</i>	<i>предметом дослідження є...</i>
<i>на підставі наведених фактів,</i>	<i>пріоритетний напрямок</i>
<i>на підставі... робимо висновок /</i>	<i>проаналізувати особливості</i>
<i>висновки про...</i>	<i>результати аналізу</i>
<i>на підтвердження думки</i>	<i>робота складається з...</i>
<i>науково-теоретична база</i>	<i>розглянути це з погляду...</i>
<i>науково-теоретичну базу</i>	<i>систематизовано факти</i>
<i>складають...</i>	<i>слід узяти до уваги</i>
<i>незаперечний факт,</i>	<i>спиратися на концепцію</i>
<i>новизна роботи зумовлена / пов'язана</i>	<i>спосіб вирішення наукової проблеми</i>
<i>з...</i>	<i>спростувати гіпотезу</i>
<i>об'єкт дослідження</i>	<i>становити виняток із...</i>
<i>обґрунтовувати гіпотезу</i>	<i>сутність понять</i>
<i>однаковою мірою</i>	<i>сформувати (доповнити) інвентар</i>
<i>окреслити специфіку застосування</i>	<i>фактів</i>
<i>опрацювати / класифікувати факти</i>	<i>схарактеризувати ознаки</i>
<i>особливу увагу приділено</i>	<i>у галузі (сфері, царині)</i>
<i>перейти до висновків</i>	<i>у загальних рисах</i>
<i>переконатися на підставі фактів</i>	<i>у зв'язку з тим, що...</i>
<i>переконливі факти,</i>	<i>у науково-теоретичну базу увійшли...</i>
<i>переконливо доводити,</i>	<i>у першу чергу (насамперед, перш за</i>
<i>підтвердити гіпотезу</i>	<i>все, передусім)</i>
<i>підтвердити припущення</i>	<i>у підсумку (у результаті)</i>
<i>побіжно згадати</i>	<i>у повному обсязі</i>
<i>подавати огляд літератури</i>	<i>у процесі (під час) дослідження</i>
<i>поняттєво-термінологічний апарат</i>	<i>у цілому (загалом)</i>

уводити в науковий обіг

усі без винятку

узяти за основу

це дозволило зробити висновок про...

Науковий текст, виявляючи типові ознаки, завжди індивідуальний, оскільки в будь-якому разі відображає авторську інтерпретацію проблеми в усіх її аспектах: від спостережень, збору фактичного матеріалу до вербального втілення узагальнень. На особливості наукового текстотворення також впливає функціональне призначення твору. Так, *оглядовий текст* орієнтований на обґрунтування предмета розвідок, визначення площин дослідження та ступеня вивченості проблеми; *методологічний текст* призначений для з'ясування оптимальних методів дослідження; у *фактологічному тексті* домінує вказівка на емпіричний матеріал (переліки, класифікації, групування, ілюстрації тощо), а в теоретичному – науково-теоретичне обґрунтування спостережень, висунутих положень, гіпотез та ін. Для тексту цілісної наукової роботи характерна комбінація згаданих функціональних типів, що зумовлено втіленням конкретних завдань на кожному з етапів вербального втілення дослідження.

Таким чином, студентський науковий текст (курсова та кваліфікаційні роботи) повинен сприйматися як цілісний комунікативний твір, котрий має чітку логічну структуру, містить елементи актуальності й новизни та витриманий у стилістиці наукового мовлення.

3.4. Особливості оформлення наукового дослідження

Наукове писемне мовлення ґрунтується на традиції та передбачає дотримання відповідних правил і норм, більшість із яких зафіксовано у чинному державному стандарті.

Студентське дослідження передбачає наявність таких необхідних архітектонічних компонентів: титульної сторінки, змісту, переліку умовних скорочень (за необхідності), вступу, основної частини (як правило, 2-3 розділи з підрозділами), висновків, списку використаної літератури (наукова база, джерела фактичного матеріалу – за необхідності подаються окремими списками), додатків.

Титульну сторінку (в якій зазначають підпорядкування навчального закладу, місце і рік виконання, тему, виконавця, керівника) курсової та кваліфікаційних робіт оформляють за зразком. Після титульного аркуша розміщують *зміст*, де подають перелік усіх складових дослідження, точні формулювання розділів і підрозділів, вказують нумерацію початкових сторінок, *список умовних скорочень*, у котрому фіксують усі застосовувані у тексті роботи одиниці, авторські й загальноприйняті. Далі включають *вступ*, *основну частину*, *висновки*. У кінці дослідження подають *список використаної літератури*, сформований за абеткою і чинним бібліографічним стандартом (див. дод. б) та *додатки* (які послідовно нумерують арабськими цифрами).

Вимоги до технічного оформлення тексту дослідження такі: роботу друкують на папері формату А4 (210x297 мм) шрифтом Times New Roman 14 кегля; відстань між рядками – 1,5 інтервалу з полями 20 мм – верхнє і нижнє, 10 мм – праве, 25 мм – лівє.

Назви усіх архітектонічних компонентів подають з нової сторінки великими літерами жирним шрифтом із вирівнюванням по центру (напр., **ЗМІСТ, ВСТУП, РОЗДІЛ 1, ВИСНОВКИ**), відстань між текстом і його найменуванням становить 2 – 3 інтервали. Заголовки підрозділів друкують малими буквами з абзацу без крапки в кінці, нумерацію підрозділів здійснюють у межах кожного розділу арабськими цифрами, де перша цифра означає номер розділу, друга – підрозділу і т. д. (напр.: 1.2. Фразеологічні засоби втілення експресії в медіатексті; 1.2.1. Сентенції античного походження).

У переліку сторінок враховують усі аркуші студентської роботи, нумерацію здійснюють у верхньому правому куті, крім сторінок із заголовковими комплексами. Обсяг курсової роботи – 30 – 40 с., дипломної – 60 – 80 с., магістерської – 80 – 90 с. тексту комп'ютерного набору.

Розділ 4. захист наукового дослідження

Завершальним етапом студентських досліджень є захист наукової роботи, який відбувається наприкінці навчального року, згідно із графіком, у присутності комісії (для кваліфікаційних досліджень – державної екзаменаційної комісії).

Процедура захисту передбачає презентацію наукової роботи (виступ студента про зміст і результати дослідження проблеми, демонстрацію здобутків тощо), відповіді на поставлені членами комісії запитання, ознайомлення присутніх з відгуком і рецензією (для кваліфікаційних підсумкових робіт), коментарі дослідника щодо зауважень, висловлених у відгуку та рецензії, прикінцеві зауваги доповідача, оцінка комісією результатів роботи.

4.1. Підготовка й оприлюднення наукового виступу

Важливим і завершальним етапом виконання наукового дослідження є підготовка і виголошення виступу. На відміну від наукової доповіді як розгорнутого повідомлення (близько 20 стор.) на спеціальну тему, що, як правило, виголошується у колі досвідчених науковців, *науковий виступ* – це більш стисле (до 10 стор.) публічне оприлюднення результатів вивчення наукової проблеми.

Під час написання виступу, який повинен адекватно відображати зміст і результати дослідження теми, варто дотримуватися таких *вимог*, як стислість, логічність викладу, аргументованість тез, чітка структурованість тексту. Обов'язковими змістовими складовими студентського виступу є:

1. Вступна частина:

- лаконічне окреслення проблеми;
- з'ясування актуальності та новизни теми;
- повідомлення про мету і завдання;
- вказівка на об'єкт, предмет, джерела емпіричного матеріалу;
- зазначення основних методів;

2. Повідомлення про результати роботи (здійснюється відповідно до розгортання дослідження у тексті: за аспектами, за послідовністю вирішення

завдань тощо із залученням найбільш переконливого фактичного і науково-теоретичного матеріалу).

3. Підсумкові узагальнення результатів дослідження.

Науковий виступ студента може супроводжуватися демонстративним матеріалом, який залучається до різних змістових частин як узагальнення спостережень і має вигляд схем, таблиць, графіків, карт, діаграм тощо.

4.2. Процедура захисту

Під час захисту доповідач дотримується загальноприйнятих норм культури мовлення, висловлюється з урахуванням вимог наукового стилю, демонструючи мовну майстерність і мовні здібності. У цій ситуації майбутній журналіст повинен виявити свою мовнокомунікативну компетентність, тобто високий рівень розвитку мовної особистості, який засвідчують ціннісний, світоглядний, культурний, інтелектуально-пізнавальний (знання фонетичного, словотвірного, лексичного, фразеологічного, граматичного, стилістичного багатства української мови), поведінковий елементи.

Запитання до автора

Ця складова захисту проходить у формі наукового діалогу: члени державної екзаменаційної комісії та інші присутні на захисті ставлять запитання доповідачеві, який їх ретельно фіксує. Ситуативність діалогу вимагає швидкої реакції студента, уміння давати чіткі, змістовні, аргументовані, лаконічні відповіді. На цьому етапі захисту, як і на всіх інших, варто виявляти толерантність, шанобливе ставлення до аудиторії, емоційну стриманість, бути ввічливим, використовувати традиційні етикетні формули тощо. Науковий діалог може перерости в дискусію або полеміку, а отже, молодий науковець повинен бути готовим у коректній формі зіставляти різні погляди, поділяти чи не поділяти чужі міркування, захищати й утверджувати власну думку.

Виголошення відгуку наукового керівника і рецензії

(для кваліфікаційних робіт)

Публічний захист передбачає оголошення відгуку наукового керівника та рецензії. Випускник, як правило, має можливість заздалегідь ознайомитися з цими документами, уважно їх прочитати, осмислити, продумати відповіді на висловлені зауваги. Отже, студент повинен відреагувати на прочитані відгук і рецензію: подякувати керівнику і рецензенту за аналіз дослідження, висловити згоду (незгоду) з їхніми міркуваннями, прокоментувати потрібне, лаконічно і вичерпно висловитися щодо усіх зауважень, а також дати відповіді на питання членів Державної екзаменаційної комісії.

Прикінцеве слово студента

Процедура захисту завершується коротким виступом випускника (2-3 хв.), в якому він може висловитися загалом про результати та перспективи власної наукової роботи, допомогу в її виконанні наукового керівника та інших викладачів кафедри, рецензента тощо.

Оцінювання дипломних робіт здійснюється на підставі поданого членам Державної екзаменаційної комісії наукового дослідження, відгуку наукового керівника і рецензії, результатів прилюдного захисту. Студенти, котрі протягом навчання в університеті виявили особливі здібності до наукової роботи, свідченням чого має стати і належний рівень підсумкової роботи, можуть бути рекомендовані державною екзаменаційною комісією до вступу в аспірантуру.

Розділ 5. Культура наукового мовлення й етикет

5.1. Комунікативні якості культури наукової мови

Наукову діяльність неможливо уявити без застосування культуромовних засад і принципів. Одним із виявів культури мови є наукове мовлення як функціональний різновид української мови у науковій комунікативній сфері, що передбачає нормативне застосування мовних засобів у всіх формах наукової діяльності (усній, писемній; діалогічній, монологічній). Культура мовлення, у т.ч. наукового, характеризується нормативністю, адекватністю, естетичністю і багатофункціональністю. Отже, важливим є усвідомлення, що *культура наукової мови* як підрозділ лінгвістичної дисципліни має такі аспекти: нормативний (репрезентація літературних норм – орфоепічних, правописних, граматичних, стильових і стилістичних тощо – у науковій сфері), комунікативний (специфіка застосування мовних ресурсів у різних виявах наукової комунікації), етичний / етикетний (традиційні соціокультурні правила спілкування у науковому середовищі).

Отже, у дослідницькій діяльності науковця-початківця важливу роль відіграє культуромовна компетенція, ознаками якої є:

- *змістовність* мовлення – інформативна насиченість і предметність усного чи писемного наукового тексту, узгодженість тверджень з аналізованою проблемою, максимально можливе охоплення аспектів досліджуваної проблеми, послідовне розгортання і вичерпне розкриття теми, повнота висловлювань і їх підпорядкованість темі; достатність теоретичної й емпіричної бази, відсутність значних відхилень від теми дослідження тощо;
- *правильність* мовлення – нормативність, відповідність наукового тексту сучасним українським літературним нормам, котра зумовлена розумінням специфіки застосування орфоепічних, особливо інтонаційних, норм у різних формах наукової комунікації (доповідь, полеміка, дискусія та ін.), знанням лексико-фразеологічних,

- дериваційних, морфологічних і синтаксичних особливостей наукової мови, обізнаністю зі стилістичними ресурсами наукового мовлення, послідовним застосуванням орфографічних і пунктуаційних правил;
- *чистота* мовлення – відсутність позалітературних засобів, зайвих у стилістичному та змістовому плані елементів, уникнення використання немотивованих предметом і комунікативними умовами спілкування мовних одиниць, зокрема діалектних, суржикових вкраплень, слів-паразитів, асемантичних звукових сполук тощо;
 - *логічність* мовлення – наявність внутрішньої закономірності; раціональний, послідовний виклад, який відзначається стрункністю внутрішньої будови, несуперечливістю, аргументованістю, достовірністю тверджень; характеризується чіткими смисловими зв'язками між одиницями тексту, вмотивованістю узагальнень і ґрунтується на логічності мислення;
 - *точність* мовлення – високий ступінь відповідності суджень об'єктивним даним дійсності, мовленнєвого втілення міркувань науковця, узгодженість поняттєво-категоріальної структури тексту з наявною системою категорій і понять журналістикознавства, адекватний добір мовних засобів (особливо лексико-фразеологічних) під час дослідження різних явищ, тяжіння до однозначності висловлювань, їхньої аргументованості, зокрема на рівні покликань, задіяного емпіричного матеріалу, узагальнень, підрахунків тощо;
 - *ясність* мовлення – зрозумілість втіленої усно або письмово думки дослідника, котрій сприяє ґрунтовне знання предмета, дотримання літературних норм, адекватний вибір мовних ресурсів, врахування комунікативної ситуації та ін.;
 - *багатство* мовлення – багатоманітність застосовуваних мовних ресурсів усіх рівнів, передусім лексичних, фразеологічних і

синтаксичних; виявляється у зв'язку з освіченістю та ерудованістю науковця

- *доречність* мовлення – добір мовних засобів, котрі повністю узгоджуються з науковою комунікативною метою й умовами спілкування; відповідність темі наукового тексту та логіці дослідження проблеми; узгодженість змісту і форми; зумовлюється рівнем мовної, фахової, соціокультурної компетенції науковця;
- *виразність* мовлення – оптимальне використання виражальних засобів мови для на створення чіткого, розбірливого, зрозумілого наукового тексту, що привертає увагу, викликає цікавість, виявляється в експресивній структурі твору;
- *естетичність* мовлення – довершеність, викінченість наукового тексту, який може бути джерелом естетичної насолоди; естетичність пов'язана з поняттям ідеальності (т.т. наявності усіх культуромовних комунікативних якостей) наукового твору;
- *дієвість* мовлення – здатність наукового тексту впливати на аудиторію, підштовхувати до наукових пошуків; ефективність вербального втілення результатів дослідження.

Усі комунікативні якості мови взаємопов'язані, а отже, мають виявлятися у науковому тексті комплексно: не може бути змістовним мовлення неточне, неправильне, нелогічне, неясне і т.д. Крім того, культура мовлення і культура мислення взаємозумовлені.

Важливими складовими наукової компетенції журналістикознавця є також *фахова компетенція* (добре знання предмета, теоретичної та прикладної сфер), котра включає лексикографічну й термінологічну.

Лексикографічна компетенція ґрунтується на відповідних знаннях журналістикознавця, який у дослідницькій діяльності має спирати на різні лексикографічні джерела, зокрема енциклопедії, енциклопедичні та лінгвістичні словники, одномовні (тлумачні, етимологічні, міжслівних зв'язків, фразеологічні, орфографічні, орфоепічні тощо) й перекладні. Сприяє підвищенню рівня

лексикографічної компетенції науковця усвідомлення потреби здійснювати лексикографічний пошук, уміння працювати з лексикографічними джерелами та ефективно застосовувати результати, одержані під час аналізу словникового матеріалу.

Термінологічна компетенція формується на основі доброго володіння фаховою метамовою – інструментом пізнання у науковій сфері.

Терміносистема журналістикознавства хоча і перебуває на стадії активного формування, що зумовлено інтенсивним розвитком сучасної інформаційної галузі та інтердисциплінарним характером науки, однак уже склалася як окрема підсистема. Як і в інших сферах, тут оперують **загальнонауковими термінами**, котрі окреслюють логіко-філософські категорії і мають гносеологічну універсальність (*аналіз, аргумент, елемент, інформація, система, структура* та ін.); **міжгалузевими термінами**, що позначають узагальнені, центральні поняття, спільні для комплексу наук, зокрема гуманітарних (*дискурс, жанр, комунікація, парадигма, публіцистика, текст, стиль* тощо); **вузькоспеціальні терміни**, які використовуються для окреслення специфічних для журналістикознавства понять і категорій (*бульварна преса, газета, журналістика, засоби масової інформації, лід, репортаж, стенд-ап, суспільно-політичне видання, телепрограма, телеміст, ток-шоу* тощо).

У процесі використання одиниць журналістикознавчої терміносистеми, яка поки що не набула стрункості, однозначності та прозорості, молодий науковець повинен прислухатися до актуальних і сьогоднішніх порад видатного українського мовознавця І. Огієнка («Наука про рідномовні обов'язки»: XXVII «Для одного народу – одна наукова термінологія»). Він виходив із того, що «єдність наукової термінології конче необхідна для кожного народу, бо допомагає розвиткові науки й витворює корисне почуття єдності народу», а тому підкреслював: «Усі вчені в усіх своїх наукових працях (...) мусять конче дотримуватися однієї для цілої нації спільної наукової термінології», оскільки «єдність наукової термінології – це сильний двигун розвитку науки, а тим самим і культури народу», «своя добре створена й усталена національна наукова термінологія сильно збільшує цінність

культури народу» [25, с. 55]. Крім того, не втратили значущості й такі рекомендації І. Огієнка: надавати перевагу у процесі наукового осмислення різних реалій питомим українським термінам («Найкорисніша для народу наукова термінологія – своя рідномовна, на засадах своєї мови оперта» [25, с. 55]); послуговуватися одиницями єдиної, загальноприйнятої терміносистеми, а не власними, оказіональними терміноокресленнями («...для розвитку культури й всенаціональної свідомости народу стократ корисніш мати одну, хоч і недосконалу, але соборну термінологію, ані ж термінології індивідуальні (особисті)...» [25, с. 56]). Таким чином, студент вишу зобов'язаний добре знати «рідномовну термінологію свого фаху» [25, с. 48].

Мовну особистість науковця, отже, виформовують складові, що стосуються усіх підсистем мови: фонетичної, лексичної, фразеологічної, граматичної тощо, – а ступінь володіння різними засобами засвідчує рівень культуромовної компетенції.

Як доводять різні студентські журналістикознавчі дослідження, **типовим культуромовними недоліками** є такі змістові, логічні, мовленнєві, архітектонічні помилки, огріхи графічного оформлення тощо:

- відсутність гіпотези, концепції, власної наукової позиції, буквально, необдумане перенесення чужих думок, сліпе копіювання ідей і некоректних висловлювань (наприклад, *насилля як різновид медіа тексту; суспільно-політичні професіоналізми у журналістському тексті; написати жанр; полеміка як різновид замітки*);
- ігнорування важливих чи обов'язкових аспектів у з'ясуванні предмета (наприклад, *аналіз жанрових особливостей поза специфікою мовленнєвого втілення; аналіз медіа текстів для дітей без урахування особливостей аудиторного спрямування*);
- негнучкість мислення, обмеженість, розуміння наявних класифікацій як догм, істини в останній інстанції (наприклад, *штучний розподіл аналізованих фактів; ігнорування тих, що не вписуються у наявну класифікацію; неврахування умов функціонування аналізованого*

явища; факти – одиничні, події, статистичні, емпіричні, наукові тощо);

- *несамостійність мислення (підміна власного дослідження реферуванням);*
- *категоричність висловлювань (до прикладу, в українських засобах масової інформації відсутні тексти сатиричних творів; у тексті відсутнє авторське «я»);*
- *нескромність, переоцінювання ваги власного доробку (уперше з'ясовано функції метафори в медіа тексті; нове слово у журналістикознавстві; прорив у дослідженні проблеми);*
- *ствердження несумісних понять, сумнівність тез (наприклад, твердження «безліч одиниць» проілюстровано трьома прикладами);*
- *висновки, що не випливають із виконаного дослідження (відхилення від теми, незмістовність);*
- *тяжіння до публіцистичного стилю, надмірна пафосність, недоречна метафоризація (наприклад, «Журналістика виникла не у славному ХХІ ст., а ще далеко до початку нашої ери (...), у Стародавньому Єгипті, коли інші науки перебували ще у зародку розуму, Журналістика вже ходила своїми ногами по земних стежках разом зі своєю сестрою Мовою»);*
- *сплутування причиново-наслідкових зв'язків (наприклад, «Терміни набули статус інтернаціональних, тому активно використовуються в багатьох мовах»);*
- *неточне використання багатозначних терміноодиниць (наприклад, матеріал у значенні «текст», «вір»; дискурс – простір, спрямування; парадигма – простір);*
- *переосмислення термінів або використання їх у детермінологізованому значенні (наприклад, дискурс – контекст, парадигма – контекст);*

- *недоліки, спричинені нерозрізненням понять (спілкування – комунікація, твір – текст, мова – мовлення, жанр – медіа твір, виступ – медіа текст, завдання – задача, об’єкт – предмет, актуальність - новизна);*
- *невмотивоване використання терміноокреслень, що засвідчують недостатність понять (наприклад, т.зв. трансформація жанрів, т.зв. сленг, т.зв. жаргон);*
- *помилки слововживання (присутня думка, більша половина, переважна більшість; присутнє авторське «я», мова іде; жанрова форма), зокрема спричинені незнанням значень лексем (функціональна роль / функції і роль, актуалізація втілення, актуалізація реалізації, дискурсні умови);*
- *непослідовність у використанні форми пошанної множини (наприклад, уживання я замість ми);*
- *вживання протиставлення замість зіставлення (наприклад, конструкції з але..., а...: не тільки лінгвістика, але й журналістика);*
- *недоречна емоційна забарвленість висловлювань (наявність окличної інтонації в усному мовленні; використання стилістичних фігур як відображення емоційності автора (риторичні питання, звертання);*
- *невмотивована образність мовлення (наприклад, «Журналістика – це не правнучка людського мовлення, а її молодша сестра»);*
- *безпідставні, не підкріплені ілюстраціями, теоретично не обґрунтовані висловлювання (у статті немає фразеологізмів);*
- *порушення логічних зв’язків між елементами тексту (до речі..., отже...);*
- *невміння вибрати основне і принципове для власного наукового дослідження, що виявляється, зокрема, на рівні використання невиправдано значних за обсягом цитат;*
- *неурізноманітнення мовлення (повтори: на думку..., на нашу думку...);*

- багатослів'я, неясність мовлення (наприклад, *нагромадження предикативних одиниць різного типу*);
- наявність у тексті зайвих термінологічних окреслень, які не є предметом осмислення (*метафора – це..., метонімія – це...*);
- уживання професіоналізмів замість термінів (*матеріал у значенні «текст», шапка – заголовний комплекс, стаття – текст, кістяк твору – основна частина, аудіовізуали – телерадіожурналісти*);
- неврахування особливостей усного наукового мовлення (неадекватне інтонування, ігнорування виражальних засобів, умов комунікації);
- невдала архітектоніка тексту наукового дослідження (наприклад, *один розділ повністю збігається з темою роботи*);
- невиправдано масштабний / широкий підхід до вивчення проблеми (*«визначити, що таке синоніми», «створити типологію», «визначити місце синонімів в українській мові»*);
- недостовірність підрахунків;
- ігнорування правописних норм (*1) Оказіональні; 1. оказіональні*);
- непослідовне використання великої кількості різноманітних невербальних знаків, що є порушенням принципів уніфікації, стриманості, нейтральності в оформленні наукової роботи (рубрикація за допомогою ●, ‡, ✓, ×).

Опанувати культуру української мови студентам допоможе вдумливе опрацювання таких найкращих культуромовних взірців наукового мовлення у галузі журналістикознавства, як праці Бориса Антоненка-Давидовича, Володимира Здоровеги, Олександра Пономарева, Олександри Сербенської та ін. Також заслуговує на особливу увагу майбутніх професійних мовців доробок мовознавців, серед яких є справжні майстри слова, як-от: Іван Огієнко, Олександр Потебня, Юрій Карпенко, Микола Пилинський, Ярослав Радевич-Винницький та ін. Такі результати наукової творчості варто систематично і сумлінно осмислювати, бо вони є справжнім еталоном культури української наукової мови.

5.2. Науковий спілкувальний етикет

Культура мовлення науковця не можлива без дотримання поведінкових правил у різних комунікативних ситуаціях, тобто етикетних. У науковій сфері актуальними є поняття мовного етикету, мовленнєвого етикету і комунікативного (спілкувального) етикету.

Корисною у науковій журналістикознавчій діяльності є література, в якій проаналізовано, узагальнено традиційний український етикет і подано відповідні рекомендації, зокрема праця Я. Радевича-Винницького «Етикет і культура спілкування» (К.: Знання, 2006). У ній визначено специфіку *мовного етикету* як системи словесних форм ввічливості, узвичаєних у певному суспільстві, певній спільноті (етнічній, територіальній, соціальній); функціональної підсистеми зі своїм набором знаків (слів, стереотипних фраз), кожен із яких має своє значення й етикетну цінність, та граматику (правилами поєднання знаків). Для будь-якої стандартної етикетної ситуації (вітання, прощання, подяка, вибачення тощо) в українській мові є своя парадигма (сукупність знаків).

Реалізацією мовного етикету є *мовленнєвий етикет*, для якого суттєвими є і особистість мовця, його стан, мета й обставини комунікації, аудиторне спрямування.

Етикетне використання мовних і позамовних засобів спілкування становить *спілкувальний етикет*. Уживання етикетних одиниць має здебільшого стереотипізований характер, оскільки етикетні знаки (словосполуки та речення) відтворюються, а не створюються під час комунікації. Тому і наукове етикетне спілкування потребує досконалого знання етикетних ресурсів української мови, уміння їх доречно використовувати у різних спілкувальних ситуаціях (захист курсової / дипломної роботи, виступ на студентській науковій конференції, семінарі тощо). Не слід при цьому забувати і про невербальні засоби мовленнєвої комунікації (міміку, жести тощо).

Застосування різних мовноетикетних формул залежить передусім від форми наукового спілкування і статусу учасників. У ситуації налагодження контакту

прийнято застосовувати формули **вітання**. З усього багатого арсеналу таких засобів у науковому спілкуванні доречними є:

Вітаю!

Добрий вечір!

Добрий день!

Доброго ранку!

Дозвольте привітати Вас...

Здрастуйте!

Моє шанування!

Раді Вас вітати...

Сердечно вітаємо Вас...

У науковому середовищі не прийнято застосовувати емоційно забарвлені й такі, що стосуються релігійних переконань, сполуки на зразок *здоровенькі були!*, *привіт!*, *слава Ісусу Христу!*, *як поживаєте?*

Ситуація **знайомства** передбачає використання етикетних формул, серед яких найуживаніші:

Дозвольте відрекомендувати Вам...

Дозвольте відрекомендуватися.

Дозвольте познайомити Вас з...

Дозвольте познайомитися.

Дуже приємно!

З радістю!

Приємно було познайомитися!

Під час **прощання** можна послуговуватися такими етикетними формулами, як:

До завтра!

До зустрічі!

До наступної зустрічі!

До побачення!

На все добре!

Успіхів!

Усього найкращого!

Хай щастить Вам!

Щасливо!

У науковому мовленні будуть недоречними сполуки живорозмовного мовлення на кшталт *бувайте!*, *бувайте здорові!*, *папа!*, *ходи здоровий!*

Висловлення **подяки** у науковому спілкуванні здійснюється за допомогою таких сполук:

Висловлюємо Вам вдячність...

Дозвольте висловити подяку...

Дякую Вам!

Дякую!

Спасибі!

Щиро дякую Вам!

Не зовсім відповідають нейтральному реєстрові наукової комунікації висловлювання *сердечне спасибі!*, *величезне спасибі!*, *щиросердечна подяка*, *прийміть щиросердечну подяку!* та інші.

Молодому науковцеві не слід забувати висловлювати подяку після закінчення доповіді на конференції, науковому семінарі (*дякую / дякуємо за запитання!*, *дякую / дякуємо за увагу!*), під час захисту наукових робіт (*дякуємо всім присутнім за увагу!*, *дякуємо за слушні зауваження!*, *дякуємо за увагу!*, *дякуємо керівнику за допомогу в написанні роботи!*, *дякуємо рецензенту!*).

У разі потреби відповіддю на подяку слугують форми *будь ласка!*, *прошу!*

Ситуація **вибачення** передбачає застосування таких одиниць:

Вибачте!

Вибачте, будь ласка!

Даруйте!

Перепрошую!

Пробачте!

Пробачте, будь ласка!

Прошу вибачення!

Не варто ускладнювати ці сполуки, підсилюючи їхнє значення: *дуже перепрошую!*, *пробачте мені, будь ласка!*, *прошу пробачте мені!* тощо.

Висловлюючи **підтвердження** чогось, **згоду**, використовують такі традиційні елементи:

Авжеж.

Безперечно.

Безумовно.

Гаразд.

Добре.

Домовилися.

Згоден.

Маєте рацію.

Не заперечую.

Саме так.

Відмова від пропозиції повинна бути ввічливою і втілюється за допомогою таких формул:

Вимушений відмовитися.

Дякую, не можу.

Дякую, не хочу.

З радістю, але...

На жаль, не можу.

Шкода, але...

Висловлення **прохання** і **запрошення** здійснюється із використанням таких сполук:

Будь ласка, ...

Дозвольте запросити...

Дозвольте звернутися...

Запрошуємо Вас...

Просимо Вас...

Сідайте, будь ласка.

Недоцільними у науковому спілкуванні є гіперввічливі формули на зразок *ласкаво просимо!*; *не відмовте нам у люб'язності...*; *пробачте, чи не могли б Ви бути люб'язні...*; *чи можемо звернутися до Вас із проханням?*; *щиро сподіваємося, що Ви не відмовите у люб'язності...*; *якщо Ваша ласка...*

Недоречні у науковому мовленні демінутивні форми, що позначають суб'єктивну здібність. Одиниці на зразок *дороженькі студенти, подякуємо жіночці за виступ, вітаннечко Вам!* часто набувають у науковому контексті зневажливого забарвлення.

Традиційно у науковій сфері в різних формах комунікації (під час обговорення і захисту бакалаврських і магістерських робіт, у рецензіях, відгуках тощо) застосовують близькі до етикетних компліментарні висловлювання на кшталт *слушною є думка..., справедливим є твердження..., слушні доповнення і запитання, цінні зауваження та поради...* Висловлення критичного ставлення, зауважень також потребує коректної, іноді компліментарної форми: *попри окремі недоліки, загальний рівень виконаного дослідження достатній; деякі неточності та мовленнєві огріхи не знижують якості виконаної роботи.* З етикетних міркувань у цій ситуації застосовують й евфемізми: *замість тема не розкрита – тема розкрита не повністю, ви не орієнтуєтесь в проблемі – ви не зовсім орієнтуєтесь в проблемі, ви кажете неправду – ви відхилилися від істини.*

Основою спілкування, і наукового етикетного в тому числі, є ввічливість, тобто вияв вихованості, дотримання правил пристойності, чемність. Вона відображає внутрішню культуру людини і, безсумнівно, актуальна у сфері студентської наукової діяльності. Виявами вихованості, не зосередженості на власній персоні можна вважати мінімальне використання займенника *я* у наукових усних і писемних текстах, тяжіння до *пошанної множини* («множини скромності»: *за нашими спостереженнями, ми з'ясували, на нашу думку та ін.*), застосування займенника *Ви* у контактах з одним адресатом для висловлення поваги, підтримання офіційної атмосфери спілкування (наприклад, *Ви дійшли правильних висновків, Ви маєте рацію, до Ваших міркувань варто прислухатися*).

Бажано узгоджувати із займенниками граматично й семантично пов'язані з ними слова. Наприклад, *Ви* + дієслово-присудок у множині: *Ви трохи відхилилися від теми*; *Ви* + прикметник у ролі іменного складеного присудка (з «нульовою» зв'язкою) в однині: *Ви сумлінна*; *Ви* + іменний складений присудок зі зв'язкою бути у множині: *Ви не були присутні*; *Ви* + дієприкметник у ролі іменного складеного присудка (з «нульовою» зв'язкою) у множині: *Ви ознайомлені із зауваженнями? У разі. Якщо при пошанному Ви вжито займенники який(-а), якийсь(-ась), такий(-а), увесь(вся), то займенник і прикметник-присудок мають форму однини: Ви такий здібний науковець! Як і в інших ситуаціях, у науковому спілкуванні у присутності людини не вживають щодо неї займенник він (вона).*

Гіперпошанна множина, тобто форма множини для називання третьої особи, не використовується науковій сфері, тому як помилкові та зневажливі (деспективні) можна розглядати варіанти *голова комісії зараз будуть, рецензент затримуються, автор хвилюються*.

У наукових текстах займенники варто вживати дозовано й помірковано, оскільки невмотивоване використання чи надуживання може призводити до плутанини, неоднозначності (наприклад, *вони це ґрунтовно погарцювали й повідомили нам результати про це*).

Крім антропонімів, у науковому спілкуванні традиційно застосовують **слова-індекси** – апелятиви, що вказують на статус, посаду, науковий ступінь, учене звання особи (*шановний професоре, поважні члени державної екзаменаційної комісії, шановний голово Державної екзаменаційної комісії, шановний доценте, вельмишановний докторе*), – та **слова-регулятиви** – апелятиви, уживані для вираження етикетних взаємин на зразок *пан, пані, добродій, добродійка, товариш, товаришка, друг, колега*.

Поширені у науковому етикеті одиниці *пан, пані*, котрі «означають не людей горішніх верств суспільства на противагу «трудящим», народові, а є словами-регулятивами, які засвідчують пошану до співрозмовника» [35, с. 80]. Ці регулятиви традиційно вживають із прикладкою (власними та загальними іменниками) – конкретизацією особи – або самотійно. Доцільно вживати

формулу *пан / пані (Кл.в.) + ім'я (Кл.в.)* у випадку, коли адресат і адресант майже одного віку і статусу: *пане Миколо, пані Ольго*. Формула *пан / пані (Кл.в.) + прізвище (Н.в.)* доречна за умов, коли адресат і адресант малознайомі, їхні взаємини підкреслено офіційні (*пане Іванчук, пані Наконечна*) або коли згадувана особа відсутня (як *рекомендував пан Котигорошко, як зауважувала пані Перебийніс*).

В окремих підкреслено офіційних ситуаціях (урочисті наукові заходи, симпозіумі, засідання тощо) та під час знайомства використовують формулу *пан / пані + ім'я + прізвище*: *просимо виступити пана Андрія Козута, запрошуємо до участі в обговоренні пані Ларису Орос; знайомтеся – пані Ірина Сливка*. Поєднання *пан / пані + ім'я + ім'я по батькові* не відповідає українським традиціям і літературній нормі.

У переліку антропонімів не потрібно щоразу повторювати апелятив *пан / пані* (наприклад, *запрошуємо виступити пана Андрія Ковальчука, пана Йосипа Борисюка...*), достатньо вжити це окреслення один раз у множині (наприклад, *запрошуємо виступити панів Андрія Ковальчука, Йосипа Борисюка...*).

Як прикладки до апелятива *пан / пані* застосовують слова-індекси, котрі окреслюють статус, посаду, науковий ступінь, учене звання особи тощо: *пан ректор, пане ректоре / ректор!, пані міністр, пані доцент*. Такі варіанти особливо актуальні у спілкуванні з адресатом вищого соціального статусу. Нетактовно молодій людині звертатися до старшого та вищого за статусом співрозмовника, використовуючи формулу *пан / пані + ім'я*.

Регулятив *пан / пані* може супроводжуватися означеннями *шановний, вельмишановний, високоповажний*. Сучасний етикет пропонує як універсальне вживання прикметника *шановний* до слів-регулятивів та слів-індексів: *шановний пане, шановна пані, шановний докторе, шановна громадо, шановні колеги, шановні пані та панове*. Принагідно зауважимо, що регулятив *пані* в сучасній українській мові не відмінюється (наприклад, *відзначимо як найкращу доповідь пані Нестеренко*). Традиційні в українській мові слова-регулятиви *добродій / добродійка* маловживані у науковому середовищі так само, як і *товариш /*

товаришка. А от інтернаціоналізм *колега* активно використовується науковцями та іншими працівниками інтелектуальної сфери (лікарями, вчителями, інженерами та ін.).

Загалом щодо застосування звертань, де фігурує компонент *ім'я по батькові* мовознавці висловлюють різні думки, однак більш переконливими з огляду на історію української мови, культуру й етику є міркування про нетиповість в українському середовищі тричленної формули найменування особи. Активного вжитку набули моделі *пан / пані + ім'я, пан / пані + прізвище* та *пан / пані + апелютив-індекс* у зв'язку з, як справедливо вважає Я. Радевич-Винницький [35, с. 90], реукраїнізацією і водночас європеїзацією українського спілкувального етикету. Проте не можна не визнати, що антропонімна формула *ім'я + ім'я по батькові* не втрачає позицій.

Порушенням літературної норми є поєднання конкурентних моделей називання / звертання (контамінація різних формул: *пані Ірино Василівно, пане Вікторе Андрійовичу Боженко*).

Як *засіб етикетної модуляції* мовлення застосовують вставні слова і конструкції. Головною умовою їхнього функціонування у науковому тексті є їхня *комунікативна доцільність*. Молодий науковець під час спілкування повинен пам'ятати, про що він говорить, де і для кого. Щоб не демонструвати егоцентричну позицію, не акцентувати на власній особі, мовцеві не варто зловживати вставними компонентами на зразок *на мій погляд, на мою думку, як мені здається, по-моєму* тощо. Натомість бажано апелювати до думки авторитетних учених, підкреслювати власну скромність, удаючись до таких сполук: *погоджуємося з думкою..., поділяємо погляди..., нам імponує концепція..., не можемо не згадати гіпотезу...* Часто для підтримання етикетного контакту в науковій практиці задіюють стандартизовані головні предикативні одиниці складних речень (зі сполучниками чи без) на кшталт *вам добре відомо, що...; дозвольте нагадати...; з вашого дозволу ще раз повторю...* Повтори вставних елементів, що не мають змістового навантаження, у науковому мовленні вважаються негативним явищем (наприклад, *розумієте, так би мовити, звісно*).

Зовсім неприйнятними тут є *неканонічні звукові знаки*, зокрема зітхання, позіхання, плювання (*тьху!*), задумливості (*зм-м-м, хм-м-м, е-е-е, м-м-м. и-и-и, у-у-у, а-а-а*), а прийнятними у відповідних умовах і в етикетному вияві можуть бути сміх та оплески.

В усному науковому мовленні надзвичайно важливим є *фонетичний рівень* втілення думки. Тут науковець повинен враховувати основні вимоги до артикулювання (виразність, чіткість, зрозумілість), виробляти належну дикцію (усувати дефекти, позбавлятися індивідуальних вад у манері мовлення, як-от: неправильна вимова окремих звуків, нерозрізнення фонем, носовий призвук та ін.), демонструвати літературне наголошення слів, свідомо членувати текст на фонетичні слова, синтагми, фрази.

Інтонація – невід’ємний суперсегментний компонент фонетичного рівня, тому її вияв у науковому мовленні не менш важливий, ніж в інших різновидах спілкування. У зв’язку з цим молодому науковцю варто враховувати, що мовлення не може бути одноманітним, монотонним, безбарвним. Для адекватного втілення думки і підтримання уваги аудиторії застосовують усі можливості *мелодики* (розповідної, питальної, окличної, спонукальної, перелічувальної, вставної, незавершеності тощо). *Темп* мовлення (швидкий, середній, уповільнений, повільний) також має бути контрольованим, узгоджуватися зі змістом, обставинами наукового спілкування: важливі смислові відрізки виголошують повільніше, ніж другорядні, уникають переривчастої манери, надмірного поспіху. Фахівці рекомендують промовляти не більше 130 слів за хвилину (звичайно, це середній показник, який не можна вважати догмою з огляду на індивідуальність мовця, кожного разу особливі умови спілкування та ін.). Так само контрольованою й узгодженою з обставинами мовлення має бути і сила звучання. Наприклад, захищаючи наукову роботу, молодим дослідникам не варто компенсувати відсутність доказів підвищеною силою і гучністю висловлювань, тобто криком. Як справедливо зауважує Я. Радевич-Винницький, «так можна перекричати, але не переконати співрозмовника (аудиторію)», силою голосу «треба «грати», як і мелодикою та темпом, орієнтуючись на

співрозмовника й уникаючи одноманітності» [35, с. 52-53]. Тембр мовлення як складова інтонації хоч і характеризує індивідуальне забарвлення голосу кожної людини, може виявлятися у різних варіантах («веселий», «сумний», «байдужий», «грайливий», «інтимний / довірливий», «погрозливий», «нараційний» тощо), використання котрих, звичайно, узгоджують із комунікативної ситуацією. Неадекватним буде, до прикладу, веселий, грайливий тембр науковця при виголошенні доповіді на конференції, семінарі. Крім того, варто пам'ятати, що *фразовий наголос* з усіма складовими відображає логіку мислення, тому застосування наголосів акцентної групи, синтагматичного, логічного, емпатичного має бути свідомим та контрольованим, адекватним змісту висловлювання. Ті ж вимоги стосуються і неартикульованих знаків, *пауз* – міжфразових, психологічних, гезитаційних, фізіологічних – з урахуванням того, що фізіологічні паузи повинні збігатися зі смисловими. Не потрібно заповнювати паузи несмисловими елементами.

Виразальним засобом комунікації справедливо вважають і *мовчання* – «значущу відсутність звукового мовлення у ситуації, коли мовець мав би чи міг би говорити, а він цього не робить» [35, с. 56]. Мовчання може засвідчувати різні наміри, у тому числі негативні, антиетикетні (зневажливе ставлення до співрозмовника, небажання контактувати, повне ігнорування), зумовлені культурою, вихованістю людини, котра не хоче образити співрозмовника невдалою реплікою, висловлює повагу до старших за віком колег, стримує роздратованість тощо. Адекватність вияву неартикульованих знаків пов'язана передусім із внутрішньою культурою науковця, його життєвою позицією, рівнем освіченості.

Загалом тут, як і в багатьох інших аспектах культури мови, слід керуватися принципами доцільності та урізноманітнення.

Важливою складовою усного наукового мовлення є також *невербальні соматичні компоненти* (міміка, поза, жести тощо). Хоча вони засвідчують психічний стан, підсвідому реакцію людини, повинні «гармоніювати з вербальним мовленням, доповнювати і підсилювати його, а не дисонувати з ним»

[35, с. 99]. Науковцеві важливо вміти контролювати і свідомо послуговуватися позамовними знаками.

Слід враховувати й умови комунікації, конфігурацію спілкувальників, комфортність дистанції між учасниками, яка зумовлена і національними традиціями, і структурою комунікативного акту, і віковим, соціальним статусом співрозмовників тощо. Найбільш оптимальною у науковому середовищі є суспільна (1.5 – 4 м), відкрита (4 – 8 м), особиста (0,4 – 1,5 м) *дистанція*. Мовцеві варто зважати на *позу*, котра має комунікативне значення. виявляє культурний рівень людини, налаштованість, наміри тощо й узгоджується з характером комунікативної ситуації. Знаковим може бути і *погляд*: дивитися в очі співрозмовника рекомендують не більше 30 – 60 % часу спілкування, контакт очей періодично повторюється і триває 1 – 7 с. Оптимальним є врахування того, що погляд має заохочувати адресата до спілкування, засвідчувати діловий реєстр спілкування, демонструвати прихильне, доброзичливе ставлення. *Міміка* науковця повинна бути контрольованою, помірно привітною, такою, що сприяє належній атмосфері спілкування. *Жести* науковця, як і вся пантоміміка, характеризуються стриманістю, адекватністю ситуації, а не інтенсивністю. Основне правило жестикуляції – вона не повинна відволікати від змісту висловлювання, дисонувати з вербальною складовою, викликати небажані ситуації.

Найзагальніші тенденції комунікації різного типу опрацьовано у комунікативній лінгвістиці й окреслено як закони спілкування [2, с. 37-42], які мотивують і правила ефективної взаємодії у науковій сфері. Серед основних варто враховувати такі:

- *закон залежності ефективності спілкування від комунікативних зусиль* – ефективність спілкування прямо пропорційна комунікативним зусиллям: чим більше зусиль докладає адресант, тим вища ефективність його мовленнєвого впливу; на відміну від виробничої сфери, де ефективність визначається мінімальністю

- затрат, у спілкуванні для успішного досягнення мети необхідно максимально задіяти потенціал вербальних і невербальних засобів;
- *закон дзеркального розвитку спілкування* – автоматично, підсвідомо співрозмовники імітують стиль один одного, відхилення від чого завжди привертає увагу; тому, наприклад, під час зародження конфлікту, коли хтось підвищує голос, переходить на крик, демонстративно спокійне і тихе реагування на слова співрозмовника може нейтралізувати таку негативну ситуацію;
 - *закон прогресивного зростання нетерпіння слухачів* – чим довше говорить мовець, тим неуважнішою є аудиторія; отже, обираючи засоби, варто враховувати, що друга половина виступу видається майже удвічі довшою, ніж перша, тому зусилля слід зосереджувати на максимальному урізноманітненні мовлення;
 - *закон зниження рівня інтелекту аудиторії зі збільшенням її чисельності* – чим ширша аудиторія, тим нижчий її середній інтелект: у натовпі послаблюється інтелектуальна діяльність, знижується критичність сприйняття, підвищується довірливість, тому найважче переконати одного слухача;
 - *закон комунікативного самозбереження* – намагання зберегти комунікативну рівновагу, пристосуватися до поведінки групи, тому, побоюючись критики, заперечень, спілкувальники іноді стримуються від висловлення власних міркувань; хоча нова ідея здебільшого сприймається сторожко, часом негативно, піддається сумніву, не потрібно боятися висловлювати власні думки, відстоювати свої наукові позиції, висувати неординарні гіпотези тощо;
 - *закон мовленнєвого самовпливу* – вербалізація ідеї або емоції формує цю ідею чи емоцію у мовця: словесне втілення думки дає змогу впевнитися в ній, утвердити її для себе;

- *закон спотворення інформації* – під час спілкування інформація може спотворюватися, що зумовлено суб'єктивною інтерпретацією почутого кожною людиною, коментуванням (особистим ставленням до змісту інформації), невмінням слухати; ступінь спотворення прямо пропорційний кількості комунікантів;
- *закон емоційної афіляції* – спілкувальників можуть об'єднувати позитивні чи негативні емоції, отже, під час наукової комунікації треба створювати доброзичливу атмосферу, контролювати власний емоційний стан, уникаючи надмірної емоційності, тощо;
- *закон емоційного пригнічування логіки* – у надмірно емоційному стані людина втрачає здатність до логічного мислення (домінує права півкуля головного мозку, котра відповідає за емоції), тому їй важко переконати аргументами, натомість слід спрямувати зусилля на зниження рівня збудженості.

Таким чином, знання законів спілкування, оволодіння культуромовними та етикетними принципами дозволяє розширити комунікативний світогляд молодого науковця й «ошляхетнити спілкувальну поведінку» [35, с. 273].

5.3. Рідномовні обов'язки науковця

Надзвичайно корисними не тільки в культуромовному, науковому, а й у сенсі національної свідомості є поради Івана Огієнка / о. Іларіона (1882 – 1972) – визначного українського вченого, громадського, культурного і церковного діяча, який відстоював права української мови у науці, освіті, повсякденному житті. Дотепер не втрачає актуальності праця цього українського мовознавця **«Наука про рідномовні обов'язки: Рідномовний катехизис для вчителів, робітників пера, духовенства, адвокатів, учнів і широкого громадянства»** (Варшава, 1935). Серед іншого у рубриці «Вища школа і рідна мова» (XX, с. 46-47) автор наголошує на важливій ролі вищої школи у формуванні соборної літературної мови та поглиблює це міркування у розділі «Студенти вищих шкіл і рідна мова» (XXI, с. 47-48):

- «Студентство вищих шкіл мусить бути одним із найсильніших двигунів розвою й консервації своєї соборної літературної мови».
- «Кожний студент вищої школи, якого б фаху він не навчався, мусить добре знати найперше свою соборну літературну мову й вимову, свій соборний правопис».
- «Студент вищої школи, де б він не вчився, мусить конче вчитися й зо своїх рідномовних підручників».
- «Студент вищої школи, де б він не вчився, мусить добре знати й рідномовну термінологію свого фаху».
- «Студент, що не знає своєї соборної літературної мови, чинить тим злочин супроти свого народу й стає йому зайвий, бо не має найсвятішого почуття – почуття одности нації».

Рідномовні обов'язки ученого у розділі «Учений і рідна мова» (XXV, с. 51-53) професор, доктор Іван Огієнко окреслював, зокрема, такими позиціями:

- «Кожний учений мусить якнайкраще знати свою соборну літературну мову й вимову та соборний правопис».
- «Кожний учений мусить бути зразком доброго знання своєї літературної мови».
- «Кожний учений мусить писати свої праці, особливо ж шкільні підручники, тільки соборною літературною мовою, щоб вони тим самим ставали всенаціональним добром. Писати наукові праці місцевою мовою недопустимо».
- «Кожний учений мусить працювати для вироблення й усталення найкращої наукової термінології з свого фаху».
- «Кожний учений мусить непохитно дотримуватися засади: для одного народу – одна наукова термінологія».
- «Мова «наукова» – це та ж сама соборна літературна мова, тільки без ознак «поетичної мови».

- «Кожний учений мусить пам'ятати, що ясний і простий стиль – то найкращий стиль».
- «Звичайно цитуємо дослівно. Але роблячи цитату з письменника, що не додержувався соборної літературної мови й одного правопису, можна в цитаті змінити правопис на сучасний, а то й повиправляти локалізми, якщо від того не змінюється зміст цитати».
- «Цитуючи з чужої мови, не зловживайте довгими цитатами з оригіналу, – перекладайте їх на рідну мову».

Крім того, мовознавець наполягає: «Нема стилю «наукового» й «ненаукового», – є тільки стиль ясний і неясний», найкращим є «ясний і простий» стиль, тому писати необхідно так, щоб усі нас розуміли – «думаймо про це, починаючи писати» («Десять заповідей простого писання», розділ XXVI, с. 53-54).

Термінологічний словник-мінімум

А., ан... (< грец. *a...*, *an...* – початкова частина слова зі значенням заперечення) – префікс на позначення заперечення, відсутності або недостатності означуваного явища, дії, процесу, властивості тощо.

Абсолютний (< лат. *absolutus* – необмежений) – 1) безвідносний, безумовний, не порівнюваний ні з чим; 2) досконалий, повний; 3) філософ. абсолютна істина – істина, що дає повне, усебічне, вичерпне знання.

Абстрагувати (< лат. *abstraho* – відтягаю, відвертаю < *abs-* (*ab-*) – геть і *traho* – тягну) – утворювати абстрактні поняття шляхом уявного виділення ряду найзагальніших властивостей предметів та відношень між ними і завдяки виокремленню якихось суттєвих властивостей.

Абстрактний (< лат. *abstractio* – віддалення, відтягнення, відвернення) – 1) який ґрунтується на абстракції, виник унаслідок абстрагування; 2) абстрактна лексика – слова на позначення якостей, властивостей, станів, відчуттів, категорій мислення тощо; 3) абстрактне мислення – утворення абстрактних понять і оперування ними.

Абстракція (< лат. *abstractio* – віддалення, відтягнення, відвернення) – 1) мислене виділення найістотнішої частини властивостей предметів та відношень між ними; 2) поняття, що утворюється внаслідок абстрагування у процесі пізнання; результат абстрагування.

Автентичний (< грец. *authenticos* – справжній) – такий, що відповідає оригіналу, дійсний; той, що ґрунтується на першоджерелі.

Авто... (< лат. *autos* – сам) – перша частина складних слів, що має значення «свій», «власний», «само...».

Автокомунікація (< *авто...* і лат. *communicatio* – зв'язок, повідомлення) — внутрішній діалог людини із собою; спілкування Ego і Alter ego особи.

Автор / адресант (< нім. *Adressant* < франц. *addresser* – надсилати, направляти) — джерело повідомлення; у міжособистісному спілкуванні — особа, яка ініціює комунікацію, кодує своє повідомлення засобами мови і/або парамови і передає адресату (слухачеві, читачеві, аудиторії).

Автореферат (< авто... і реферат) – короткий виклад наукової праці самим автором, напр., А. магістерської роботи.

Адресантність (повідомлення, дискурсу, тексту) – репрезентація в процесі спілкування особистості адресанта (ідей, позиції, світогляду тощо).

Адресат (< нім. *Adressat* – одержувач) – одержувач інформації, кінцевий споживач повідомлення; у міжособистісному спілкуванні – особа, яка сприймає повідомлення відповідно до своїх когнітивних стратегій і конкретними конситуативними умовами інтерпретує повідомлення адресанта.

Аксіологічний (< грец. *axios* — цінний і *logos* — наука) – той, що стосується учення про цінності, філософської теорії загальнозначущих принципів, котрі визначають напрями людської діяльності, мотивацію людських учинків.

Аксіома (< грец. *axiōta* – загальноприйняте, безперечне) – 1) вихідне положення, твердження якоїсь теорії, що приймається без доведень і лежить в основі доведень інших положень цієї теорії; 2) *перен.* те, що не потребує жодних доведень.

Аксіоматика (< грец. *axiōmatikos* – виражений в аксіомах) – систематизована сукупність аксіом певної науки.

Аксіоматичний метод – спосіб побудови наукової теорії, при якому за основу беруть систему аксіом чи постулатів, з яких усі інші твердження цієї науки (теореми) повинні виводитися логічним шляхом, за допомогою доказів.

Актуалізація (< лат. *actualis* – діяльний) – перехід від мови до мовлення і реалізація потенційних властивостей мовних елементів, яких вимагає певна мовленнєва ситуація.

Акультурація – процес засвоєння особистістю, вихованою в одній культурі, елементів іншої культури, субкультури, картини світу, зокрема прецедентних текстів, стереотипів мовного спілкування тощо.

Акцидентний (< лат. *accidentia* – випадковість) – випадковий, побічний, неістотний.

Алегореза (< грец. *allēgoria* < *allos* – інший і *agoreuo* – говорю) – метод символічного пізнання світу, за якого використовується тлумачення алегорії, тобто

символічного передавання змісту шляхом співвіднесення абстрактного поняття з конкретним образом.

Ало... (< грец. *allos* – інший) – перша частина складних слів, яка має значення «інший», «сторонній», «чужорідний».

Алогізм (< *a... і ...логізм*) – щось нелогічне, безглузде, яке суперечить законам логіки; непослідовність у міркуванні; призводить до двозначності, суперечливості.

Алогічний (< *алогізм*) – безглуздий, той, що суперечить логіці.

Амбі., амбо... (< лат. *ambi* – навкруг, з обох боків) – префікс на позначення подвійності, наявності двох різних, протилежних властивостей.

Аморфний (< грец. *amorphos* – безформний) – безформний, неоформлений, невпорядкований.

Аналіз (< грец. *analysis* – розкладання) – 1) метод наукового дослідження, що полягає в уявному чи фактичному розкладанні цілого на складові частини; 2) усебічний розгляд, дослідження чого-небудь; 3) аналіз дистрибутивний – метод лінгвістичного дослідження, що ґрунтується на вивченні оточення (дистрибуції, розподілу) окремих одиниць у тексті і не використовує відомостей про повне лексичне або граматичне значення цих одиниць; 4) у формальній логіці – уточнення логічної форми (структури) судження.

Аналітик (< грец. *analytikos* – аналітичний) – 1) фахівець, що здійснює аналіз чого-небудь; 2) той, хто має схильність до аналізу.

Аналітичний (< грец. *analytikos* – аналітичний) – 1) той, що стосується аналізу, ґрунтується на аналізі чи використовується для нього; 2) той, що має здатність аналізувати.

Аналог (< грец. *analogos* – відповідний) – те, що відповідає іншому предметові, явищу, поняттю тощо.

Аналогічний (< грец. *analogikos* – аналогічний) – який становить аналогію, відповідний, схожий.

Аналогія (< грец. *analogia* – відповідність) – 1) подібність, схожість, відповідність у чому-небудь між предметами, явищами, поняттями, які загалом є

різними; 2) у логіці – висновок, зроблений на підставі схожості, подібності у чому-небудь предметів, явищ, понять.

Анотація (< лат. *annotatio* – зауваження, примітка) – коротка узагальнювальна характеристика книги, статті тощо, яка розкриває їхню ідейну спрямованість, зміст, структуру та ін.

Анти... (< грец. *anti...*) – префікс, що означає протилежність, ворожість, скерованість проти чого-небудь.

Антропо... (< грец. *anthrōpos* – людина) – перша частина складних слів, що вказує на зв'язок поняття з людиною, людством.

Антропоцентризм (грец. *anthrōpos* – людина і лат. *centrum* – центр) – світоглядний принцип, згідно з яким людина є центром Всесвіту і найвищою метою всіх подій, що відбуваються у світі; в сучасному мовознавстві визнається одним із найважливіших принципів організації та функціонування живої природної мови на всіх її структурних рівнях.

Апелювати (< лат. *apello* – звертаюся < *ad-* (> *ap-*) до-, при- і *pellō* – б'ю, чіпаю, торкаюся) – звертатися до кого-, чого-небудь авторитетного за підтримкою, захистом, порадою; покликатися, спиратися на чийсь авторитет.

Апостеріорі (< лат. *a posteriori* – з наступного) – термін у теорії пізнання, що, на протилегу *апріорі*, означає знання, набуте з досвіду.

Апперцепція (< лат. *ad* – до і *perceptio* – сприймання) – сприймання тексту на основі поререднього досвіду людини; залежність сприйняття від індивідуальних знань, інтересів, актуальних проблем тощо; полягає у включенні нових об'єктів до наявної системи уявлень індивідуума.

Апріорі (< лат. *a priori* – з попереднього) – 1) знання, яке, на протилегу *апостеріорі*, одвічно (до досвіду і незалежно від нього) притаманне свідомості; 2) *перен.* без перевірки, наперед.

Апробація (< лат. *approbatio* – схвалення, визнання) – схвалення, затвердження.

Аргумент (< лат. *argumentum* < *arguere* – показувати, з'ясовувати, доводити, стверджувати) – логічний доказ, що наводиться для підтвердження, обґрунтування чого-небудь.

Аргументація (< лат. *argumentatio*) – наведення аргументів, обґрунтування будь-якого положення, судження.

Архе... (< грец. *archē* – початок, походження) – частина складних слів, що означає первісність, початок.

Архетип (< грец. *archē* – початок, походження і грец. *typos* – образ) – 1) прообраз, первісний образ, ідея, першооснова, зразок; 2) найдавніше спільне джерело всіх наступних копій.

Архі... (< грец. *archi...* – старший, перший) – префікс, що означає найвищий ступінь ознаки, що виражена в другій частині складного слова.

Архітектоніка (< грец. *architektonikē* – будівельне мистецтво) – основний принцип побудови твору як єдиного цілого, інтегральний взаємозв'язок основних його складників; композиція, побудова.

Асиміляція (< лат. *assimilatio* – уподібнення) – уподібнення, злиття, засвоєння.

Асинхронний (< *a...* і грец. *synchronos* – одночасний) – неодночасний; той, що не збігається в часі.

Асоціація (< лат. *associo* – приєдную, з'єдную) – 1) об'єднання, союз, організація, створені для досягнення спільної господарської, наукової та іншої мети; 2) зв'язок між елементами психіки людини, коли один факт, подія чи явище викликає інші уявлення чи спогади, зумовлені або подібністю, або контрастом, або суміжністю в часі чи просторі.

Асоціювати – установлювати зв'язок між уявленнями, явищами тощо; об'єднувати.

Аспект (< лат. *aspectus* – погляд, вигляд, зір) – одна зі сторін явища, перспектива, у якій воно виступає.

Аспірант (< лат. *aspirans (aspirantis)* – той, хто до чогось прагне) – той, хто навчається в аспірантурі.

Аспірантура – форма підготовки науково-педагогічних і наукових кадрів для вишів і науково-дослідних інститутів, після закінчення якої та захисту кандидатської дисертації аспірантові присвоюють науковий ступінь кандидата наук.

Атипія (< a... і *тип*) – явище відсутності характерних, типових рис, ознак, особливостей чи властивостей у певного явища.

Атиповий – такий, що відхиляється від правила, норми, типу.

Атмосфера спілкування – лінгво-психо-соціо-когнітивні стосунки учасників комунікативного акту.

Атрибут (< лат. *attribuo* – надаю, постачаю; приписую) – невід’ємна, постійна, суттєва властивість, істотна ознака предмета або явища (на відміну від випадкових властивостей).

Атрибутивний – означальний.

Аудиторія (< лат. *auditorium* < *audio* – слухаю, чую) – 1) збірна назва читачів, слухачів, глядачів, на котрих розраховане конкретне повідомлення адресанта; 2) зал, у якому читають лекції, доповіді тощо.

Бакалавр (< лат. *baccalaureus* < *baccalarius* – старший студент, хлібороб-орендар) – 1) найнижчий учений ступінь у старовинних західноєвропейських університетах; 2) перший академічний ступінь випускників університетів.

Бі... (< лат. *bi...* – дво... < *bis* - двічі) – префікс на позначення подвоєння.

Білінгвізм (< лат. *bi...* - дво... і *lingua* - мова) – двомовність – уживання двох мов у межах певної соціальної спільності, передусім держави.

Бінарний (< лат. *binarius* - подвійний) – той, що складається з двох частин.

Вербальний (< лат. *verbalis* < *verbum* – слово) – словесний.

Вертикальний контекст – культурологічна, історична, соціально-політична, філологічна інформація, що супроводжує твір; лінгвокраєзнавче тло, на якому розгортається текст; необхідна для сприйняття тексту фонова інформація.

Види мовлення – різні аспекти мовленнєвої діяльності; виділяються залежно від характеру мовлення (внутрішнє і зовнішнє), способу організації мовлення (усне і писемне) тощо.

Висловлення – конкретна реалізація речення у мовленні з урахуванням усіх контекстних упливів.

Відгук – 1) текст, що містить оцінку наукового доробку, напр., В. про курсову роботу; 2) перен. те, у чому виявляються сліди впливу чого-небудь; відбиття, наслідок чого-небудь.

Гіпер... (< грец. *hyper...* – над, надміру) – префікс, що означає підвищення, перебільшення, надмірність.

Гіпертекст (*giper... i tekst*) – спосіб організації текстової інформації у вигляді сітки, вузли котрої співвідносяться з певними фрагментами тексту, а дуги, що поєднують вузли, символізують різноманітні нелінійні та глибинні зв'язки між цими фрагментами.

Гіпо... (< грец. *hypo...* – під, знизу) – префікс, що означає: 1) розміщення нижче чого-небудь; 2) зниження проти норми.

Гіпотеза (< грец. *hypothesis* – основа, припущення) – 1) наукове припущення, що висувається для пояснення якого-небудь явища дійсності, вимагає перевірки на досвіді й теоретичного обґрунтування, щоб стати достовірною науковою теорією; 2) узагалі припущення, яке вимагає підтвердження.

Гіпотеза лінгвістичної відносності – положення, згідно з якими процеси сприйняття і мислення обумовлені етноспецифічними особливостями структури мови.

Гіпотетичний (< грец. *hypothetikos*) – заснований на гіпотезі; імовірний, гаданий.

Гносеологія (< грец. *gnōsis* – пізнання і *...логія*) – філософська теорія пізнання, яка вивчає його можливості, джерела, форми і методи пізнання, умови його достовірності та істинності.

Дезінформування – тип комунікації, що виявляється у повідомленні інформації, яка не відповідає дійсності.

Денотат (< лат. *denotatum* – позначуване) – позначуваний предмет; референт.

Державна мова – закріплена традицією або/і законодавством мова, вживання якої обов'язкове в органах державного управління та діловодства, громадських органах та організаціях, на підприємствах, у державних закладах освіти, науки, культури, у сферах зв'язку та інформатики.

Дескриптивний (< лат. *deskriptivus* – описовий) – той, що описує синхронний стан мови за допомогою дистрибутивного методу.

Детермінізм (< лат. *determinare* – обмежити, визначити) – філософська концепція, що визначає об'єктивну закономірність і загальну причинову зумовленість усіх явищ природи, суспільства.

Детермінувати (< лат. *determinare* – обмежити, визначити) – визначати, зумовлювати.

Дисертація (< лат. *dissertatio* – розвідка, роздуми, дослідження < *dissertare* – міркувати, обговорювати) – наукова праця, підготовлена для прилюдного захисту на здобуття наукових ступенів кандидата і доктора наук.

Дискретний (< франц. *discret* < лат. *discretus* – поділений, переривчастий) – переривчастий, складений з окремих частин.

Дискретність (< лат. *discretus* – поділений, переривчастий) – перервність, протиставляється неперервності.

Дискурс (< франц. *discours* – промова, виступ < лат. *discursus* – здогад, міркування) – 1) мовлення в конкретних соціокультурних, психологічних умовах; відображає ситуацію безпосередньої мовної діяльності з урахуванням форми спілкування, поведінки, міміки, жестів мовця; 2) текст разом з умовами його творення і сприймання, динамічний контекст культури, в якому здійснюється прочитання тексту та його вплив на свідомість читача; 3) міркування задля встановлення істини; 4) ораторська промова.

Дискурсивний (< лат. *discursivus* < лат. *discursus* – здогад, міркування) – який здійснюється шляхом логічних, строго послідовних міркувань, обґрунтований попередніми судженнями; у логіці – який ґрунтується на міркуванні, що складається з послідовного ряду логічних ланок, кожна з яких залежить від попередньої і зумовлює наступну.

Дистрибутивний (< лат. *distributivus* < *distribuere* – розділяти, розчленовувати) – розподільний; такий, що ґрунтується на дослідженні сполучуваності, дистрибуції.

Дистрибуція (< англ. *distribution* – розподіл, розповсюдження < лат. *distributio* – розподіл, розчленування) – розподілення, розміщення; розподілення мовних одиниць, сполучення фонем, морфем і слів, дозволені законами певної мови; узагальнена сукупність усіх оточень, характерних для одиниці мови.

Диференціація (< франц. *differentiation* < лат. *differentia* – різниця, відмінність) – поділ, розчленування цілого на різні елементи, частини й форми.

Диференціювання (< лат. *differentia* – різниця, відмінність) – розчленування, розрізнення, виділення складових елементів при розгляданні, вивченні чогось.

Діалектика (< грец. *dialektikē* – мистецтво вести бесіду) – 1) філософська наука про найзагальніші закони руху і розвитку природи, суспільства і мислення; 2) метод пізнання дійсності у всій її суперечності, цілісності і розвитку; 3) процес розвитку, руху чого-небудь у розмаїтті його форм і у всій його суперечності.

Діалектичний (< грец. *dialektikos*) – той, що ґрунтується на діалектиці, властивий їй, стосується її.

Діалог (< грец. *dialogos* – бесіда, розмова) – 1) розмова, у якій беруть участь двоє або кілька осіб; 2) переговори, вільний обмін думками між двома сторонами, країнами.

Діахронія (< грец. *dia* – префікс, що означає наскрізний рух, проникнення, розділення, посилення і *chronos* – час) – 1) вивчення історичного розвитку якогось явища, фактів у цілому; 2) мовозн. Аспект дослідження мовних елементів і явищ як частин мовної системи або вивчення еволюції всієї мовної системи в історичному розвитку; протилежне – *синхронія*.

Догма (< грец. *dogma (dogmstos)* – думка, рішення, філософське вчення) – 1) положення, яке вважають незаперечною істиною, визнають непорушним і незмінним без доказів, без урахування конкретних умов; 2) основне положення якого-небудь учення або релігії.

Експліцитний (< франц. *explicite* – явний, реально виражений) – явно виражений, розгорнутий.

Експресивний (< франц. *expressif* < лат. *expressus* – виразний, випуклий) – виразний, сповнений експресії.

Екстралінгвальний, позамовний (< лат. *extra* – поза, зовні, крім і *лінгвальний*) – такий, що відноситься до суспільних умов, в яких функціонує мова; до Е. чинників, які визначають мовні зміни, належать суспільно-політичні умови, взаємовпливи мов, взаємодія літературної мови і діалектів, міграційні процеси тощо.

Епістемологія (< грец. *epistēmologia*) – теорія пізнання. Інша назва – *гносеологія*.

Знак (у семіотиці) – матеріальний, чуттєво сприйманий предмет (річ, явище, подія, стан, дія), який виступає в пізнанні представником (замісником) іншого предмета (речі, явища, події, стану, дії) для отримання, зберігання, переробки і передавання інформації (повідомлення).

Значення – пов'язаний із конкретною мовною одиницею у свідомості носіїв мови узагальнений образ певного об'єкта, ситуації, факту, події (у гуманітарних дослідженнях протиставляється смислу).

Ідеалізація (< франц. *idéalisation* < лат. *ideal* – ідеал) – 1) уявлення про когось чи щось як про значно краще, досконаліше, ніж вонбо є насправді, прикрашення дійсності, надання кому-, чому-небудь властивостей ідеалу; 2) мисленнєве конструювання понять про об'єкти, процеси і явища, що не існують і не здійснені, але для яких є прообрази в реальному світі.

Ідеальний (< *ідеал*) – 1) який існує у свідомості, уяві; абстрактний, уявний; 2) який відповідає ідеалу; досконалий, взірцевий; 3) філософ. той, що стоується ідеї, діяльності, мислення; духовний, психічний на противагу фізичному, матеріальному.

Ідейний (< *ідея*) – 1) який стосується ідеї, виражає її, пов'язаний із нею; 2) який віддани й певним ідеям і відповідному їм ідеалові.

Ідейність (< *ідея*) – відданість певній цілісній системі ідей і відповідному їй соціальному, моральному й естетичному ідеалові.

Ідеал (< франц. *idéal* < пізньолат. *idealis* – ідеальний < *idea*) – взірць досконалості будь-чого в будь-якій сфері, що виробляється мисленням людини у відповідних суспільних умовах.

Ідеалізація (< франц. *idéalisation*) – 1) уявлення про когось чи щось як про значно краще, досконаліше, ніж воно є насправді, прикрашення дійсності, надання кому-, чому-небудь властивостей ідеалу; 2) мислене конструювання понять про об'єкти, процеси і явища, що не існують і не здійснені, але для яких є прообрази в реальному світі.

Ідеалістичний – який стосується ідеалізу, властивий йому.

Ідеальний – 1) який існує у свідомості, уяві; абстрактний, уявний; 2) який відповідає ідеалу; досконалий, взірцевий; 3) філософ. той, що стосується ідеї, діяльності, мислення; духовний, психічний на противагу фізичному, матеріальному.

Ідентифікація (< середньолат. *identifico* – ототожнюю) – ототожнення, уподібнення, прирівняння.

Ідентичний (< середньолат. *identicus* < *idem* – той самий) – однаковий, такий самий, тотожний.

Ідентичність (< середньолат. *identicus* – однаковий, тотожний) – тотожність, рівнозначність предметів або понять.

Ідея (< грец. *idea* – вигляд; ідея) – 1) загальне уявлення, поняття про предмет або явище; продукт людського мислення, який відображає матеріальний світ; 2) визначальне поняття, переконання, принцип, що лежить в основі теоретичної системи, логічної побудови чи світогляду; 3) думка про що-небудь; міркування з приводу чогось; 4) головна думка, що визначає зміст твору (художнього, наукового та ін.).

Ідіолект (< грец. *idios* – свій, особливий і лат. *lectio* – читання, вимова) – характерні особливості мовлення індивіда як сукупність стилістичних, словотвірних та інших властивостей.

Ідіостиль (< грец. *idios* – свій, особливий і *стиль*) – неповторний спосіб спілкування, притаманний окремій особі; сукупність мовних і позамовних

складових комунікативної компетенції індивіда як представника певної лінгвокультурної спільності.

Іманентний (< лат. *immanens* – властивий, притаманний чомусь) – притаманний, властивий якомусь предметові чи явищу; який впливає з самої природи предмета чи явища.

Імпліцитний (< франц. *implicite* – неявний) – невисловлений, зовнішньо не виявлений; прихований.

Інтер... (< лат. *inter...*) – 1) префікс, який має значення «поміж», «між»; 2) перша частина складних слів, яка має значення «інтернаціональний».

Інтерлінгвальний, внутрішньомовний (< лат. *inter* і *лінгвальний*) – характерний для процесів, що відбуваються під впливом взаємодії одиниць мовної системи, за внутрішніми законами еволюції мови.

Інтерпретація (< лат. *interpretatio* – пояснення, трактування) – пояснення, роз'яснення, тлумачення змісту, значення чого-небудь.

Інтертекстуальність – поняття постструктуралізму і постмодернізму, яке позначає взаємодію тексту з іншими текстами в часі; зв'язок тексту із семіотичним культурним середовищем, результатом якого є наявність у певному тексті елементів (алюзії, цитати тощо) іншого (інших) тексту.

Інтерференція (< лат. *inter* і *ferens, ferentis* – який несе, переносить) – мимовільне перенесення, накладання ознак однієї мови на іншу в практиці двомовної людини.

Іррелевантний (< лат. *ir* – не і *релевантний*) – такий, що не має сутнісних ознак, позбавлений семіологічної значущості.

Квазі... (< лат. *quasi* – ніби, майже) – префікс, який означає «удаваний», «несправжній».

Колоквіум (< лат. *colloquium* – співбесіда) – 1) метод перевірки знань студентів, який відбувається у формі бесіди викладача зі студентами; 2) наукові збори, під час яких обговорюють доповіді певної тематики.

Компаративний (< лат. *comparativus* – порівняльний) – який виражає порівняння.

Комуникант – учасник комунікації, який володіє мовними засобами для передавання інформації, здійснює мовну діяльність, беручи участь у різних формах спілкування.

Комуникат – висловлювання, текст, що є результатом мовної діяльності, обміну інформацією.

Комунікація (< лат. *communicatio* – зв'язок, повідомлення) – 1) спілкування, що ґрунтується на взаєморозумінні; повідомлення інформації від однієї людини до іншої або кількох / багатьох; 2) смисловий та ідеально-змістовний аспект соціальної взаємодії, спілкування; операції з інформацією у спілкуванні; складова спілкування поряд з перцепцією та інтеракцією. У широкому розумінні — спілкування особистостей за допомогою мовних і немовних засобів з метою передавання інформації. У деяких філософських напрямках – категорія, що позначає спілкування, в якому Я виявляє себе в Іншому. Комунікація міжособистісна (2 ос.), комунікація у межах малої мовної групи (3-5 ос.), комунікація публічна (20-30 ос. і більше), *комунікація масова* (1000 ос. і більше).

Комунікація масова – цілеспрямоване технічно опосередковане поширення соціально значущої інформації, розраховане на велику (> 1000 ос.) аудиторію.

Конотація (< лат. *con* – разом і *notare* – позначати) – 1) відношення між смислом (конотатом) та іменем або комплексом імен; характеристика денотата, яка встановлюється внаслідок позначення об'єкта іменем; 2) додаткові семантичні чи стилістичні відтінки, які надаються основному значенню і створюють емоційно-експресивне забарвлення висловлювання.

Консеквентний (< лат. *consequens*) – послідовний.

Константа (< лат. *constans* – постійний) – постійна величина.

Констатація (< франц. *constatation* < лат. *constat* – установлено, відомо) – установлення незаперечності, наявності чого-небудь.

Конститутивний (< лат. *constitutus* – визначений) – істотний, визначальний; той, що є головною ознакою якоїсь речі, поняття.

Контекст (< лат. *contextus* – тісний зв'язок, з'єднання < *contexo* – спілітаю) – 1) фрагмент тексту, який включає аналізовану одиницю і є необхідним та достатнім для визначення її сенсу; 2) усі наявні умови, які впливають на перебіг комунікації, формування і виявлення значення одиниць мовного коду в спілкуванні; 3) перен. у контексті – з урахуванням чого-небудь.

Континуум (< лат. *continuum* – безперервне, суцільне) – 1) неперервність, нерозривність явищ, процесів; 2) неподільний простір, однорідне середовище щодо функціонування мови, мовного різновиду чи мовної одиниці.

Конференція (< лат. *conferentia* < *confero* – збираю в одне місце) – збори, нарада представників наукових та інших організацій, партій, держав тощо.

Концепт (< лат. *conceptus* – думка, поняття < *concipio* – збираю, задумую) – 1) у логіці – смисл знака (імені); 2) стійка ідея, що має традиційне мовне вираження; 3) загальна думка, формулювання; 4) поняття у філософії мови, антропоцентричній лінгвістиці, соціолінгвістиці, лексичній та ситуативній семантиці; ідеальний об'єкт, образ, оперативна змістовна одиниця ментального лексикону, пам'яті, в якій втілилися певні культурно зумовлені уявлення носія мови про світ.

Концептуальна картина світу – відображені в категоріях, одиницях і формах мови як комунікативного коду уявлення певного мовного колективу про будову, елементи, процеси тощо, які відбуваються в об'єктивній дійсності; цілісне відображення у мові всього того, що існує в позамовній дійсності.

Культура мови – дотримання усталених мовних норм усної та писемної літературної мови, свідоме, цілеспрямоване, майстерне використання мовновиражальних засобів залежно від мети й обставин спілкування.

Культура мовлення – конкретний вияв культури мови; володіння мовцем нормами усної і писемної мови, уміння використовувати виражальні засоби мовного коду в різних комунікативних умовах з урахуванням мети і змісту спілкування.

Латентний (< лат. *latens* (*latentis*) – прихований) – прихований; той, що не виявляє себе видимими ознаками.

Лого... (< грец. *logos* – слово) – у складних словах відповідає поняттям «слово», «мова», «мовлення».

...логія (< грец. *logos* – слово, учення) – друга частина складних слів, яка відповідає поняттю «наука».

Магістр (< лат. *magister* – начальник, учитель < *magnus* – великий) – другий академічний ступінь, який присуджують особам, що мають ступінь бакалавра і пройшли додатковий курс впродовж 1 – 2 років та склали спеціальний іспит.

Магістрант (< лат. *magistrandus* < *magistro* – навчаю) – особа, що склала іспит на звання магістра, але ще не захистила дисертації.

Макро... (< грец. *makros* – довгий, великий) – 1) перша частина складних слів, яка має значення «великий», «довгий»; 2) пов'язаний із вивченням або вимірами великих предметів, величин.

Матеріалізм (< франц. *materialisme* < лат. *materialis* – речовинний) – напрям у філософії, який на противагу ідеалізму виходить із того, що матерія, буття є первинним, а свідомість, мислення – вторинним, похідним, що світ є матеріальним і пізнаваним.

Матеріальний (< лат. *materialis*) – 1) той, що є матерією; існує незалежно від свідомості; 2) майновий, грошовий, той, що належить до засобів існування; 3) той, що стосується матеріалу, матеріалів.

Матерія (< лат. *materia* – речовина < *mater* – мати, стовбур дерева) – 1) об'єктивна реальність, яка існує незалежно від людської свідомості і відображається нею; 2) предмет обговорення.

Мега..., мегало... (< грец. *megas* – великий) – перша частина складних слів, що відповідає поняттю «великий», «мільйон», «велетенський».

Мета... (< грец. *meta* – після, через) – перша частина складних слів, що означає проміжне становище, зміну, перетворення, звільнення від чогось.

Метайнформування – тип комунікації, що виявляється у повідомленні неправдивої інформації, мотивована брехня.

Метамова (< грец. *metá* – після, за, через і *мова*) – знакова система, яку використовують для опису природної мови (мови-об'єкта); мова «другого порядку».

Метод (< грец. *methodos* – спосіб пізнання) – 1) спосіб пізнання, дослідження або практичного виконання чого-небудь; 2) спосіб, прийом дії.

Методизм – послідовність у роботі.

Методика (< грец. *methodikē*) – 1) сукупність методів, прийомів виконання будь-якої роботи; 2) галузь педагогічної науки, що вивчає закономірності викладання певного навчального предмета.

Методичний (< грец. *methodikos*) – той, що пов'язаний із методикою або належить їй.

Методологія (< *метод* і *...логія*) – 1) учення про науковий метод пізнання й перетворення світу; 2) сукупність методів, що їх застосовують у будь-якій науці.

Мікро... (< грец. *mikros* – малий) – 1) перша частина складних слів, що має значення «малий», «найдрібніший»; 2) пов'язаний із вивченням або вимірюванням малих величин.

Мова – характерний для людського суспільства специфічний вид знакової діяльності, який полягає у застосуванні історично усталених у певній етнічній спільноті артикуляційно-звукових актів для позначення явищ об'єктивної дійсності, їх ідеальних відображень у свідомості з метою обміну між членами спільноти осмислюванню інформацією та фіксації інформації шляхом механічного звукозапису або переведення звукових мовних актів у письмові знаки.

Мова засобів масової інформації – див. *Мова преси, Мова телебачення і радіо*.

Мова преси – жанровий різновид публіцистичного стилю, що використовується у ЗМІ, реалізується в графічній формі та виконує передусім інформативну функцію.

Мова телебачення і радіо – жанровий різновид публіцистичного стилю, що використовується в ЗМІ, реалізується в усній формі літературної мови за допомогою технічних засобів передачі інформації.

Мовлення – процес реалізації мовної діяльності, єдиний об’єктивний прояв мови.

Мовна картина світу – сукупність уявлень про світ, які історично склалися у свідомості певного мовного колективу і віддзеркалилися в його мові; певні способи концептуалізації дійсності за допомогою засобів національної мови.

Мовна особистість – поєднання в особі мовця його мовної компетенції, прагнення до творчого самовираження, вільного, автоматичного здійснення різнобічної мовної діяльності. У М. о. відображені соціально-територіальне середовище, національна культура, виховання. Творчий підхід і рівень мовної компетенції стимулюють М. о. до вдосконалення мови, розвитку мовного смаку, до постійного відображення світоглядно-суспільних, національних культурних джерел і пошуків нових, ефективних засобів мовної виразності.

Мовна політика – сукупність ідеологічних постулатів і практичних дій, спрямованих на регулювання мовних відносин у країні або на розвиток мовної системи у певному напрямі.

Мовна ситуація – сукупність умов, що характеризують визначені законом і насправді реалізовані правила мовної поведінки громадян; використання державної мови у різних сферах (управління, освіти тощо).

Мовний етикет – усталені мовні звороти, типові формули, які використовуються у певних ситуаціях спілкування і відповідають національно-культурним традиціям суспільства або окремого соціуму. В широкому розумінні М. е. – це узвичаєні правила, норми мовної поведінки людей в обставинах безпосереднього контактування.

Мовні ігри – складна єдність засобів мови і соціально-психологічних умов їх уживання у межах конкретних типів людської діяльності, що відбуваються за певними правилами, які виформовують контексти цих уживань; ідеалізовані

моделі вживання слів і висловлювань, що виражають взаємозв'язок різних форм людської активності.

Модальність (< лат. *modus* – спосіб) – граматична категорія, що виражає відношення змісту висловлювання до об'єктивної дійсності. Виражається за допомогою граматичних і лексичних засобів (формами способу, модальними словами, інтонацією тощо); 2) у логіці – характеристика судження, яка залежить від того, що в ньому стверджується (можливіст, дійсність чи необхідність чогось).

Модифікація (< лат. *modificatio* – установлення міри) – видозміна, перетворення чого-небудь.

Моніторинг (< англ. *monitoring*) – постійний контроль за будь-яким процесом з метою виявити, чи відповідає він бажаному результату або початковим прогнозам.

Моно... (< грец. *monos* – один, єдиний) – перша частина складних слів, яка має значення: 1) «одне», «єдине»; 2) «монофонічний».

Монографія (< *моно...* і грец. *graphō* – пишу, креслю) – індивідуальна або колективна наукова праця, у якій ґрунтовно досліджується одна тема, одне коло питань.

...морфи, ...морфізм, ...морфія, ...морфний, ...морфоз (< грец. *morphē* – вид, форма) – друга частина складних слів, що відповідає поняттям «форма», «вид».

Морфо... (< грец. *morphē* – вид, форма) – у складних словах відповідає поняттю «форма».

Мульти... (< лат. *multum* – багато) – перша частина складних слів, яка має значення багаторазовості, множинності.

Нео... (< грец. *neos* – новий) – перша частина складних слів, що має значення «новий».

Нівелювання (< нім. *nivellieren* – вирівнювати) – стирання індивідуальних відмінностей, вирівнювання.

Нонсенс (< англ. *nonsense* < лат. *non* – ні та *sensus* – смисл) – безглуздя, нісенітниця.

Нострифікація (< лат. *noster* – наш і ...*фікація* < лат. ...*ficatio* < *facio* – роблю) – визнання диплома про зарубіжну вищу освіту на рівні з дипломом, який видають аналогічні місцеві вищі навчальні заклади.

Об'єкт (< лат. *objectus* – предмет) – 1) зовнішній світ, що існує поза нами, незалежно від нашої свідомості і є предметом пізнання, практичної дії суб'єкта; 2) предмет, явище, на які спрямована якась діяльність.

Об'єктивізм (< франц. *objectivisme*) – 1) підхід до тлумачення явищ суспільного життя, що обмежується констатацією подій, підкресленням їхньої необхідності; 2) відповідність об'єктивній дійсності, безсторонність, неупередженість.

Об'єктивістський – притаманний об'єктивізму; той, що стоїть на позиціях об'єктивізму.

Об'єктивний (< франц. *objectif*, англ. *objective* < лат. *objectivus* – предметний) – 1) той, що існує поза свідомістю і незалежно від неї; властивий об'єкту або відповідає йому; 2) неупереджений, безсторонній.

Об'єктивність – 1) реальне, не залежне від волі та свідомості людини існування об'єкта; належність до об'єктивної реальності; 2) відповідність об'єктивній дійсності; неупередженість; 3) причетність до об'єктивного пізнання.

Обсервація (< лат. *observatio* < лат. *observo* – спостерігаю) – спостереження.

Оказіональний (< лат. *occasionalis* – випадковий) – такий, що не відповідає загальноприйнятому вживанню, має індивідуальний характер, зумовлений специфічним контекстом.

Опонент (< нім. *Opponent* < лат. *opponens (opponentis)* – той, що протиставляє, заперечує) – 1) фахівець, що оприлюднює критичні зауваження, які стосуються наукової праці; о ф і ц і й н и й О. – фахівець, заздалегідь призначений для виступу на захисті дисертації; 2) супротивник у суперечці, диспуті, дискусії.

Оптимальний (< лат. *optimus* – найкращий) – найсприятливіший, найкращий.

Пан... (< грец. *pan* – усе) – у складних словах означає «те, що охоплює все, стосується всього».

Панхронія, або **ахронія** (< грец. *a, pan* і *chronos* – час) – стан об'єкта дослідження, що перебуває поза часом.

Пар..., **пара...** (< грец. *para*) – префікс, що означає суміжність, преміщення, виступ, відхилення, зміну.

Парадокс (< грец. *paradoxos* – несподіваний, дивний) – 1) думка, яка суттєво не збігається із загальноприйнятими теоріями, приписами або суперечить (часом тільки на перший погляд) здоровому глуздові; 2) несподіване явище, яке не відповідає звичним уявленням.

Параінформування – тип комунікації, що виявляється на рівні асоціативних натяків, латентних смислів.

Перцепція (< лат. *perceptio* – сприймання) – невиразне і несвідоме сприйняття на відміну від ясного усвідомлення – апперцепції.

Підтекст – латентний (прихований) зміст; внутрішній зміст висловлювання, що безпосередньо не виражається словами і створюється додатковими значеннями мовних одиниць.

Плагіат (< лат. *plagiatus* – викрадений) – привласнення чужого авторства, використання у працях чужого твору без покликань на автора.

Полі... (< грец. *poly* – багато) – перша частина складних слів, що відповідає поняттям «багато», «численний».

Породження мовлення – один із головних (поряд із сприйняттям та розумінням) процесів мовленнєвої діяльності, що полягає в плануванні та реалізації мовлення у звуковій або графічній знаковій формі.

Постулат (< лат. *postulatum* – вимога) – твердження, яке при побудові наукової теорії сприймають без доказів як вихідне.

Прагматика (< грец. *pragma* – справа, дія) – у широкому розумінні – будь-яке вчення про діяльність, практику.

Прагматичний – той, що є практичним знаряддям чогось, має практичне застосування.

Практика (< грец. *praktikos* – активний, діяльний) – 1) методи, навички якої роботи, діяльності, а також сама ця робота, діяльність; 2) робота, фахові знання як основа досвіду, уміння; 3) одна з форм навчання – застосування і закріплення теоретичних знань; 4) діяльність людей, що творчо освоюють світ (перетворююча та створююча практика).

Пре... (< лат. *prae* – попереду) – префікс, що означає передування.

Преамбула (< лат. *praeambulus* – той, що передує) – вступна частина якогонебудь важливого документа (законодавчого акта, міжнародного договору, декларації тощо), де викладено обставини чи підстави його проголошення, а також вступні пояснення про предмет обговорення.

Превентивний (< лат. *praeventivus*) – запобіжний; той, що випереджає дії суперника.

Предикат (< лат. *praedicatum* – сказане) – 1) формальна категорія синтаксису; те саме, що присудок (граматичний предикат); 2) семантична категорія синтаксису; термін, який означає приписувану суб'єктові ознаку (семантичний предикат); 3) основний зміст повідомлення, його ядро, рема (комунікативний предикат); 4) частина речення, що відповідає предикату судження (логічний предикат).

Предикативність – комплексна синтаксична категорія, яка виражає відношення повідомлюваного до дійсності і формує речення як комунікативну одиницю.

Предмет – 1) будь-яке конкретне матеріальне явище, що сприймається органами чуття; річ, реалія; 2) логічне поняття, котре становить змість думки, пізнання і т. ін.; 3) те, на що спрямована пізнавальна, творча, практична діяльність; об'єкт; властивості, окремі аспекти та специфічні риси об'єкта, котрі виокремлюються науковцем для аналізу.

Про... (< лат. *prae* – попереду) – префікс, що означає: 1) той, що є прихильником, той, що діє в інтересах когось або чогось; 2) заступник, що виконує певні обов'язки.

Псевдо... (< грец. *pseudos* – обман) – перша частина складних слів, що означає «несправжній», «неправильний».

Псевдоінформування – тип комунікації, що виявляється у поданні відомої інформації як нової.

Радіо (< лат. *radiare* – випромінювати) – 1) спосіб передавання на відстань і приймання звукової інформації за допомогою електромагнітних хвиль; 2) галузь науки і техніки; 3) радіомовлення – один із засобів масової інформації – звукова передача програм тощо; 4) пристрій для приймання радіопередач.

Радіо... (< лат. *radius* – промінь) – перша частина слів, що має значення «той, що стосується радіо, пов'язаний із ним»; «той, що стосується радіо, радіоактивності, радіації».

Ре... (< лат. *re...*) – префікс, що означає: 1) зворотну або повторну дію; 2) протилежну дію або протидію.

Релевантний (< англ. *relevant* – суттєвий) – який сприяє розрізненню мовних одиниць.

Реферат (< нім. *Referat* < лат. *referre* – доповідати, повідомляти) – 1) доповідь на певну тему, яка охоплює огляд відповідних джерел; 2) стислий виклад змісту наукової праці.

Рецензент (< лат. *recensens* – той, що переглядає, досліджує) – автор рецензії.

Рецензія (< лат. *recensio* – огляд, обстеження) – стаття чи доповідь, у якій аналізується й оцінюється наукова розвідка, художній твір тощо.

Рецепція (< лат. *receptio* – прийняття) – 1) сприймання мовцем інформації, зумовлене його попереднім досвідом та мовною компетенцією; 2) запозичення і пристосування певним суспільством соціокультурних форм, що виникли в іншій країні або в іншу епоху.

Реципієнт (< лат. *recipiens (recipientis)* – той, що одержує) – людина, котра сприймає інформацію; одержувач інформації.

Сема (< грец. *sēma* – знак, ознака) – мовозн. смислова одиниця; семантичний множник.

Семантика (< франц. *sémanétique* – наука про зміст < грец. *sēmantikos* – який має значення, означає) – 1) план змісту в мові, що складається зі значень мовних одиниць різних рівнів (морфем, слів, граматичних форм слів, стійких лексичних і фразеологічних словосполучень, синтаксичних словосполучень і конструкцій, речень та ширших елементів тексту) і категорій; 2) значення мовної одиниці; 3) розділ мовознавства, що вивчає план змісту в мові, значення мовних одиниць; семасіологія; 4) у семіотиці – один з основних аспектів знака (відношення знака до позначуваного об'єкта – на відміну від синтаксиски і прагматики), і, відповідно, один з основних розділів семіотики як науки.

Семантичний (< семантика) – змістовий; той, що стосується семантики.

Семінар (< лат. *seminarium* – розсадник) – 1) особлива форма групових занять студентів з якогось предмета або певної теми; 2) групові заняття для певної спеціальної підготовки, підвищення кваліфікації.

Семіотика (< грец. *sēmeiōtikē* – учення про знаки) – наука про функціонування інформаційних знакових систем, за допомогою яких здійснюється спілкування в людському середовищі (природна мова, система мистецьких і наукових, серед них формалізованих засобів передачі думок та почуттів, система жестових, світлових, звукових, речових та інших сигналів обрядового, побутового, сакрального характеру тощо), а також у світі тварин.

Сенс (< лат. *sensus* – смисл) – суть, значення чого-небудь.

Сенсаційний – розрахований на сенсацію; той, що виходить за межі звичного.

Сенсація (< франц. *sensation* – відчуття) – 1) надзвичайно сильне враження, яке справляє певна подія, повідомлення; 2) подія, повідомлення, що справляє таке враження.

Симпозіум (< лат. *symposium* – бенкет) – нарада з певного питання.

Синтез (< грец. *synthesis* – з'єднання, складання) – 1) метод наукового дослідження будь-якого предмета, явища, який полягає в пізнанні його як єдиного цілого, у єдності та взаємозв'язку його частин і у пов'язаний у процесі наукового пізнання з *аналізом*; 2) перен. об'єднання, узагальнення, поєднання.

Синтетичний – 1) той, що ґрунтується на синтезі 1; 2) перен. узагальнений, той, що поєднує різноманітні елементи.

Синхронізм (< грец. *synchronismos* – одночасний) – точний збіг у часі двох чи кількох явищ або процесів.

Синхронія (< грец. *synchronos* – одночасний) – 1) стан і вивчення мови (будь-якої іншої системи знаків) з погляду співвідношень її складових частин, що існують в один період. Протиставляється *діахронії*; 2) те саме, що й *синхронізм*.

Синхронний (< грец. *synchronos* – одночасний) – одночасний, той, що збігається в часі.

Система (< грец. *systema* – утворення) – 1) значна кількість закономірно пов'язаних елементів (предметів, явищ, поглядів, принципів тощо), що становлять певне цілісне утворення, єдність; 2) порядок, зумовлений планомірним, правильним розташуванням частин у встановленому зв'язку, суворій послідовності; 3) форма, спосіб організації чого-небудь; 4) те, що стало звичним, регулярним; 5) технічний пристрій, конструкція.

Систематизувати (< франц. *systematiser* < грец. *systema* – система) – розподіляти у визначеному порядку і зв'язку частини чого-небудь; діяти у певній послідовності.

Систематичний (< грец. *systematikos* – упорядкований) – 1) побудований за певним планом; той, що утворює будь-яку систему; 2) суворо послідовний, чіткий; 3) той, що постійно повторюється, регулярний.

Системний – той, що стосується системи 1, 2, 5.

Смисл – уявлення про щось, поняття, розуміння чого-небудь; 2) внутрішній зміст, суть чого-небудь; 3) мета, завдання, призначення чого-небудь.

Спілкування – взаємодія суб'єктів, під час якої відбувається обмін інформацією, досвідом, вміннями, навичками, результатами діяльності тощо.

Стереотип – незмінний загальноприйнятий взірець, якого дотримуються; шаблон, трафарет.

Суб... (< лат. *sub* – під) – перфікс, що означає розміщення під чимось чи біля чогось, підпорядкованість.

Суб'єкт (< лат. *subjectum* – підкладене) – 1) людина, що пізнає зовнішній світ (об'єкт) і впливає на нього у своїй практичній діяльності; 2) людина як носій певних властивостей; особистість.

Суб'єктивізм (< франц. *subjectivisme* < лат. *subjectivus* – підметовий) – 1) світогляд, що заперечує об'єктивні закони розвитку і обстоює головну роль суб'єкта в процесі пізнання; 2) ставлення до чогось залежно від особистих симпатій, настрою чи схильності; суб'єктивність.

Суб'єктивний (< франц. *subjectif* < лат. *subjectus*) – 1) властивий тільки певній особі, суб'єкту, особистий; 2) однобічний, упереджений.

Суб'єктивність – 1) індивідуальна особливість у поглядах; 2) оригінальність; 3) відсутність об'єктивності; суб'єктивізм.

Супер... (< лат. *super...*) – префікс, що означає: 1) головний; 2) високий ступінь ознаки, якості або підвищеної, посиленої дії; 3) розташований зверху, над чим-небудь.

Теза (< грец. *thesis* – положення, твердження) – 1) у логіці – положення, істинність якого треба довести; 2) коротко сформульовані основні положення доповіді, лекції, повідомлення тощо.

Тезаурус (< грец. *thēsauros* – скарб) – 1) тип словника, що подає лексичний склад мови в повному обсязі; 2) в інформатиці – повний систематизований набір даних у будь-якій сфері знання, який дозволяє людині або обчислювальній машині орієнтуватися в ній.

Текст (< лат. *textum* – тканина, зв'язок, поєднання) – писемний або усний мовленнєвий масив, що становить лінійну послідовність висловлень, об'єднаних у ближчій перспективі смисловими і формально-граматичними зв'язками, а в загальнокомпозиційному, дискантному плані – спільною тематичною і сюжетною заданістю.

Теле... (< грец. *tēle* – далеко) – перша частина складних слів, що означає «здійснювати на відстані», «той, що діє на далеку відстань»; «телевізійний».

Тема (< грец. *thema* – основа, положення) – предмет судження, зображення, дослідження, обговорення.

Теоретичний – властивий теорії; добутий шляхом логічних операцій, математичних розрахунків.

Теорія (< грец. *theōria* – розгляд, дослідження) – 1) система узагальненого знання, пояснення тих чи інших явищ дійсності; 2) сукупність узагальнених положень, які утворюють якусь науку або її галузь, а також сукупність правил якогось виду мистецтва, майстерності тощо; 3) система поглядів із будь-якого питання.

Тип (< грец. *typos* – відбиток, зразок, форма) – зразок, модель для групи предметів; категорія, що об'єднує споріднені явища.

Типовий – 1) властивий типові; 2) той, що є зразком, взірцем для низки явищ, випадків або відповідає певному зразку.

Типологічний – термін для позначення певного типу яких-небудь предметів або явищ; який стосується типології, ґрунтується на встановленні спільності ознак певних явищ, предметів.

Типологія (< *тип* і *...логія*) – класифікація предметів або явищ за спільними ознаками.

Тираж (< франц. *tirage* < *tirer* – тягти) – загальна кількість примірників друкованого видання; наклад.

Титр (< франц. *titre* – титул, заголовок < лат. *titulus* – надпис) – пояснювальний напис на кадрі.

Транс... (< лат. *trans...* – через, крізь) – перша частина складних слів, що означає «крізь», «за», «через», «пере», «по той бік».

Узуальний (< лат. *usus* – звичай, правило) – загальноприйнятий; той, що відповідає вживанню мовних одиниць на певному етапі розвитку мови.

Ультра... (< лат. *ultra* – за, понад, за межами) – префікс, що означає «за межами», «крайній».

Уні... (< лат. *unus* – один) – перша частина складних слів, що означає «єдино», «одно».

Універсалії (< лат. *universalis* – загальний) – 1) загальні поняття; 2) мовозн. явища і властивості, характерні для всіх або більшості мов світу.

Факт (< лат. *factum* – зроблене) – 1) дійсна, невигадана подія, явище; 2) реальність, дійсність; те, що об'єктивно існує.

Фактичний – дійсний, той, що справді існує, наявний.

Фактор (< лат. *factor* – той, що робить < *facio* – роблю) – чинник; умова, рушійна сила, причина якого-небудь явища, процесу.

Філософія мови – сфера гуманітарних досліджень, скерованих на вивчення сутності й природи живої людської мови, її взаємозв'язків з буттям (реальністю, дійсністю, світом), свідомістю, мисленням, а також сфера власне теоретико-методологічного знання, що охоплює й інтерпретує ці взаємозв'язки.

Шум комунікативний / бар'єри комунікації – різноманітні форми порушень, деформації повідомлень, що утруднюють процес передавання або сприйняття інформації.

Список використаних джерел

1. Антоненко-Давидович Б. Д. Як ми говоримо. К.: ВД «КМ Академія», 1994. 254 с.
2. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики: підручник. К.: ВЦ «Академія», 2004. 344 с. (Серія «Альма-матер»)
3. Бацевич Ф. С., Богданович Г. Ю. Українсько-російський словник термінів міжкультурної комунікації. Саки: ПП «Підприємство «Фенікс», 2011. 284 с.
4. Биби́к С. П., Сюта Г. М. Словник іншомовних слів: тлумачення, словотворення та слововживання / за ред. С. Я. Єрмоленко. Х: Фоліо, 2006. 623 с. (Бібліотека державної мови).
5. Білецький А. О. Про мову і мовознавство: навч. посібник [для студентів філологічних спеціальностей вищих навчальних закладів]. К.: «Арт Ек», 1997. 224 с.
6. Білуха М. Г. Основи наукових досліджень: підруч. [для студ. екон. спец. вузів]. К.: Вища шк., 1997. 271 с.
7. Богдан С. К. Мовний етикет українців: традиції і сучасність. К., 1998.
8. Ботвина Н. В. Офіційно-діловий та науковий стилі української мови: навч. посіб. К.: Арттек, 1998. 190 с.
9. Ганич Д. І. Олійник І. С. Словник лінгвістичних термінів. К.: Вища школа, 1985. 360 с.
10. Гриценко Т. Б. Українська мова та культура мовлення: навч. посіб. К.: Центр навчальної літератури, 2003. 536 с.
11. Жайворонок В. В. Велика чи мала літера? Словник-довідник. К.: Наукова думка, 2004. 202 с. (Словники України).
12. Здобувачу наукового ступеня: метод. рекомендації / упоряд. С. В. Сьомін. К.: МАУП, 2002. 184 с.
13. Зелінська Н. В. Наукове видання в Україні: історія та сучасний стан. Львів: Світ, 2002. 268 с.

14. Капелюшний А. О. Стилїстика й редагування: практичний словник-довідник журналіста. Львів: ПАІС, 2002. 576 с.
15. Коваль А. П. Науковий стиль сучасної української літературної мови. Структура наукового тексту. К., 1970. 360 с. (Альма-матер).
16. Коваль А. П. Практична стилїстика сучасної української мови. К.: Вища школа, 1987. 352 с.
17. Кочан І. М. Лінгвістичний аналіз тексту: навч. посіб. К.: Знання, 2008. 423 с.
18. Крушельницька О. В. Методологія та організація наукових досліджень: навч. посіб. К.: Кондор, 2009. 206 с.
19. Кушнарєнко Н. М. Наукова обробка документів: підручник. К.: Вікар, 2003. 328 с. (Вища освіта ХХІ ст.).
20. Мацько Л. І., Кравець Л. В. Культура української фахової мови: навч. посіб. К.: ВЦ «Академія», 2007. 360 с.
21. Михайлин І. Л. Журналістська освіта і наука: підручник. Суми: Університетська книга, 2009. 336 с.
22. Михайлин І. Л. Науково-дослідна робота студента з журналістики: методичні матеріали для студентів із спеціальності «журналістика». Харків: ХНУ, 2001. 90 с.
23. Мороз І. В. Структура дипломних, кваліфікаційних робіт та вимоги до їх написання, оформлення і захисту. К., 1997. 56 с.
24. Огієнко І. Наука про рідномовні обов'язки: Рідномовний катехизис для вчителів, робітників пера, духовенство, адвокатів, учнів і широкого громадянства / Проф., д-р Іван Огієнко; [факс. вид.]. К.: АТ «Обереги», 1994. 72 с. (Б-ка АТ «Обереги»).
25. Одарченко П. Про культуру української мови: зб. статей. К.: Смолоскип, 1997. 320 с.
26. Онуфрієнко Г. С. Науковий стиль української мови: навч. посіб. К.: Центр навчальної літератури. 2006. 312 с.
27. П'ятницька-Позднякова І. С. Основи наукових досліджень у вищій школі: навч. посіб. К., 2003. 116 с.

28. Українське термінознавство / Т. І. Панько, І. М. Кочан, Г. П. Мацюк. Львів, 1994.
29. Пентилюк М. І. Культура мови і стилістика. К.: Вежа, 1994. 240 с.
30. Пилинський М. М. Мовна норма і стиль. К.: Наукова думка, 1976. 286 с.
31. Півторак Г. П. Українці: звідки ми і наша мова. К.: Наукова думка, 1993. 200 с.
32. Пономарів О. Д. Стилістика сучасної української мови: навч. посіб. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2000. 248 с.
33. Пономарів О. Культура слова: Мовностилістичні поради: навч. посіб. К.: Либідь, 2008. 240 с.
34. Радевич-Винницький Я. Етикет і культура спілкування: навч. посіб. К.: Знання, 2006. 291 с. (Вища освіта ХХІ століття).
35. Радевич-Винницький Я. Україна: від мови до нації. Дрогобич ВФ «Відродження», 1997. 360 с.
36. Різун В. В., Скотникова Т. В. Методи наукових досліджень у журналістикознавстві: навч. посіб. К.: Преса України, 2008. 144 с.
37. Семенов О. М. Культура наукової української мови: навч. посіб. К.: ВЦ «Академія», 2010. 216 с. (Серія «Альма-матер»)
38. Словник іншомовних слів / за ред. акад. АН УРСР О. С. Мельничука [вид. 2-ге, випр. і доп.]. К.: Головна редакція Української Радянської Енциклопедії, 1985. 968 с.
39. Словник іншомовних слів / уклад. Л. О. Пустовіт, О. І. Скопненко, Г. М. Сюта, Т. В. Цимбалюк. К.: Довіра, 2000. 1018 с.
40. Словник мас-медіа: Терміни, постаті, мас-медіа / за заг. ред. Ю. М. Бідзілі. Ужгород: ВАТ «Видавництво «Закарпаття», 2007. 224 с.
41. Словник скорочень в українській мові / уклад. Н. Д. Гула та ін.; ред.-упоряд. В. В. Жайворонок, М. М. Феценко; за ред. Л. С. Паламарчука. К.: Вища шк., 1988. 512 с.
42. Словник української мови: в 11 т. / І. К. Білодід та ін. К.: Наукова думка, 1970 – 1980.

43. Сучасна українська мова: довідник / Л. Ю. Шевченко, В. В. Різун, Ю. В. Лисенко; за ред. О. Д. Пономарева. К.: Либідь, 1993. 336 с.
44. Українська мова: Енциклопедія / редкол. Русанівський В. М., Тараненко О. О. (співголови), Зяблюк М. П. та ін. К.: Укр. енцикл., 2000. 752 с.
45. Український правопис / НАН України, Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні; Ін-т української мови. К., 2019.
46. Універсальний довідник-практикум з ділових паперів / С. П. Бибик, І. Л. Михно, Л. О. Пустовіт, Г. М. Сюта. К.: Довіра, 1999. 507 с.
47. Філософія: навч. посібник / Л. В. Губерський, І. Ф. Надольний, В. П. Андрущенко та ін.; за ред. І. Ф. Надольного. К.: Вікар, 2006. 534 с.
48. Шейко В. М., Кушнарєнко Н. М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності: підручник. К.: Знання, 2004. 307 с.

ДОДАТКИ

Додаток 1. Словник-мінімум загальноприйнятих скорочень

(стандартизованих і нестандартизованих, зафіксованих у друкованих джерелах)

а. с. – авторське свідоцтво	акад. – академія
а/п. – аеропорт	академ... – академічний
а/с – абонентська скринька	АКБ – акціонерно-кредитний банк
а/с – адміністративна служба	АКД – автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата наук
АБ – акціонерний банк	акт. – активний (стан; грам.)
абет. – абетка	акц. – акціонерний
абс. – абсолютний	алб. (албан.) – албанський; албанська мова
АВЗ – апаратна відеозапису	алж. – алжирський
а-во – агентство	алт. – алтайський
австр. – австрійський	алф. – алфавіт, алфавітний
австрал. – австралійський	альб. – альбом
авт. – автор; авторський	альм. – альманах
авт. арк. – авторський аркуш	амер. – американський
автобіогр. – автобіографія	аналіт. – аналітичний
автореф. – автореферат	анат. – анатомія; анатомічний
агр. – агрономічний	англ. – англійський; англійська мова
аграр. – аграрний	анон. – анонімний
адапт. – адаптація	анот. – анотація
адм. – адміністративний	антол. – антологія
адм. ц. – адміністративний центр	антр. – антропологія;
адмін. – адміністрація	антропологічний
АЕС – атомна електростанція	АПК – агропромисловий комплекс
аз. – азійський	
азерб. – азербайджанський;	
азербайджанська мова	
АЗС – автозаправна станція	

АПП – алфавітно-предметний показчик	б. д. – без даних
араб. – арабський; арабська мова	б. м. – без місяця
арк. – аркуш	б. р. – без року
арт. – артист	б. т. – без тиражу
арх. – архаїзм; архаїчний; архів	б/в – що був у вжитку
архіт. – архітектура; архітектурний; архітектор	баг. ін. – багато інших
АСБ – апаратно-студійний блок	балт. – балтійський
асист. – асистент	баск. – баскський; баскська мова
АСК – апаратно-студійний комплекс	башк. – башкирський
асоц. – асоціація	ББК – бібліотечно-бібліографічна класифікація
астр. – астрономія; астрономічний	безос. – безособове дієслово; вислів
астрал. – австралійський	бенг. – бенгальський
АСУ – автоматизована система управління	бер. – березень
АТ – акціонерне товариство	біблійн. – біблійний
АТВТ – акціонерне товариство відкритого типу	бібліогр. – бібліографія; бібліографічний
АТЗТ – акціонерне товариство закритого типу	біл. (бр.) – білоруський; білоруська мова
атл. – атлас	біогр. – біографія; біографічний
АТП – автотранспортне підприємство	біол. – біологія; біологічний
АТС – автоматична телефонна станція	біохім. – біохімія; біохімічний
афг. – афганський	б-ка – бібліотека
афр. – африканський	бл. – близько
б. – будинок	БМУ – будівельно-монтажне управління
б. в. – без видавництва	болг. – болгарський; болгарська мова
	бот. – ботаніка; ботанічний
	браз. – бразильський
	брит. – британський

брош. – брошура	викон. – виконання
буд. – будівельний	виконком – виконавчий комітет
буд-во – будівництво	використ. – використання
букв. – буквально	виникн. – виникнення
бульв. (б-р) – бульвар	вип. – випуск
бух. – бухгалтерія; бухгалтерський	вип. дан. – випускні дані
бюдж. – бюджет; бюджетний	випр. – виправлений; виправлення
бюл. – бюлетень	вир-во – виробництво
	вироб. – виробничий
в т. ч. – в тому числі	вис. – висота; височина
в. – випуск (видання)	вист. – виставка
в. – відмінок	вих. – вихідний
в. – вік	вих. дан. – вихідні дані (в бібліографії)
в. о. – виконувач обов'язків	виш – вища школа
в. п. – вельмишановний пане	вищ. – вищий
в. р. м. – вище рівня моря	вищ. ст. – вищий ступінь (грам.)
ВАТ – відкрите акціонерне товариство	від. – відділ
ВВП – внутрішній валовий продукт	відб. – відбиток
вдоскон. (удоскон.) – вдосконалення	відкр. – відкриття
вел. – великий; величина	відм. – відміна, відмінок (грам.)
вер. (верес.) – вересень	від-ня – відділення
вет. – ветеринарія; ветеринарний	відом. – відомості
в'єт. – в'єтнамський; в'єтнамська мова	відп. – відповідальний
вивч. – вивчення	відред. – відредаговано
виг. – вигук (грам.)	відродж. – відродження
вид. – видавець; виданий; видання	військ. – військовий
вид-во – видавництво	ВІЛ – вірус імунодефіциту людини
викл. – викладач	вірм. – вірменський; вірменська мова
	віршов. – віршований
	вісн. – вісник

вітчизн. – вітчизняний	геогр. – географія; географічний
ВКВ – вільно конвертована валюта	геогр. – географія; географічний
вкз. – вокзал	геогр. довг. – географічна довгота
вкл. – вкладка; вклейка	геогр. шир. – географічна широта
вкл. – включно	геодез. – геодезія; геодезичний
вкл. арк. – вкладений аркуш	геол. – геологія; геологічний
влас. – власний	геом. – геометрія; геометричний
власкор – власний кореспондент	гір. – гірський
ВНЗ – вищий навчальний заклад	гл. – глава; глибина
внутр. – внутрішній	глобал. – глобальний
ВО – виробниче об'єднання	год. – година
вод. – водний	гол. (голов.) – головний
ВПК – військово-промисловий	гол. чин. – головним чином
комплекс	голл. (голланд.) – голландський;
впровадж. – впровадження	голландська мова
всеукр. – всеукраїнський	госп. – господарський
вст. – вступ	госп-во – господарство
вт. – вівторок	гр. (грец.) – грецький; грецька мова
вул. – вулиця	гр. (гр-н; гр-ка) – громадянин;
вх. – вхідний	громадянка
вчен. (учен.) – вчений (учений)	грам. – граматики; граматичний
г – грам	грн – гривня
га – гектар	гр-ни – громадяни
газ. – газета	громад. – громадський
г-во – господарство	груд. – грудень
ген. – генерал	груз. – грузинський; грузинська мова
ген. – генеральний	ГУ – головне управління
генет. – генетичний	гуманіст. – гуманітарний
генсек – генеральний секретар	д. (док.; д-р) – доктор

д. ч. (д. чл.) – дійсний член	дм – дециметр
ДАІ – державна автоінспекція	дм – дюйм
дан. – данський; данська мова	ДМШ – дитяча музична школа
дат. – датський; датська мова	дніпропетр. – дніпропетровський
д-ва – держава	до н. е. – до нашої ери
ДВК – дільнична виборча комісія	довід. – довідник
ДД – докторська дисертація	дод. – додаток; додаток (<i>грам.</i>)
ДЕК – державна екзаменаційна комісія	док. – документ; доконаний вид (<i>грам.</i>)
дек. – декада	докум. – документальний
декор. – декоративний	донец. – донецький
демокр. – демократія	доопрац. – доопрацьований
деп. – депутат	доп. – доповідь
депон. – депонований	допов. – доповнення; доповнений
держадмін. – державна адміністрація	допом. – допоміжний
держдеп – державний департамент	дор. – дорожній
деф. – дефектний	доруч. – доручення
див. – дивися	дослід. – дослідний
дип. – дипломатичний	дослідж. – дослідження
дир. (д-р) – директор	доц. – доцент
дис. – дисертація	драм. – драматичний
дит. – дитячий	друк. – друкарня; друкарство
диф. – диференціальний	д-т – департамент
діагр. – діаграма	дубл. – дублікат
діал. – діалектний	духов. – духовний
дієв. – дієвідміна (<i>грам.</i>)	ДФН – денна форма навчання
дієприкм. – дієприкметник (<i>грам.</i>)	ДЮСШ – дитячо-юнацька спортивна школа
дієприсл. – дієприслівник (<i>грам.</i>)	
дієсл. – дієслово (<i>грам.</i>)	екол. – екологія; екологічний
діяльн. – діяльність	екон. – економіка; економічний

експерим. – експериментальний	з/в – заочне відділення
електр. – електричний; електроніка; електротехніка	зав. – завідувач
енерг. – енергетичний	заг. – загальний
енцикл. – енциклопедія	задов. – задовільно (<i>оцінка</i>)
ескім. – ескімоський	зазн. – зазначений
есп. – есперанто	займ. – займенник (<i>грам.</i>)
ест. – естонський	зам. – замісник; замість
євр. – єврейський	засл. – заслужений
європ. – європейський	засн. – заснований
ж. – жіночий; жіночий рід (<i>грам.</i>)	заст. – застарілий; застаріле слово
жарт. – жартівливий	заст. – заступник
ЖЕК – житлово-експлуатаційна контора	зах. – захід; західний
ЖЕУ – житлово-експлуатаційне управління	зб. – збірник
ЖЖ – живий журнал	збільш. – збільшений
жін. – жінка	збірн. – збірний
ЖКГ – житлово-комунальне господарство	зв. – зворот
жовт. – жовтень	зібр. – зібрання
журн. – журнал	зм. – зміст
З. (зн., знах.) – знахідний відмінок (<i>грам.</i>)	зменш. – зменшений
з. а. – заслужений артист	ЗМІ – засоби масової інформації
з. д. м. – заслужений діяч мистецтв	ЗМК – засоби масової комунікації
з. д. н. – заслужений діяч науки	знач. – значення
	зоол. – зоологія; зоологічний
	ЗОШ – загальноосвітня школа
	ЗФН – заочна форма навчання
	зх. – західний
	і т. д. – і так далі
	і т. ін. – і таке інше

і.-є. – індоєвропейський;	іст. – історичний
індоєвропейська мова	італ. – італійський; італійська мова
ІА – інформаційне агентство	ІФ – інвестиційний фонд
ім. – імені; іменник (<i>грам.</i>)	
ін. – інші, інше	к. – колишній; копійка
інд. – індекс; індійський	к. (каб.) – кабінет
інж. – інженер; інженерний	к. (карт.) – карта
інозем. – іноземний	казах. – казахський; казахська мова
інст. – інспектор	кан. – канал
інстр. – інструкція	канд. – кандидат
інструм. – інструмент	кап. – капітан
ін-т – інститут	карпат. – карпатський
інтегр. – інтеграція	картка – карт.
інтенс. – інтенсивний	кат. – каталог
інтерн. – інтернаціональний	каф. – кафедра
інф. – інфінітив (<i>грам.</i>)	КБ – конструкторське бюро
інф-ка – інформатика	кв. – квадрат; квадратний; квартал
інфл. – інфляція	квіт. – квітень
інформ. – інформаційний	кг – кегль
ІОЦ – інформаційно-обчислювальний центр	кер. – керівник; керування
ІПС – інформаційно-пошукова система	кирг. – киргизський; киргизька мова
ІРА – інформаційно-рекламне агентство	кит. – китайський; китайська мова
іран. – іранський; іранські мови	кіберн. – кібернетичний
ірл. – ірландський; ірландська мова	кін. (кц.) – кінець
ірон. – іронічний	кінематогр. – кінематографія
ісл. – ісландський; ісландська мова	кіровогр. – кіровоградський
ісп. – іспанський; іспанська мова	КК України – Кримінальний кодекс України
	кл. – клас
	Кл. (кл.) – кличний (відмінок; <i>грам.</i>)

класиф. – класифікація	корп. – корпус
класич. – класичний	корпор. – корпорація
км – кілометр	косм. – космічний
кн. – книга	КП – командний пункт
кн-во – книговидавництво	КПК України – Кримінально-процесуальний кодекс України
К ^о (Ко) – компанія	КПП – контрольно-пропускний пункт
коеф. – коефіцієнт	кр. – край
кол. – колективний; колонка	кресл. – креслення
кол. (колиш.) – колишній	крим. – кримський
кол. авт. – колективний автор	кримін. – кримінальний
колоніал. – колоніальний	кримськотатар. –
ком. – комісія	кримськотатарський;
ком. (ком-т) – комітет	кримськотатарська мова
комент. – коментар	критич. – критичний
комерц. – комерція	ксерокоп. – ксерокопія
коміс. – комісія	к-сть – кількість
коміч. – комічний	к-т – комплект
комп. – композитор	культ. – культурний
компенс. – компенсація	кф – кінофільм
композ. – композиція	
комп'ют. – комп'ютер	л. – лист
комп'ют. наб. – комп'ютерний набір	лаб. – лабораторія; лабораторний
конгр. – конгрес	лат. (латин.) – латинський; латинська мова
конф. – конференція	лат.-амер – латиноамериканський
концеп. – концепція	латис. – латиський; латиська мова
кооп. – кооперація	лекс. – лексичний
коп. – копія; копіяка	лип. – липень
кор. – корейський; корейська мова;	лист. (листоп.) – листопад
кореспондент; кореспондентський;	
короткометражний (фільм)	

лит. – литовський; литовська мова

лів. – лівий

лік. – лікар; лікарня; лікувальний

лінгв. – лінгвістичний

лірич. – ліричний

літ. – літературний

л-ра – література

л-т – лейтенант

луган. – луганський

луц. – луцький

львів. – львівський

лют. – лютий

м – метр; мілі...

м. – місто; мова; море

М. (м.) – місцевий відмінок (*грам.*)

м. (м-р) – майор

м. п. – місце печатки

м. р. – минулого року

мак. (макед.) – македонський;

македонська мова

макс. – максимальний

мал. – малюнок

мат. (матем.) – математика;

математичний

матер. – матеріальний

м-б – масштаб

м-во – міністерство

м-во (мін-во) – міністерство

м-д (млрд.) – мільярд

мед. – медицина; медичний

мекс. – мексиканський

менедж. – менеджмент

метеор. – метеорологія;

метеорологічний

метод. – методичний

мех. – механіка; механічний

МЖК – молодіжний житловий комплекс

миколаїв. – миколаївський

мин. – минулий (*час; грам.*)

мистец. – мистецтво

мистецтвознав. – мистецтвознавство

міжвід. – міжвідомчий

міжнар. – міжнародний

мікробіол. – мікробіологія;

мікробіологічний

мін. – мінімальний; міністр

міс. (м-ць) – місяць

місц. – місцевий (*відмінок; грам.*)

міськ. – міський

міськдержадмін. – міська державна адміністрація

міськрада – міська рада

млн – мільйон

млрд – мільярд

мм – міліметр

мм. – міста

мн. (множ.) – множина (*число; грам.*)

МОВОЗНАВ. –	МОВОЗНАВСТВО;	нар. – народився; народний
МОВОЗНАВЧИЙ		нардеп – народний депутат
МОЛ. – МОЛОДШИЙ		народж. – народження
МОЛД. – МОЛДАВСЬКИЙ; МОЛДАВСЬКА		народознав. – народознавство
МОВА		нас. – населення
МОНГ. – МОНГОЛЬСЬКИЙ; МОНГОЛЬСЬКА		наст. – наступний
МОВА		наук. – науковий
МОНОГР. – МОНОГРАФІЯ		нац. – національний
МОРАЛ. – МОРАЛЬНИЙ		нд. – неділя
МП – МАЛЕ ПІДПРИЄМСТВО		НДІ – науково-дослідний інститут
М-Р – МІНІСТР		НДР – науково-дослідна робота
МУЗ. – МУЗИКА; МУЗИЧНИЙ		НДРС – науково-дослідна робота студентів
МУС. – МУСУЛЬМАНСЬКИЙ		невідм. – невідмінюване (слово; <i>грам.</i>)
М-ЦЬ – МІСЯЦЬ		недок. – недоконаний (вид дієслова; <i>грам.</i>)
Н. (н.) – називний відмінок (<i>грам.</i>)		недост. – недостатній
н. а. – народний артист		незм. – незмінний
н. е. – наша ера		неозн. – неозначена (форма; <i>грам.</i>);
н. р. м. – нижче рівня моря		неозначений (займенник; <i>грам.</i>)
н. ст. – новий стиль		неперех. – неперехідне (дієслово; <i>грам.</i>)
н.-д. – науково-дослідний		нім. – німецький; німецька мова
н.-т. – науково-технічний		норв. – норвезький; норвезька мова
н/ж – напівжирний шрифт		нормат. – нормативний
н/з – на звороті		НТІ – науково-технічна інформація
навч. – навчальний		о. – озеро
надзв. – надзвичайний		о. (о-в) – острів
найб. – найбільший		О. (ор.) – орудний (відмінок; <i>грам.</i>)
найм. – найменший		обкл. – обкладинка
нак. – наказовий (спосіб; <i>грам.</i>)		
напр. – наприклад		

обл. – область; обласний	осв. – освітній
обл.-вид. арк. – обліково-видавничий	осет. – осетинський
аркуш	осн. – основний
обладн. – обладнання	офіц. – офіційний
облдержадмін. – обласна державна	оформ. – оформлення
адміністрація	офс. – офсетний
облрада – обласна рада	ОЦ – обчислювальний центр
об-ня – об'єднання	оц. – оцінка
образотв. – образотворчий	ОЧ – октанове число
обчисл. – обчислювальний	
оголош. – оголошення	п. – пан (пані); параграф; пункт
од. – одиниця	п. а. – поштова адреса
од. (одн.) – одна (грам.)	п. н. с. – провідний науковий
одес. – одеський	співробітник
оз. – озеро	п/п – по порядку
ок. – океан	п/полк. – підполковник
окр. – окремий	пап. а. – паперовий аркуш
окр. арк. – окремий аркуш	парлам. – парламентський
оповід. – оповідання	пас. – пасивне дієслово; пасивний
опрац. – опрацював	стан (грам.)
опрацюв. – опрацювання	п-в – півострів
оптич. – оптичний	п-во – підприємство
опубл. – опублікував	пед. – педагогіка; педагогічний
опублік. – опублікований;	пер. – переклав; переклад;
Ор. (ор., оруд.) – орудний (відмінок;	перекладач; період
грам.)	перевид. – перевидання
орг. – організація; організаційний;	перегл. – переглянутий
органічний	передм. – передмова
ориг. – оригінал	перен. – переносне (значення; грам.)
ос. – особа	переробл. – перероблено

перс. – перський; перська мова
персон. – персональний
персп. – перспективний
письм. – письменник
п-ів - півострів
півд. – південний
півн. – північний
під керівн. – під керівництвом
підвищ. – підвищення
підгот. – підготував
підготов. – підготовка
підзаг. – підзаголовок
підп. до друку – підписано до друку
підруч. – підручник
ПКБ – проектно-конструкторське
бюро
пл. – план; площа
планув. – планування
пн. – понеділок
повідомл. – повідомлення
под. – подібний
поетич. – поетичний
покажч. – покажчик
показн. – показник
пол. – половина
полем. – полемічний
полігр. – поліграфія; поліграфічний
політ. – політика; політичний
політол. – політологія
полк. – полковник
полтав. – полтавський
польськ. – польський; польська мова
пом. – помічник
попул. – популярний
пор. – порівняйте
портр. – портрет
португ. – португальський;
португальська мова
посіб. – посібник
пост. – постанова
поч. – початок
почат. – початковий
поясн. – пояснення
пп. – пани (пані, панове); параграфи;
пункти
ППО – протиповітряна оборона
пр. – правий; праці (видання);
примірник; примітка; проспект;
проїзд
правл. – правління
правознав. – правознавство
практ. – практичний
предм. – предметний
приватиз. – приватизація
прийм. – прийменник (грам.)
прик. – приказка
прикл. – приклад
приклад. – прикладний
прикм. – прикметник (грам.)
прим. – примірник

прим. – примітка	р. ц. – районний центр
природн. – природничий	р/р – розрахунковий рахунок
прис. – присудок (<i>грам.</i>)	радіост. – радіостанція
присвяч. – присвячено; присвячується	райдержадмін. – районна державна адміністрація
присл. – прислівник (<i>грам.</i>); прислів'я	район. – районний
пробл. – проблема	райрада – районна рада
пров. – провулок	РВВ – редакційно-видавничий відділ
прогр. – програма	ред. – редактор; редакція; редакційний
продовж. – продовження	редкол. – редакційна колегія (редколегія)
проектув. – проектування	реж. – режисер
пром. – промисловий	рез. – резюме
пром-ть – промисловість	рек. – рекомендація
пропоз. – пропозиція	рекл. – реклама; рекламний
просп. – проспект	реком. – рекомендаційний; рекомендований
прот. – протокол	реліг. – релігія; релігійний
проф. – професійний; професор	репр. – репринт
проф.-викл. – професорсько-викладацький	репрод. – репродукція
проц. – процент	ретросп. – ретроспективний
псевд. – псевдонім	реф. – реферат; референт
психол. – психологія; психологічний	рец. – рецензія
псл. – праслов'янський;	РЖ – реферативний журнал
праслов'янська мова	рис. – рисунок
пт. – п'ятниця	рівнен. – рівненський
публ. – публікація	РМ – радіотрансляційна мережа
публіц. – публіцистика	р-н – район
публіч. – публічний	роб. – робота
р. – рід; рік; річка	
Р. (р.) – родовий (відмінок; <i>грам.</i>)	

розв. – розвиток	селищрада – селищна рада
розв'яз. - розв'язування	селян. – селянський
розд. – розділ	семінар. – семінарський
розм. – розмовний	сенсац. – сенсаційний
розповсюдж. – розповсюдження	сер. – середина; серія
розроб. – розробив	сер.-віч. – середньовічний
розробл. – розроблено	серб. – сербський; сербська мова
розшир. – розширений	серп. – серпень
рос. – російський; російська мова	СЕС – санітарно-епідеміологічна
рр. – роки	служба
РС (р/с) – радіостанція	сес. – сесія
рубр. – рубрика	симп. – симпозіум
РУВС – районне управління	симф. – симфонічний
внутрішніх справ	синт. – синтетичний
рукоп. – рукопис; рукописний	сир. – сирійський; сирійська мова
рум. – румунський; румунська мова	сист. – система; систематичний
руч. – ручний	сільрада – сільська рада
	січ. – січень
с – секунда	сканд. – скандинавський
с. – село; середній (рід; грам.)	склад. – складання
с. (стор.) – сторінка	скор. – скорочений; скорочено;
с. (сх.) – схід, східний	скорочення
с.-г. – сільськогосподарський	сл. – слабко; слабо; слово
сан. – санітарний	слов. – словник
санскр. – санскрит	словац. – словацький; словацька мова
сатир. – сатиричний	словен. – словенський; словенська
сб. – субота	мова
св. – святий	слов'ян. – слов'янський; слов'янські
секр. – секретар; секретно	мови
сел. – селище	служб. – службовий

сmt – селище міського типу	сх. – схема
СНІД – синдром набутого імунodefіциту	сцен. – сценарій
соц. – соціальний	с-ще – селище
соціол. – соціологія; соціологічний	т – тонна
СП – спільне підприємство	т. – том
сп. – спосіб (<i>грам.</i>)	т. (тир.) – тираж
спец. – спеціальний; спеціальний	т. (тис.) – тисяча
термін (<i>у словниках</i>); спеціальність	т. в. о. – тимчасовий виконувач обов'язків
співавт. – співавтор	т. зв. – так званий
співавт. – співавтор; співавторство	т. ч. – таким чином; тим часом
співроб. – співробітник	та ін. – та інше (інші)
спол. – сполучник (<i>грам.</i>)	табл. – таблиця
спорудж. – спорудження	тадж. – таджицький; таджицька мова
ср. (сер.) – середа	таміл. – тамільський
ст. – станція; старий; стародавній; століття; ступінь	татар. – татарський; татарська мова
ст. ст. – статті; старий стиль	ТБ – телебачення
ст.-гр. (грец.) – старогрецький	тв. – твір
ст.-євр. – старосєврейський	т-во – товариство
старш. – старший	творч. – творчий
стат. – статистичний	ТД – торговий дім
стер. – стереотипний	тез. – тези
студ. – студент	телегр. – телеграфний
студент. – студентський	теорет. – теоретичний
ступ. – ступінь	теп. – теперішній (<i>час; грам.</i>)
сум. – сумський	терит. – територіальний
сусп-во – суспільство	терміч. – термічний
суспіл. – суспільний	терноп. – тернопільський
сучас. – сучасний	тех. – техніка

техн. – технічний	тюрк. – тюркський; тюркські мови
технол. – технологічний	
тиж. – тижневий	у т. ч. – у тому числі
тижд. – тиждень	угор. – угорський; угорська мова
тип. – типографія; типографський	УДК – універсальна десяткова класифікація
тис. – тисяча	узб. – узбецький; узбецька мова
тит. арк. – титульний аркуш	уклад. – укладач; укладено
тит. л. – титульний лист	укр. – українець; український; українська мова
ТО – творче об'єднання	українознав. – українознавство
ТОВ – товариство з обмеженою відповідальністю	ум. – умовний
торг. – торговельний	ум. друк. арк. – умовний друкований аркуш
т-р – театр	ум.-вид. арк. – умовно-видавничий аркуш
т-ра – температура	умов. зн. – умовний знак
трав. – травень	умов. позн. – умовне позначення
транскр. – транскрипція	унів. – університетський
трансліт. – транслітерація	ун-т – університет
трансп. – транспорт; транспортний	упоряд. – упорядник; упорядкував; упорядкований
триг. – тригонометрія;	упорядкув. – упорядкування
тригонометричний	упр. – управління
ТРК – телерадіокомпанія	УРЕ – Українська радянська енциклопедія
труд. – трудовий	урив. – уривок
ТСН – телевізійна служба новин	устатк. – устаткування
тт. – томи	УТ – українське телебачення
турец. – турецький; турецька мова	учасн. – учасник
туркм. – туркменський; туркменська мова	
тф – телефільм	
ТЦ – телевізійний центр;	
торговельний центр	

уч-ще – училище

Факс. – факсиміле

факульт. – факультативний

фантаст. – фантастика; фантастичний

фармак. – фармакологія

фармац. – фармацевтичний

федер. – федерація; федеративний

фест. – фестиваль

фіз. – фізика; фізичний

фіз.-тех. – фізико-технічний

фіз.-хім. – фізико-хімічний

фізіол. – фізіологія; фізіологічний

філ. – філіал (філія)

філол. – філологія; філологічний

філос. – філософія; філософський

фін. – фінансовий; фінський; фінська мова

ф-ка – фабрика

ф-ла – формула

флам. – фламандський; фламандська мова

ф-но – фортепіано

фон. – фонетика; фонетичний

фоногр. – фонограма

формув. – формування

фотогр. – фотографія; фотографічний

фотокор – фотокореспондент

фр. (франц.) – французький; французька мова

фрагм. – фрагмент

ф-т – факультет

ф-ція – функція

харк. – харківський

хар-ка – характеристика

хв – хвилина

херсон. – херсонський

хім. – хімія; хімічний

хмельниц. – хмельницький

хор. – хоровий

хорв. – хорватський; хорватська мова

хореогр. – хореографія

християн. – християнський

худож. – художник; художній

ц. – цифра; цифровий; ціна

ц. р. – цього року

ц. ч. – цього числа

ц.-сл. – церковнослов'янський; церковнослов'янська мова

ЦБ – центральне бюро

центр. – центральний

церк. – церковний

цив. – цивільний

цит. – цитований

ЦК – центральний комітет

ч. – частина; чоловічий (рід; грам.)

ч. (чис.) – число

часоп. – часопис
част. – частка (грам.)
черв. – червень
черкас. – черкаський
чес. (чеськ.) – чеський; чеська мова
числ. – числівник (грам.)
чл. – член
чт. (чтв.; четв.) – четвер

швед. – шведський; шведська мова

шк. – школа
шт. – штук

щоден. – щоденний; щоденно

Назви осіб за науковим статусом

акад. – академік
асп. – аспірант
д. арх. – доктор архітектури
к. арх. – кандидат архітектури
д. б. н. – доктор біологічних наук
к. б. н. – кандидат біологічних наук
д. в. н. – доктор ветеринарних наук
к. в. н. – кандидат ветеринарних наук
д. г. н. – доктор географічних наук
к. г. н. – кандидат географічних наук
д. г.-м. н. – доктор геолого-
мінералогічних наук

щокв. – щоквартальний;
щоквартально
щомісяч. – щомісячний; щомісячно
щоріч. – щорічний; щорічно
щотиж. – щотижневий; щотижневик

ювіл. – ювілейний
юнац. – юнацький
юр. – юридичний; юриспруденція

якут. – якутський; якутська мова
яп. – японський; японська мова

www – інтернет-мережа (*World Wide Web*)

к. г.-м. н. – кандидат геолого-
мінералогічних наук
д. е. н. – доктор економічних наук
к. е. н. – кандидат економічних наук
д. і. н. – доктор історичних наук
к. і. н. – кандидат історичних наук
д. мист. – доктор мистецтвознавства
к. мист. – кандидат
мистецтвознавства
д. м. н. – доктор медичних наук
к. м. н. – кандидат медичних наук
д. н. д. у. – доктор наук з державного
управління

к. н. д. у. – кандидат наук з державного управління	д. ф.-м. н. – доктор фізико-математичних наук
д. пед. н. – доктор педагогічних наук	к. ф.-м. н. – кандидат фізико-математичних наук
к. пед. н. – кандидат педагогічних наук	д. філос. н. – доктор філософських наук
д. психолог. н. – доктор психологічних наук	к. філос. н. – кандидат філософських наук
к. психолог. н. – кандидат психологічних наук	д. х. н. – доктор хімічних наук
д. с.-г. н. – доктор сільськогосподарських наук	к. х. н. – кандидат хімічних наук
к. с.-г. н. – кандидат сільськогосподарських наук	д. ю. н. – доктор юридичних наук
д. соц. н. – доктор соціологічних наук	к. ю. н. – кандидат юридичних наук
к. соц. н. – кандидат соціологічних наук	д. богос. н. – доктор богословських наук
д. т. н. – доктор технічних наук	к. богос. н. – кандидат богословських наук
к. т. н. – кандидат технічних наук	м. н. с. – молодший науковий співробітник
д. фарм. н. – доктор фармацевтичних наук	с. н. с. (ст. н. с.) – старший науковий співробітник
к. фарм. н. – кандидат фармацевтичних наук	чл.-кор. – член-кореспондент
д. філол. н. – доктор філологічних наук	
к. філол. н. – кандидат філологічних наук	

Власні назви

Назви установ та організацій

АА – Анатолійське агентство (Туреччина)

АГН України – Академія гірничих наук України
АДжІ – інформаційна агенція Італії (*Agenzia Giornalistica Italia, AGI*)
АзБР – Азіатський банк розвитку
АІФ – агенція Ватикану (*Agenzia Internazionale Fides, AIF*)
АЙРЕКС – Рада міжнародних наукових досліджень та обмінів
АМН України – Академія медичних наук України
АНА – грецька інформаційна агенція (*Athinakon Praktorion Idiseon – Athenagence, ANA*)
АНП – інформаційна агенція Нідерландів (*Algemeen Nederlands Persbureau, ANP*)
АНСА – інформаційна агенція Італії (*Agenzia Nazionale Stampa Associata, ANSA*)
АП – інформаційна агенція США (*Associated Press, AP*)
АПА – Австрійська агенція друку (*Austria Presse Agentur, APA*)
АПН України – Академія педагогічних наук України
АПрН України – Академія правових наук України
АПУ – Адміністрація Президента України
АТС – швейцарське телеграфне агентство (*Agenzia Telegrafica Svizzera, ATS*)
АУБ – Асоціація українських банків
АФЕСР – Арабський фонд економічного і соціального розвитку
АФУ – Асоціація фермерів України
АФП – французька інформаційна агенція (*Agence France Presse, AFP*)
БелаПАН – Білоруське приватне агентство новин (*Беларускае прыватнае агенцтва навін*)
Бі-Бі-Сі – британська телерадіомовна корпорація (*British Broadcasting Corporation, BBC*)
БТА – болгарська інформаційна агенція (*Българска телеграфна агенция, БТА*)
ВАЕ – Всесвітня асамблея есперанто
ВАІВ – Всеукраїнська асоціація інтелектуальної власності
ВАМ – Всесвітня асамблея молоді
ВАН – міжнародна незалежна некомерційна організація газетярів (*World Association of Newspapers, WAN*)

ВАП – Всесвітня асамблея праці
ВКВ – Всесвітня конфедерація вчителів
ВКВУ – Всесвітній конгрес вільних українців
ВКУ – Всесвітній конгрес українців
ВЛМ – Всесвітня ліга мусульман
ВМО – Всесвітня метеорологічна організація
ВМФ України – Військово-Морський флот України
ВМС України – Військово-Морські сили України
ВООЗ – Всесвітня організація охорони здоров'я
ВПС – Всесвітній поштовий союз
ВПС України – Військово-Повітряні сили України
ВРУ – Верховна Рада України
ВРМ – Всесвітня Рада Миру
ВСП – Всесвітня служба погоди
ВСУ – Верховний суд України
ВТО – Всесвітня туристська організація
ВФНП – Всесвітня федерація наукових працівників
ВФП – Всесвітня федерація профспілок
ВФПМ – Всесвітня федерація поріднених міст
ГПУ – Генеральна Прокуратура України
ГоловУКБ – Головне управління капітального будівництва
ГУВС – Головне управління внутрішніх справ
Держбуд України – Державний комітет України з будівництва, архітектури та житлової політики
Держводгосп України – Державний комітет України з водного господарства
Держкомархів України – Державний комітет архівів України
Держкоменерго України – Державний комітет України з енергозбереження
Держкомзв'язку України – Державний комітет зв'язку та інформатизації України
Держкомзем України – Державний комітет земельних ресурсів України

Держкомкордон України – Державний комітет у справах охорони державного кордону України

Держкомлісгосп України – Державний комітет лісового господарства України

Держкомрелігій України – Державний комітет України у справах релігій

Держкомстат України – Державний комітет статистики України

Держнаглядохоронпраці України – Державний комітет України з нагляду за охороною праці

Держспоживзахист України – Державний комітет України у справах захисту прав споживачів

Держстандарт України – Державний комітет України з питань стандартизації, метрології та сертифікації

Держтелерадіо України – Державний комітет України з телебачення та радіомовлення

Джей-Ті-Ей – ізраїльське телеграфне агентство (*Jewish Telegraphic Agency, JTA*)

ДПА – німецьке інформаційне агентство (*Deutsche Presse-Agentur, DPA*)

ДПАУ – Державна податкова адміністрація України

Ей-Бі-Сі – телерадіокомпанія США (*American Broadcasting Company, ABC*)

Ем-Те-І – інформаційне агентство Угорщини (*Magyar Tavisirati Iroda, MTI*)

Ен-Бі-Сі – телерадіокомпанія США (*National Broadcasting Company, NBC*)

Ен-Те-Бе – норвезька агенція новин (*Norsk Telegrambyra, NTB*)

ЕФЕ – інформаційна агенція Іспанії (*Editorial Falangist Espanola, EFE*)

ЄАВТ – Європейська асоціація вільної торгівлі

ЄАФ – Європейська автомобільна федерація

ЄБРР – Європейський банк реконструкції та розвитку

Євроатом – Європейське товариство з атомної енергії

ЄВФ – Європейський валютний фонд

ЄЕТ – Європейське економічне товариство

ЄКА – Європейське космічне агентство

ЄКП – Європейська конфедерація профспілок

ЄПРА – Європейська платформа регуляторних органів у сфері телерадіомовлення (*European Platform of Regulatory Authorities, EPRA*)

ЄС – Європейський Союз

ЄСР – Європейський союз радіомовлення

ЄФР – Європейський фонд розвитку

ІРНА – інформаційна агенція Ісламської Республіки (*Islamic Republic news Agency, IRNA*)

ІСПА – міжнародна організація спортивних журналістів (*International Sports Press Association, ISPA*)

ІТАР-ТАРС – інформаційне агентство Росії

Кабмін України (КМУ) – Кабінет Міністрів України

КВУ – Комітет виборців України

КРУ – Контрольно-ревізійне управління України

КСУ – Конституційний Суд України

КУІ – Конгес української інтелігенції

КУН – Конгрес українських націоналістів

МАА – Міжнародна авіатранспортна асоціація

МАГАТЕ – Міжнародне агентство з атомної енергії

МАУ – Міжнародна асоціація українців

МВС України – Міністерство внутрішніх справ України

МВФ – Міжнародний валютний фонд

МЕА – Міжнародне енергетичне агентство

МЕНА – інформаційна агенція Єгипту (*Middle East News Agency, MENA*)

МЗС України – Міністерство закордонних справ України

Мінагрополітики України – Міністерство аграрної політики України

Мінекоресурсів України – Міністерство екології та природних ресурсів України

Мінекономіки України – Міністерство економіки та з питань європейської інтеграції України

Міненерго України – Міністерство палива та енергетики України

Мінпраці України – Міністерство праці та соціальної політики України

Мінкультури України – Міністерство культури і мистецтв України
Міноборони України – Міністерство оборони України
Мінпромполітики України – Міністерство промислової політики України
Мінторг України – Міністерство торгівлі України
Мінтранс України – Міністерство транспорту та зв'язку України
МІП – Міжнародний інститут преси
МНС України – Міністерство України з питань надзвичайних ситуацій та в справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи
Мінфін України – Міністерство фінансів України
Мін'юст України – Міністерство юстиції України
МНФ – Міжнародний науковий фонд
МОЖ – Міжнародна організація журналістів
МОЗ України – Міністерство охорони здоров'я України
МОК – Міжнародний олімпійський комітет
МОНмолодьспорт – Міністерство освіти і науки, молоді та спорту
МФЖ – Міжнародна федерація журналістів
МЧХ – Міжнародний Червоний Хрест
НАНУ – Національна академія наук України
НАТО – Організація Північно-Атлантичного договору (*North Atlantic Treaty Organization*)
НБУ – Національний банк України
Нотімекс – державне інформаційне агентство Мексики (*Noticias Mexicanas, Notimex*)
НСЖУ – Національна спілка журналістів України
НТШ – Наукове товариство ім. Т. Шевченка
ОБСЄ – Організація з безпеки і співробітництва в Європі
ОЕСР – Організація економічного співробітництва і розвитку
ОПЕК – Організація країн-експортерів нафти (*Organization of the Petroleum Exporting Countries, OPEC*)
ОУН – Організація українських націоналістів

ПАІ – польська інформаційна агенція (*Polska Agencja Informacyjna, PAI*)

ПАП – державне інформаційне агентство Польщі (*Polska Agencja Prasowa, PAP*)

ПАРЄ – Парламентська Асамблея Ради Європи

РЄ – Рада Європи

САПА – інформаційне агентство Південно-Африканської Республіки (*South African Press Association, SAPA*)

СБУ – Служба безпеки України

Сі-Бі-Сі – канадська телерадіомовна корпорація (*Canadian Broadcasting Corporation, CBC*)

Сі-Пі – канадське національне інформаційне агентство (*The Canadian Press, CP*)

СНД – Співдружність Незалежних Держав

ТТ – шведське телеграфне бюро (*Tidningarnas Telegrambyra, TT*)

УАВПП – Українська асоціація видавців періодичної преси

УАПЦ – Українська автокефальна православна церква

УГКЦ – Українська греко-католицька церква

Укрінформ – українське національне інформаційне агентство

УНІАН – Українське незалежне інформаційне агентство новин

УПА – Українська повстанська армія

УПЦ КП – Українська православна церква Київського патріархату

УПЦ МП – Українська православна церква Московського патріархату

ФТБ – фінське телеграфне бюро (*Oy Suomen Tietotoimisto, STT*)

ХІНА – хорватська інформаційна агенція (*Hrvatska informativna agencija, HINA*)

ЦВК – Центральна виборча комісія

ЦЕРН – Європейський центр ядерних досліджень (*Conseil Européen pour la Recherche Nucléaire, CERN*)

УЕФА – Європейська спілка футбольних асоціацій (*Union Européenne de Football-Associations, UEFA*)

ЧФ – Чорноморський флот

ЮНЕСКО – Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури (*United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, UNESCO*)

ЮНІСЕФ – Дитячий Фонд Організації Об'єднаних Націй

ЮПІ – інформаційне агентство США (*United Press International, UPI*)

Університети

ВНУ (ВНУ ім. Лесі Українки) – Волинський національний університет імені Лесі Українки

ДНУ (ДНУ ім. О. Гончара) – Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

ДонНУ – Донецький національний університет

ЗНУ – Запорізький національний університет

КНЕУ – Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана
Харківський національний економічний університет

КНЛУ – Київський національний лінгвістичний університет

КНТЕУ – Київський національний торгово-економічний університет

КНУ – Криворізький національний університет

КНУ – Криворізький національний університет

КНУ (КНУ ім. Тараса Шевченка) – Київський національний університет імені Тараса Шевченка

КНУБА – Київський національний університет будівництва і архітектури

КНУКІМ – Київський національний університет культури і мистецтв

КНУТД – Київський національний університет технологій та дизайну

К-ПНУ (К-ПНУ ім. І. Огієнка) – Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

ЛНАМ – Львівська національна академія мистецтв

ЛНМУ – Львівський національний медичний університет імені Данила Галицького

ЛНУ – Луганський національний університет імені Тараса Шевченка

ЛНУ ім. Івана Франка – Львівський національний університет ім. Івана Франка

МНУ – Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського

НАВС – Національна академія внутрішніх справ

НАДПСУ – Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького

НАОМА – Національна академія образотворчого мистецтва і архітектури

НАУ – Національна академія управління

НАУ – Національний авіаційний університет

НаУКМА – Національний університет «Києво-Могилянська академія»

НаУОА – Національний університет України «Острозька академія»

НЛТУ – Національний лісотехнічний університет України

НМетАУ – Національна металургійна академія України

НПУ (НПУ ім. М. П. Драгоманова) – Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова

НТУ – національний транспортний університет

НТУ «ХПІ» – Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»

НТУУ «КПІ» – Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут»

НУ «ОЮА» – Національний університет «Одеська юридична академія»

НУБіП України – Національний університет біоресурсів і природокористування України

НУВГП – Національний університет водного господарства та природокористування

НУК – Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова

НУОУ – Національний університет оборони України

НУФВСУ – Національний університет фізичного виховання і спорту України

НУХТ – Національний університет харчових технологій

НУЦЗУ – Національний університет цивільного захисту України

НФаУ – Національний фармацевтичний університет

ОНАЗ (ОНАЗ ім. О. С. Попова) – Одеська національна академія зв'язку ім. О. С. Попова

ОНАХТ – Одеська національна академія харчових технологій

ОНМедУ – Одеський національний медичний університет
ПНПУ – Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка
ПНУ – Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
ПолтНТУ – Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка
СНУ (СНУ ім. В. Даля) – Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля
СНУЯЕіП – Севастопольський національний університет ядерної енергії і промисловості
ТНЕУ – Тернопільський національний економічний університет
ТНПУ – Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка
ТНТУ – Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя
ТНУ – Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського
УжНУ – Ужгородський національний університет
ХАІ – Національний аерокосмічний університет України імені М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут»
ХНАМГ – Харківська національна академія міського господарства
ХНЕУ – Харківський національний економічний університет
ХНМУ – Харківський національний медичний університет
ХНПУ – Харківський національний педагогічний університет імені Григорія Сковороди
ХНУ – Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
ЧНПУ – Чернігівський національний педагогічний університет імені Т. Г. Шевченка
ЧНУ – Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького
ЧНУ – Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

Назви міст і країн

АНДР – Алжирська Народна Демократична Республіка

АРЄ – Арабська Республіка Єгипет
ЄАР – Єменська Арабська Республіка
ЗУНР – Західноукраїнська Народна Республіка
ІРІ – Ісламська Республіка Іран
К. – Київ
Киш. – Кишинів
КНДР – Корейська Народно-Демократична Республіка
КНР – Китайська Народна Республіка
Л. – Львів
ЛНДР – Лаоська Народно-Демократична Республіка
НДРС – Народна Демократична Республіка Ємен
О. – Одеса
ОАЕ – Об'єднані Арабські Емірати
ПАР – Південно-Африканська Республіка
РА – Республіка Албанія
РБ – Республіка Болгарія
РК – Республіка Конго
РП – Республіка Польща
САР – Сирійська Арабська Республіка
СДР – Сомалійська Демократична Республіка
Сімф. – Сімферополь
СПб – Санкт-Петербург
СРВ – Соціалістична Республіка В'єтнам
СРСР – Союз Радянських Соціалістичних Республік
США – Сполучені Штати Америки
Т. – Тернопіль
УНР – Українська Народна Республіка
Х. (Хар.) – Харків
ЦАР – Центрально-Африканська Республіка

Додаток 2. **Орієнтовна соціокомунікаційна та медіалінгвістична проблематика студентських досліджень**

I. Історія української та зарубіжної журналістики.

Періодичні видання Закарпаття 20-30-х років ХХ ст.

Угорськомовна преса Закарпаття другої половини ХХ століття.

Закарпатська періодика ХХ ст. словацькою мовою.

Суспільно-політичні видання Закарпаття радянської доби.

Молодіжні часописи Закарпаття початку ХХ століття.

Еволюція закарпатських періодичних видань.

Розвиток закарпатської преси в загальноукраїнському контексті.

Історія розвитку преси субетносів Закарпаття.

Ромські часописи у системі періодичних видань Закарпаття ХХ - ХХІ століть.

Місце румунськомовних часописів в історії закарпатської преси.

Публіцистична спадщина Августина Волошина.

Журналістський доробок Василя Гренджі-Донського.

Публіцистична творчість Михайла Бабидорича.

Марко Бараболя (Іван Рознійчук) як публіцист.

Роль ідей Олександра Духновича у формуванні закарпатського медіа простору.

Значення публіцистичної творчості Петра Скунця у розвитку закарпатської журналістики.

Іван Чендей як публіцист.

Особливості розвитку закарпатського радіомовлення ХХ ст.

Становлення та розвиток тележурналістики на Закарпатті.

Публіцистика Олекси Борканюка.

Журналістська діяльність Михайла Бращайка.

Особливості становлення і розвитку преси української діаспори.

Молодіжні видання Закарпаття 20-30-х років ХХ ст.

Система засобів масової інформації УРСР.

Проблематика публіцистики Олени Теліги.

Своєрідність конфесійних видань Закарпаття першої половини ХХ ст.

Роль Національної спілки журналістів України у розвитку загальнонаціональних і регіональних медіа.

Історія студентської газети УжНУ «Погляд».

Своєрідність публіцистики В'ячеслава Чорновола.

Реклама в закарпатських друкованих ЗМІ 20-30-х років ХХ ст.

Роль журналістики в духовному відродженні української нації у 90-х роках ХХ ст.

II. Теорія і практика журналістської творчості.

Ознаки інтерактивності сучасних медіа.

Роль засобів масової комунікації.

Особливості сучасної журналістської інтерпретації проблем свободи слова в Україні.

Релігійна проблематика закарпатських медіа.

Жанрово-тематична специфіка спортивних видань України.

Репортаж як інструмент медіаторчості у контексті проблеми її інформативної цінності.

Особливості актуалізації інтерн'ю у зв'язку з ознаками еволюції сучасного українського телемовлення.

Своєрідність вияву явища трансформації жанрів у регіональних друкованих масмедіа.

Формально-змістові особливості новітніх українських медіа.

Соціальні сервіси як джерело інформації для ЗМК.

Проблема формування негативної картини світу сучасними медіа.

Висвітлення воєнної проблематики в українських та зарубіжних медіа.

Аналітична складова сучасного закарпатського телемовлення.

Специфіка вияву категорій суб'єктивного і об'єктивного як основи антиномій медіатексту.

Експеримент як метод сучасної телевізійної журналістики.

Проблемний спектр авторської колонки у заобах масової інформації.

Стан і перспективи спортивної журналістики.

Проблема об'єктивності журналістського аналізу.

Жанровий спектр аналітичної журналістики.

Жанрова палітра інформаційної журналістики.

Художньо-публіцистичні форми журналістського осмислення дійсності.

Проблема журналістської компетентності у зв'язку з висвітленням політичних реалій.

Використання технічних засобів у контексті ефективності сучасного українського телемовлення.

Специфіка радіомовлення як складової сучасного медіа простору.

Сучасні джерела наповнення фактологічної структури медіатексту.

Проблема ненадійності джерел інформації.

Актуальна проблематика сучасного медіатексту.

Жанрово-тематична специфіка закарпатських газет.

Преса як каталізатор вирішення суспільно значущих проблем сучасності.

Специфіка застосування різних методів збору і вивчення інформації в журналістській практиці.

Особливості архітектонічних компонентів сучасних медіатворів.

Етичні аспекти функціонування засобів масової інформації.

Ознаки патогенності в сучасних українських журналістських творах.

Плагіат як реалія сучасного медіапростору.

Формально-змістова своєрідність сучасного інтернет-видання.

Особливості ідеологічного підґрунтя сучасної журналістської творчості.

Гуманістичні орієнтири діяльності журналіста.

Проблема нівелювання морально-культурних цінностей у сучасному медіа мовленні.

Вияв катастрофізму в сучасних українських медіатворах.
Особливості правового регулювання діяльності ЗМК.
Проблема якості сучасних закарпатських медіа.
Вияв постмодернізму в сучасних українських масмедіа.
Російська експансія в медіапросторі Ураїни початку ХХІ ст.
Проблема відповідальності і професійної компетентності сучасного журналіста.

III. Медіалінгвістика.

Лінгвально-паралінгвальна специфіка втілення комунікативної функції сучасного українського медіатвору.
Сугестивний потенціал граматичних засобів сучасного журналістського тексту.
Мовленнєвий етикет українського віртуального медіапростору.
Лексика зниженої конотації у структурі медіатексту.
Вербальні засоби інтелектуалізації друкованого медіамовлення.
Інтертекстуальність як виразник авторської манери публіциста.
Використання нелінійного тексту та мультимедіа в сучасному інтернет-просторі.
Невербальні засоби спілкування як елемент комунікативного коду тележурналіста.
Проблема еталонності сучасного українського журналістського мовлення.
Проблема іншокультурного впливу в галузі сучасного журналістського текстотворення.
Формально-змістова своєрідність аналітичних текстів.
Специфіка журналістського мовлення, орієнтованого на різні соціальні групи.
Мовні ігрові стратегії в сучасних українських медіа.
Особливості актуалізації лексичних одиниць у медіатексті.
Вербальні засоби суб'єктивізації журналістського мовлення.

Мовні ресурси творення об'єктивної картини світу у медіа тексті.

Фразеологічні засоби у структурі медіатвору.

Мовностильові ознаки текстів інформаційних жанрів.

Мовностильові ознаки медіатекстів аналітичного спрямування.

Стилістичні ресурси створення художньо-публіцистичних медіатекстів.

Особливості актуалізації узуального й оказіонального словотворення у журналістських текстах.

Морфологічний потенціал увиразнення медіатвору.

Синтаксична специфіка медіатекстів різної жанрової належності.

Використання можливостей різних функціональних стилів сучасної української літературної мови у журналістській творчості.

Медіаторчість у контексті культуромовних якостей.

Проблема еталонного медіамовлення.

Основні мовні тенденції у сфері масмедіа.

Мовленнєве втілення думки як відображення інтелектуального рівня журналіста.

Типові й нетипові лінгвально-паралінгвальні засоби друкованого медіамовлення.

Типові й нетипові лінгвально-паралінгвальні засоби аудіовізуального медіамовлення.

Мовленнєва специфіка онлайн-журналістики.

Мовностилістичні особливості творів закарпатських масмедіа.

Прецедентний текст у друкованих засобах масової інформації.

Інтертекстуальність як явище сучасного медіпростору.

Роль текстових факторів у зв'язку з проблемою результативності журналістської творчості.

Засоби досягнення виразності й естетичності медіамовлення.

Медіа творчість як відображення мовних смаків суспільства.

Проблеми мовної майстерності сучасного журналіста.

IV. Фотожурналістика і дизайн.

Специфіка сучасної фотожурналістики як візуального осмислення дійсності.

Інформаційно-аналітичний потенціал фотожурналістики в сучасних періодичних виданнях.

Виразально-змістові особливості типових жанрів сучасної фотожурналістики.

Фотоілюстрація як елемент архітекtonіки журналістського твору.

Сучасні прийоми візуалізації українських періодичних видань.

Особливості використання інфографіки в сучасних друкованих масмедіа.

Дизайн сучасних спеціалізованих видань.

Репрезентація художньої фотографії в сучасних українських журналах.

Інтерпретація соціально значущих проблем засобами фотожурналістики.

Дизайн як відображення типологічних особливостей періодичного видання.

Тенденції розвитку сучасної української фотожурналістики.

Дизайн сучасних закарпатських медіа.

V. Зв'язки з громадськістю та реклама.

Рекламний текст як складова сучасного українського медіапростору.

Своєрідність застосування комунікативних технологій засобами масової інформації у контексті сучасних політичних реалій.

Прихована реклама як факт сучасного українського рекламотворення.

Роль засобів масової інформації у формуванні іміджу України.

Зміст, форми і функції сучасної телереклами.

Медіарилейшнз у системі PR-технологій.

Особливості рекламного тексту як соціоетичного явища.

Специфіка діяльності різногалузевих пресслужб.

Вияв інформаційні війни у сучасному українському медіапросторі.

Особливості формування іміджу засобами масової інформації.

Засоби і методи рекламного впливу сучасних мас-медіа.

Іміджеві PR-технології в сучасних українських масмедіа.

